

ISMERD MEG MAGAD

A BUDAPEST-FASORI TEMPLOMBAN
1931. SZEPT. 20-TÓL NOV. MG ELHANGZOTT 14 BESZÉD
ÉS SZABADELŐADÁS

A TÍZ PARANCSOLATRÓL

ÍRTA

SZABÓ IMRE

BUDAPEST-FASORI LELKIPÁSZTOR

BUDAPEST, 1931.

Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda-Részvénytársaság
Nyomdavezető: Sebők István

Előszó és ajánlás

Ez esztendő őszén a fasori templomban tartott előadásokat kibővítve veszi itt nyomtatásban az olvasó. A modern ember nagy kérdéseire kerestük a lelki egyensúlyt biztosító feleletet a Szentírás és a Heidelbergi káté nyomán. A Tízparancsolatba való elmélyedés hamar rákényszeríti a mai kor igehirdetőjét, hogy az egyház zárt öbleiből a társadalmi élet széles és háborgó vizeire evezzen ki. Ha ezt nem teszi, a szószék eldugott, eltűrt vagy lekicsinyelt magaslat lesz, melynek ugyan nagy igényei vannak, de nincs a való élettel szoros kapcsolatban.

Krisztus a mai embernek a mai ember nyelvén beszél s mikor a kérdések tömkelegében tájékozódást kerestünk, úgy találtuk, hogy Krisztus felelete a legégetőbb emberi és társadalmi kérdésekre ma is a leggyógyítóbb és a legmodernebb s a Heidelbergi kátét nem fogja az idők rozsdája. A hozzáértő ember észreveszi, hogy mennyi tanulmány, elmélyedés van egy-egy előadás mögött, de azt is, hogy mennyi hiányzik.

Egyben búcsúszó is ez a könyvecske azokhoz a hívekhez, akik a fasori egyházból a budapesti nagy egyházi átszervezés folytán új egyházközségekhez csatoltatnak, — szerény ajándék, de nagy tartozás lerovása azokkal szemben, akik búcsúznak s akik visszamaradnak. A fasori tömeggyülekezet megszűnt.

Ajánlom azért e könyvet az év végéig még egységes, húszezer lelket számláló f a s o r i h í v e k n e k, akik engem kilenc éve, éppen a férfikor küszöbén állva s éppen így karácsony előtt lelkipásztoruknak elhívtak s ajánlom annak a szívem szent lángján nevelt 1400 k o n f i r m a n d u s i f j ú n a k és l e á n y n a k, akiknek 9 év alatt fejére tettem a kezemet.

Budapest, 193(1. advent..

*SZABÓ IMRE
lelkipásztor*

Isten törvényének hasznáról

Olvasandó: V. Mózes XXX. R. 10—20.

15. v. Lám, elődbe adtam ma néked az életet és a jót, a halált és a gonoszt.

19. v. Bizonyosságai hívom ellenetek a mennyet és a földet, hogy az életet és a halált adtam élőtkbe, az áldást és az átkot, válaszd azért az életet, hogy élhess, mind te, mind a te magod.

Jertek, vegyük elő ismét a *kőtáblákat*, melyekre ezredévekkel előbb Isten írta fel megmásíthatatlan akaratát. Most, amikor az egész életnek értelme összezavarodott s úttalan úttá vált az élet sokak számára, mert ami fehér, azt feketének mondják, a hazugságot igazsággá teszik és ami szent, szemébe és vérbe tiporják, hangozzék fel kettőzött erővel Krisztus szószékein, az ő anyaszentegyházában, hogy *Ura van a világnak*, Aki a kőtáblákra írott akaratát sem vissza nem vonta, sem nem módosította, értelmét meg nem változtatta, engedményeket belőle soha senkinek nem tett. Amit a Sinai hegyen mondott Isten, az az emberi élet fundamentuma, aki reá épít, ezredéveket lát, — aki mellé épít, az Isten ellenségévé lesz. Úgy az egyes, mint a család, úgy a társadalom, mint a nemzet évek, évtizedek, vagy századok folyamán kiérleli uralkodó gondolatai és világnézete gyümölcseit s a bűne és a bűnhődése is az, ha Isten ellenségéként él és pusztul el.

Mózes, mikor átadja a rabszolgaságból kiszabadult népének a két kőtáblát, így szól: „*imé élőtkbe adtam a jót és rosszat, az életet és a halált*”. Ha a Tízparancsolat elveszne, vagy nem volna, nem tudnánk, ki az Isten s mihelyt elhomályosodik a szívben a Tízparancsolat, az ember azonnal nem tud Istenről.

A mai embernek, a mai kornak éppen az a legnagyobb nyomorúsága, hogy elveszítette a Tízparancsolatot.

Istennel pedig nem lehet szóba állni másként, csak a Tízparancsolaton keresztül. Akik azt hiszik, hogy elavult már az ezredéves használatban és új kőtáblákat faragnak és új ígéket vésnek az emberiség számára, megcsalják önmagukat és megcsalják az emberiséget. Valahányszor az emberiség újjászületett, mindig a Tízparancsolathoz tért vissza, valahányszor keveselte, vagy sokalta, mindig akkor indult el a tévelygés és a képmutatás útjára. Nem lehet szövetségbe lépni Istennel, — amire pedig, mint az ember által elérhető legnagyobb, mindig vágyik a szív, — csak a két kőtáblának a szív hústábláira való átírása által. Minden balga emberi képzelődésnek véget vetett az Isten, mikor a Tízparancsolatban akaratát kifejezte. Isten olyan, amilyenek akaratában nyilvánítja magát, a Tízparancsolat pedig Isten akarata. A keresztyénséget csak egy hozná zavarba: ha Isten más volna, mint aki a két kőtáblája reá véste az akaratát. A legnagyobb döbbenet, zűrzavar és bizonytalanság akkor származna, ha Isten nem vállalná magáénak ezt az akaratot, ha csak Mózes államférfiúi zsenialitása volna. A Golgota fénye is a Sinai hegyre esik vissza és világítja meg az Isten orcáját s „*amit Mózes fel nem tár, Krisztus el nem fedezheti*”.

Nem a betűt, nem a paragrafust nézem tehát, hanem a törvényadót, nem Mózeset, a vésőt, hanem Istent, aki vés. Istennek vannak titkai, mélységei, teremtmény szemeim elől sűrű fátyollal elleplezett tanács végzései — de vannak nyilvánlatkoztatott dolgai, melyek nekem, egyedül nekem, íz embernek szólnak és én sehol máshol, csak ezen a résen láthatok be a mennyekbe, az égnek ezen a felhasadt darabján, ezen a kivágott ajtaján léphetek be. Hiába erőlködöm másutt, bezárt ércboltozatba ütöm bele vakmerő és kevély homlokom.

De nemcsak Istent ismerhetem meg a Tízparancsolatban, hanem azt is, akinek adta: *önmagamat*. Aki a Tízparancsolat félretolásával próbálja önmagát megismerni, annak önámításnál és képzelődésnél egyéb ismerete nem lesz önmagáról, mert az ember igazi képe csak az Istenhez való viszonyában mutatkozik meg. Az ember igazi természeté

akkor ütközik ki, mikor Isten közelít hozzá.

Megfigyelhetem az emberi természetben, megragadhatom a társadalomhoz és az emberekhez való viszonyában, de mindig rejtve marad előttem önmagamból is, másokból is a leglényegesebb. Kitűnő emberismeretre tehet szert a kereskedő, aki ellesi a vevők pszichológiáját, a vizsgálóbíró, aki vallat, az ügyvéd, a diplomata stb. Szeretnek is dicsekedni az emberek azzal, hogy ők jó emberismerők. Mindaddig, amíg önmagammal tisztába nem jöttem, egy nagy X, egy nagy ismeretlen vagyok önmagam előtt, egész életem a tévedések és a hazugságok sorozata. Vakon és vaktában megyek végig az életen anélkül, hogy egyetlen pillanatban is láttam volna az életet. Vagy mint az alvajárá járóm a világot, soha sem tudva, hol járok, nem emlékezve semmire, nem értve semmit s nem törődve semmivel.

Minden ember életében rákerül a sor az Istenhez való viszonya tisztázására, hogy önmaga megismerésére eljuthasson. Ezt a tisztázást pedig Isten maga akarja és maga végzi éppen a Tízparancsolat által.

Vannak nekünk önmagunknak is önmagunkról megfigyeléseink, ezredéves, összegyűjtött emberi tapasztalataink, s így nem él az emberiség az önismeret hiányában.

De mikor a Tízparancsolatot úgy ismerjük fel, mint Istennek az emberről táplált gondolatait és ismeretét, táful fel előttünk az a nagy szakadék, amely az *embernek önmaga felől táplált gondolatai és Istennek az emberről táplált gondolatai között tátong.*

A helyes önismeret kezdete éppen az, mikor az a különbség derengeni kezd lelkünkben, hogy az Istennek egész más gondolatai vannak rólunk, mint magunknak.

Azért a Sinai hegyen áll az a templom, ezzel a felírással: *Ismerd meg magad.*

Bármit gondolt, álmódott, vagy képzelődött, bármit hitt és bármit állított magáról az ember az ezredévek folyamán

a csillagos égboltozat alatt, hihette magát félistennek, hősznak, vagy felismerni vélte származása nyomait lent az állatvilágban a majomembernél, annak, aki előtt ez a tátongó szakadék szemei előtt feltárul, döntő kérdés az lesz, — *ha önmagamról való gondolataim illúziók, — melyek hát az Isten gondolatai felőlünk?* Hadd tudjam meg, ki vagyok, hadd ismerjem meg önmagamot úgy, ahogy az Isten, az alkotóm lát és ismer! Hadd táruljon fel előttem a nagy titok, mert csak ennek birtokában jutok békességre. Az mégis csak nagy hiábavalóság, ha egy egész életen keresztül, megismerve a csillagok járásának és a tenger mélységeinek titkait, belehatolok a vízcseppbe, hatalmamba keritem a természet rejtett erőit, röntgen-sugárommal belevilágítok az agyvelőmbé és a szív billentyűi verését megfigyelhetem — csak egyet nem ismertem meg: *önmagamot.*

Tanítói tisztünknek legfőbb feladatát ebben a zűrzavaros korszakban abban látjuk, hogy a helyes önismeretre tanítsuk meg azokat, akik reánk hallgatnak, hogy megtartassanak s ezt a világot pedig, amely nem hallgat reánk, reádöbentsük, hogy az önismeret hiánya miatt vész el, mert Krisztus mélyebb ismeretére, akiben van a megváltás, csak a jut el, aki önmaga igaz megismerésére eljutott.

De törekszünk erre még inkább azért, mert Isten *maga kényszeríti az embert az önismeretre,* a Tízparancsolat által. Nem azért adta és őrizte meg ezredéveken át, hogy az ember, mint alacsony kerítések, semmibe sem véve át-ugorja az ő szent akaratát s gúny és neveltség tárgyává tegye önmaga fönséget, mert tehetetlen az emberrel szemben — nem tudván érvényt szerezni szuverenitásának a nyomorult és hitetlen emberi szívben. Isten törvényét csak addig játszhatja ki az ember könnyelműen, míg igazi önismeretre el nem jutott. Mihelyt egyszer ráébredt önmagára, — mint a füst száll el minden elbizakodottsága és gőgössége. Nincs hatalmasabb eszköz az ember meghódítására, mint az igaz önismeretre való eljuttatás. *Isten legerősebb nevelői „esz? köze az önismeretre ébresztés. Ez a 15 prédikáció is az*

önismeret iskolája akar lenni a felnőttek számára.

*

Mikor a törvény céljáról és hasznáról néhány nagyon alapvető gondolatot mondunk, szembe kell néznünk két folyton megismétlődő támadással, mely a keresztyénséget a kívül állók részéről, a *református keresztyénséget* pedig a többi keresztyén felekezetek részéről éri s hol tudományos mezbe, hol pedig a vallásos demagógia laza öltözetében újból és újból felbukkan.

A keresztyénség ellen azt a vádat hozzák fel, hogy nem tudott megszabadulni a zsidóság szűk látókörü exkluzivitásától, sőt Pál apostol az Úr Jézusnak tiszta evangéliumát visszanyomta rabbinus okoskodásaival a zsidóságba. Már a gnoszticizmus megkísérelte a keresztyénségből a zsidó elemek kidesztillálását s Marcion egy olyan bibliát készített, amelyből kihagyta az általa zsidó szellem sugallta részeket. A mai antiszemita nacionalizmus minden országban ezzel a váddal fordul a keresztyénség felé, hogy a zsidó faji szellemet lehelő Ótestamentom megfertőzte zsidó szellemmel a nemzetek fajiságát, azért a nevelésből, az iskolákból, az ige-hirdetésből ki kell törölni az Ótestamentumot s maradjon meg csak az Újtestamentom. Németországban Ludendorf tábornok és újabban felesége ennek a rögeszmének a fanatikus harcosai, az utóbbi annyira megy, hogy Krisztus nélküli keresztyénséget akar, helyesebben a germán istenek kultuszára való visszatérést. Nálunk a háború után csapott át a lelkeken ilyen hullám, amely közel volt ahhoz, hogy romantikus balgatagságában a fehér ló áldozatot visszaállítsa s a pogány magyarság áldozati tüzeit gyújtsa meg. Sőt Musolini a római pápához ilyen választ intézett: a keresztyénség a római birodalom nélkül egy kis zsidó szekta maradt volna s a római pápa is világhatalmát a latin nemzet uralmának köszönheti. Valóban, ez a kérdés izgatja a mai nemzedéket. Nem kell a törvény, nem kellenek a próféták, nem kell a zsidó faji szellemnek a keresztyénség álarca alatt való becsempészése. Ugyanaz a hang ez, amely az indiai, kínai, japán, török missziói mezőkről hangzik fel, — nem kell a keresztyénség álarca alatt az európai ember kizsák-

mányoló és kiszipolyozó pénzhűségének és romlott lelkületének becsempészése. „*Krisztus kell, de a ti keresztyénsegetek nem kell*” — hangzik az indiai kerek asztal mellől.

Ugyancsak sűrű konkolyhintése van a gonosznak a Krisztus vetésében a XX-ik században. Tömegindulatok és tömegszenvedélyek vannak felkorbácsolva a keresztyénység ellen künn a missziói mezőkön és belül az európai emberiség millióiiban. S milyen jó búvóhelyet talál az ember Isten előtt egy-egy ilyen világnézet kulisszái mögött. Szinte úgy tetszik, hogy minden világnézet azért készül, hogy Isten előtt védelmet biztosítson s Isten ellen támadást intézzon.

Bármily nagy legyen is az antiszemizmus, a keresztyénység az Ótestamentomról nem mond és nem mondhat le. Ugyanaz az Isten szól ottan, aki az Újtestamentomban. Ha az őt elvetné, csakhamar nem értené meg az újat. S minél jobban megérti valaki az Újtestamentumot, annál szomjasabban keres az Ótestamentomban is. A törvény, az ígéretek és a szövetség mind az Isten tettei és azokat nem dobom el csak azért — mert Isten a zsidó nép által nyújtja a világnak. Isten a zsidó nép által is megajándékozta a világot. Néki nem voltak nagy költői, sem művészei, mint a görögöknek, sem nagy hadvezérei, mint a rómaiaknak — de a Tízparancsolat néki adatott s néki prófétái voltak, akik által Isten ma is szól az ő anyaszentegyházában.

A másik folyton megisméltendő vád a református keresztyénység ellen, hogy ótestamentomi zordonság és komorság van az arcán. A törvényből való megigazulás tana és a Tízparancsolat szolgálai félelme annyira átment a vérébe, hogy inkább a Sinai hegy komor szikláin telepszik meg, mint az evangéliumok napsugaras mezőin.

De tovább is hangzik a vád. A bünt büntető Isten szigorúságától nem látja meg a református keresztyénység a kegyelmes és bűnbocsátó Isten szelíd atyai mosolyát azon az isten-arcon, aki előtt leborul és imádkozik. Mindazok a korok, amelyekben a kálvinizmus virágkorát élte, akár Genfben, akár a puritánoknál, akár a francia hugonották a XVII-ik században, akár a holland szigorú református a

XIX-ik században, s mind azok a népek, amelyekre reá-nyomhatta bélyegét a kálvini reformáció, mint a skót, holland, angol és amerikai és részben a magyar, nagyobb súlyt helyeztek az Isten Tízparancsolatainak megtartására, mint a keresztyénség más formáiban élő népek, akár a lutheri német és norvég, vagy svéd, akár a katolikus olasz vagy francia. Véleményünk szerint itt inkább a látszatok és a nép temperamentuma téveszti meg az abszolút ítéletet mon-dókat. Mert a vallásos katolikus francia, vagy a vallásos lutheránus norvég a törvény megtartásában és a tör-vényen növekedett karaktereiben semmiben nem marad hátrább a puritán kálvinistánál. Az, ami a reformá-tus keresztyént mástípusú keresztyénektől megkülönbözteti az, hogy *a bűnt és Isten szentségét sokkal mélyebb ellen-tétbe ragadja meg, az ember bukott voltát sokkal félelme-tesebbnek és menthetetlenebbnek mutatja ki, mint bárkv más, s az Isten szabados irgalmát és kegyelmét, mint az egyetlenny menedéket és kivezető utat adja elől az elkár-hozott életből.* A református keresztyénség reális életszem-lélet és röntgen-tekintet, azért beszél hangosan a ká,rhozat-ról, de ugyanakkor hangosan és bátran, gyakran hitvalló merészséggel szól a: *már üt c földön elnyert üdvösségről.* Nem érti meg az a református keresztyénséget, aki az em-beri bukottságnak mélységeit és az Isten szentségének ma-gaslatait, amannak utálatos és szennyes, emennek tiszta és főnséges voltát á,t nem érezte.

*Igazi református keresztyén lelkiület ott van, ahol
ezt a kettőt egyszerre, egy nézésbe látja, s ennek
az ellentétnek feszültségét érzi magában és látja a
világban a lélek.*

Ebbe az ellentétbe lép bele Krisztus, — hogy megváltsa a világot.

De hadd szólaljon meg maga Kálvin, aki a törvény magyarázatában erre az életlátásra és erre a világlátásra, erre az egyszerre mind a kettőt egy nézésben összefogó val-lásos életszemléletre tanította meg a világot. A törvény cél-ját és hasznát a legműveltebb ember és a legkisebb gyermek

által is felfogható három képben fejezi ki: a törvény: *tükör*, a törvény: *szabja* s a törvény: *ösztöke* s a keresztyén pszichológiának legfényesebb fejezeteit írja meg az intézmény III-ik fejezetében.

*

Az önismeretnek felsőbb iskolájába jární — megvalom — nehéz lesz, mert állandóan egy olyan *tükörbe* kell belenézni, amely azt mutatja meg nekünk nagyítva, amit nem szeretünk látni önmagunkban. Ez a tükör nem hízeleg. S hiába nézünk bele önmagunkba tetszelegve, — el megy a kedvünk a tetszegtől. De azért esztelenég volna összetörni a tükröt, mert nem szépet mutat. Wilde Oszkárnak van egy világhírű, szép regénye a Dorian Grey arcképe. A főszereplő egy szépséges ifjú, aki gyönyörködve élvezi önmagát a tükörbe, — de a tükör lassanként minden belső rútságának nyomait is megmutatja, s borzadva látja, mint rútul el a napról-napra arca s végül magából megundorodva dobja el a tükröt is, az életet is. A Tízparancsolat a modern ígértető kezében olyan tükör, mint a Dorian Grey tükre. Nem a bűnök külső következményeit szemlélteti, hanem a belső elváltozásokat mutatja meg. A modern ember vizsgálódó szeme a belső felé fordul, az okokat keresi, a baj gyökerét kutatja. A modern orvostudomány nem élhet tükör nélkül. Fogász, gégész, a szemész első mozdulatával a tükör után nyúl. Mikroszkóp alatt vizsgálja a vércseppet s röntgen üvegen, mint egy ablakon tekint be a tüdő szárnyai alá.

A Tízparancsolat ilyen röntgen-tükör az egyház kezében, ilyen áldott eszköz, hogy az ember, a társadalom, a nemzet elé tartsa, — nézz bele, ismerd meg magad.

Azt, hogy mi a bűn, én semmi más tükörben meg nem ismerem és be nem ismerem, csak az Isten Tízparancsolatjának tükrében. Mikor az ember először lát nagyító üvegen egy vízcseppet s mozogni látja benne a parányi élőlényeket, a harmatcseppben is, a hegyipatak vízcseppjében is, — bizony megundorodik és elmegy kedve a vízvástól. Az em-

bérnek is, — mikor egyszer igazán meglátta önmagát az Isten tükrében, elmegy a kedve önmagától. „*De a bűn, — mint Kálvin mondja: — ha a törvény a gonosz kívánságokat rejték helyéből elő nem vonszolja, észrevétlenebbül veszti el a nyomorult embert.*” Az Isten törvényének ez az első célja és haszna.

Kálvin szerint tehát a törvény azért van, hogy a bűnt nagyítva lássuk meg s kárhozott állapotunkat megismerjük belőle. De ugyan abban a léleketben nyomatékosan rámutat, hogy a bűnnek megnagyítana és elővonszolására „*nem azért történik, hogy kétségbe sülyedjünk és csüggedt lélekkel veszünkbe rohanjunk*”, hanem azért hogy „*az emberek saját erejük felől való képzelődést elvetve értsék meg, hogy minden mentségtől megfosztva meneküljenek Isten irgalmához, egészen erre támaszkodjanak, ebbe rejtőzködjenek, egyedül ezt ragadják igazság és érdem gyanánt, amely Krisztusban mindazok számára megadatott, akik azt igaz hitel kéri és várják.*”

Isten a törvényben úgy jelenik meg, mint a bűnösök szigorú bírója, Krisztusban pedig az ő orcája kegyelemmel és szelidséggel tündököl a nyomorult és méltatlan bűnösök felé is.

Ezzel azonban a törvénynek célja és haszna nincs ki-merítve. Kálvin nem tévováz tanítani, hogy Isten törvénye a büntetés megfélemlítésével tartja féken a gonoszokat s „*ki-kényszeríti és kierőszakolja*” tőlük az emberi társadalom békéjének biztosítására a fogcsikorgatva való engedelmességet. Nagyon könnyen rá lehet fogni, hogy ez a tanítás a legbiztosabb út a képmutatásra, a szolgálalkúségre és a zsarnokságra. Csakugyan ez az elv mind a három eltorzulásra vezethet, de nem oda vezet vele Isten, mert Isten sem a képmutatást, sem a szolgálalkúséget, sem a zsarnokságot nem tűrheti és mindig mind a hármat összetörte. Isten tudja, hogy a bukott ember „*borzasztóan gyűlöli a törvényt s Isten, mint törvényadót átkozza.*” *Ahol a Szent Lélek még nem uralkodik, ott úgy kitörnek néha a gonosz kívánságok, hogy félő, hogy a hatalmukba esett lélek Istenről megfeled-*

kezik s oda süljed, hogy megveti őt.” Nincs ennél jótékonyabb műve Istennek, mint mikor még nem ismerem őt, ő már akkor is félt és szeret s ezzel a félelemmel,

mint z a b o l v a l f éke z meg s önmagam ellen védelmezi meg legszentebb javaimat önmagam számára.

Az ember, míg Isten el nem hívja, sok nagy esztelenséget követ el, de Isten soha sem engedi annyira süljedni, hogy a bűn tönkretegye és mikor a sátán, mint biztos zsákmányát látszik ragadni az embert, Isten erős az oroslán torkából is kimenteni. Az a nemzedék, amely nem tanulta meg a *törvény félelme alatt* eltölteni ifjúsága éveit, a férfikor próbáit nem állja meg s nem lesznek szép és bölcs vénei.

*

De a legszebb és a legmegszívlelendőbb nekünk, amit Kálvin a törvényről, mint *ösztökéről* mond. Az ösztökének *„azok között a hívek között van helye, kiknek szívébe már hat és uralkodik Isten Lelke.”* Ezek azok, akiknek nincs már nagyobb szenvedelmük, — mint az Istennek való engedelmesség, a szolgálatban való hűség, az ébrenlétben való kítartás, akik ezt a megmentett életet mindenestől, akár lassanként, akár egyszerre rárakják és rávetnék az oltár tűzére áldozatul, azok tudják, hogy a törvény által kettős élőhaladást tehetnek a megszentelődésben. *„A szenteknek önmagukat ösztönözniök kell, s a törvény parancsolatai felett való gyakori elmélkedés következtében felbuzdul a szív az engedelmességre s az eltántorodás veszélyétől visszatartatik.”* De megmondja Kálvin a másik okot is. A vallásos ember az újjászületés által nem lesz angyal. A test restsége szakadatlanul útjában áll. Vannak hétköznapok, elpuhultság, elernyedés, elfeledkezés, sőt eltespedés a keresztyén életben. Ilyenkor *„az ilyen testnek a törvény, mintegy ostora, hogy azzal rest és lassú számár módjára hajtassék a munkára.”* Ez a kálvinizmus reáizmusa és józansága. De mikor ez az ösztöke a Szent Lélek, akkor a heroizmust, a hősiességet váltja ki a hétköznapis emberből. Ezért úgy dicséri és magasztatja a református keresztyénség a törvényt, mint a fel

nőtt ember áldja és magasztalja haló porában is azt a kezét, azt a tanítót, szülőt, jóbarátot, aki gyermekkorában kemény és szent ösztönzéssel serkentette a munkára. Ezért éneкли a XIX.-ik zsoltár a magasztaló jelzők egész seregével: „*az Úrnak törvénye tökéletes, megeleveníti a lelket, bölcsésé teszi az együgyűt, megvidámítja a szívet, megvilágosítja a szemeket, kívánatosabb az aragnál, még a színaragnál is és edesebb a méznél, még a színméznél is.*” Itt kell

nyomatékosan rámutatnunk arra a mindig feledésbe vesző és elhomályosodó református emberismeretre, amely kétféle állapotról és kétféle emberről beszél mindig: az újjászületett és az újjá nem született emberről.

Kálvin éppen a törvény magyarázatában fejt ki ezt a legősibb keresztyén életlátást, sorslátást és ember-látást, amely alapja a református keresztyén ember önismeretének és emberismeretének, életszemléletének, vélemény- és ítéletalkotásának. A Biblia emberei és a bibliás emberek mindig kétféle emberről szólnak: az újjászületett és az újjá; nem született emberről. S Kálvin szemrebbenés nélkül állapítja meg, hogy: „*Isten törvénye az ujjá nem született emberben csak halált szülhet, a szentekben pedig sokkal több és kiválóbb hasznot hajt.*” A Tízparancsolat a hitetlen embernek megkeseríti az életét, a hívőnek pedig megédesíti a keserű életet is. A törvény magától nem adhat az embernek mást, mint ítéletet, de a Szent Lélek a törvényt, mint Isten leghatalmasabb nevelő eszközét használja fel, hogy minket a Krisztusra elvezéreljen. A Szent Lélek megvilágosítása nélkül a Tízparancsolat éppen úgy semmit nem visz végbe, mint az Ige, viszont, mint Luther mondja „*a Tízparancsolaton kívül semmiféle cselekedet vagy tett nem lehet Istennek tetsző, tartsa bár a világ akármilyen nagyszerűnek és gyönyörűnek is.*”

Az Isten végső pedagógiai célja a Tízparancsolattal pedig az, hogy engem az *önkéntes engedelmesség* vezéreljen. Engedelmeskedhetem úgy is, mint a *szolga*, akinek bensejében minden érzése és gondolata lázad a parancs és a

parancsoló ellen és ragaszkodik a maga kívánságaihoz. Minden pillanatban minden alkalmat felhasznál, hogy ki- játssza a parancsot s minden erejét arra használja fel, hogy milyen kibújókat eszeljen ki. A parancsolatok kijátszására az emberi csalárdság a legnagyobb zsenialításra tett szert. Erről a szolgálai félelemről mondja Bezzel, hogy ez a félelem nem a „*Szent Isten előtt való félelem, hanem a szolga rette- gése a szigorú úr előtt, aki előtt minden kitudódik és nap- fényre kerül.*” Nincs ebben a félelemben semmi bánkódás és fájdalom a bűn miatt, csak a büntetéstől való rettegés. „Nincs ebben a félelemben semmi tiszta, de van valami *jó*, semmi nemes, de valami *biztos*, semmi emelkedett, de mégis valami *komoly*.” A nevelésnél egy bizonyos fokon nem lehet és nem szabad nélkülözni.

Magasabb ennél a *gyermeki engedelmesség*, — mikor a félelem eltűnt a szívből, mert az atya szeretete elűzte azt. Tudom és hiszem, hogy a Szent Isten haragja megengeszte- lődött irántam — a Krisztus engesztelő áldozata által. El- fogadom hittel, hogy Jézus Krisztus értem is meghalt és értem is meg kellett halnia és bocsánatot nyertem. De a keresztyén ember szívében még nagyon sokáig ott bujkál a félelem, — mely sokszor rettegéssé nő, hogy egy-egy bot- lá,s, bűnbebukás miatt eljászom az Isten atyai szerelmét s elveszítem a kegyelmet és az üdvösséget. Ismered ezt a félel- met, mikor nem annyira a bűn éget, mint inkább a követ- kezményei, hogy Isten elfordul tőled és Krisztushoz nem közelíthetsz, mert tisztátalan lettél? Mikor elszorítja szíve- det a fájdalom, hogy nem hallgattatnak meg imádságaid és Isten elutasít, hiába zörgetsz, nem nyitvatik meg, pedig tudod, hogy belül ott van az Isten? Óh, a hitre ébredt em- bereknek egyik legszorongatóbb félelmük, hogy elveszítik hitüket, kifűjja gyertyájuk lángját ez a világ, nem tudnak olyan Istennek tetsző életet élni, hogy Istennek kedve tel- nék bele. Ez a lélek vallásos borongása, mely sokszor nagy búskomorságba sodorhatja a lelkeket, vagy legtöbbször esztelen vallásos cselekedetekre, önkínzásokra és érdem- szerző teljesítményekre sarkalja, mert nem tartja elégnek az üdvösségre azt, amit Krisztus tett s még hozzá akar

tenni. Idézzük azt, amit egy áldott lélek-orvos, Bezzel mond: „*ez a gyermeki félelem nem a legnagyobb, de nagyjelentőségű, ha elevenen él bennem*”. A keresztyén engedelmességnek legfőbb foka a *férfiúi engedelmisség*,

azaz mikor a Szent Lélek kijelenti és megerősíti a szívet is és az észet is az üdvösség elveszithetlensége felől, mikor Isten ígéretei teljes hitre találtak szívünkben, megerősödött bennünk a meggyőződés, hogy a hitünk drágább az életünknel.

Amikor magányosságodban nem vagy egyedül, inert az Atyával vagy, amikor kirakhatnák eléd a világ minden gyémántját és nem tűnne el egy sem a kezeden, felkínálhatnák minden gyönyörét, könnyű szívvel háritanád el magadtól, elmehetsz idegen országok világvárosaiba és tisztán maradsz, elkerülhetnél a Senki szigetére és ott is leborulhatnál az Isten előtt, — mert valami belső férfias méltóság és önérzet visszatart minden büntől, bár megkísértetsz, de megőriz a bukástól. *Erre az engedelmségre Krisztus nélkül nem juthatok el, csak Krisztusban érkezhetem el az érett férfiuságra, a Krisztusban ékeskedő kornak mértékére.* Sok salaknak, sok nemtelen indulatoknak kell kiforrni, míg a keresztyén karakter kitisztul, de aki már megérezte ennek mélységét és szépségét, aki bűvölete hatalma alá, került, az soha-soha nem tud tőle szabadulni.

*

Hát te és én? Melyik útján járunk az engedelmességnek? Melyik módszerét alkalmazza reánk az Isten, a zabolát, vagy az ösztökét? Nekünk van Tízparancsolatunk. Mind a tíz, nemcsak kettő, három a tízből. Véget kell vetni annak a nagy keresztyén farizeizmusnak, amely a gyermekkorba tolja vissza a Tízparancsolatot s magáról azt hiszi, hogy kinőtt már belőle. Nem. Most kell belenőni. A Tízparancsolatnak a főiskoláját is ki kell jární, nemcsak az elemi osztályait. *Jertek, induljunk el a Sinai hegy magaslataira, hogy feljuthassunk a Golgotára.*

I. parancsolat.

Isten és a modern bálványok

II. Móz. XX. R. 2-3. Én az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptomnak földéről, a szolgálatnak házából. Ne legyenek néked idegen isteneid én előttem.

Heidelbergi káté 94. kérdés: Mit kíván Isten az első parancsolatban? Felelet: Azt, hogy valamint lelkem idvességét szeretem, éppen olyan szorgalmasan eltávoztassak és kerüljek minden bálványozást, varázslást, babonáskodást, szenteknek vagy más teremtményeknek segítségül hívását. Az egyetlen igaz Istent pedig igazán megismerjem, egyedül csak ő benne bízom, teljes alázatossággal és békétűréssel minden jót egyedül ő tőle várjak és őt teljes szívből szeressem, féljem és tiszteljem úgyannyira, hogy minden teremtett dolog nélkül el legyek inkább, semhogy csak a legkisebb részben is az ő akarata ellen cselekedjem.

Kedves Gyülekezet! Meg tudnátok-e mondani, hogy melyik a legfontosabb csillag az égboltozaton? Bizonyára vannak, akik az esthajnal-csillagot gondolják a legfontosabbnak, mert az jön fel legelőször. Mások talán a Göncölszekeret, vagy a Fiastyúkot. Ki amelyiket ismeri. A csillagos égbolttal barátságot tartó ember azonban, ha tájékozni akarja magát, legelőször a *sarkcsillagot* keresi. Szemre nem a legragyogóbb és a legnagyobb csillag, mert a nagyobbaknak látszók közelebb esnek földünkhöz, de valamennyi vele viszonyban van és forgásának iránya hozzá, a sarkcsillaghoz igazodik.

Kérdezhetné valaki, hogy a Tízparancsolat közül melyik a legfontosabb? Volnának bizonyára, akik a tíz közül kiválasztanának egyet, amelyik hozzájuk a legközelebb esik és mondanák: ma az ötödik parancsolat a legfontosabb, mert a szülői tekintély megromlása minden bajnak a forrása. Mások, akiknek lelkét a háború réme üli meg, azt mondják, legfontosabb a VI-ik parancsolat: *ne ölj*, ismét mások, akik korunk romlottságát az egész világ erotikus lelki fertőzöttségében ismerik fel, a VII-ik parancsolat: a *ne paráználkodj* után kiáltanak. És így tovább. Csak az I-ső parancsolatot nem halljuk emlegetni. Pedig

valamennyi parancsolat mind az első parancsolatba van belekötve, valamennyi az elsőtől kapja tekintélyét és jelentőségét.

Ha a tízből az első hiányozna, a többi kilenc mind elveszítene igazi értelmét. Egyik parancsolat sem állhat meg önmagában, hogy az elsőre ne mutasson és ne vezessen vissza. Az I-ső parancsolat sarkcsillag a parancsolatok csillagos egén. Fontos azért, hogy az első parancsolatnak adjuk ne csak sorrendben, hanem jelentőségében is az elsőséget s úgy belemélyedjünk, minden egyes szavát úgy megértsük, hogy az hatalmába kerítse lelkünket, különben sohasem találjuk meg az életünk igazi középpontját s önkényesen mindig máshova rakjuk, mint ahol az van. A körben csak egyetlen pont van, ahonnan az ív újra meghúzható. Ennek a pontnak elmozdítása megváltoztatja az egész kör síkját.

A világnak is csak egy középpontja van: Isten, s aki nem itt keresi, hanem bárhova, bárkibe, vagy bármibe máshova helyezi, azonnal összeütközésbe kerül a világrénddel.

*

Elöljáróba még egy nagyon fontos dolgot tisztázzunk, mert az minden egyes törvény magyarázatánál és a magyarázatok emlékezetben tartásánál a vezető szempontunk. A Tízparancsolatot a mai ember, a XX-ik századbeli, a modern ember számára magyarázzuk, azzal a megdönthetetlen hittel, hogy az reá az utolsó pontig és jottáig érvényes. Mintha ma adta volna az Isten a Tízparancsolatot, annyira modern és annyira aktuális s annyira felöleli és átfogja a modern élet minden életnyilvánulásai. Nem a tetszését keressük ennek a modern embernek, nem a kegyeit hajhásszuk, hogy meghallgasson, hanem a lelkéhez férközzünk ennek a modern embernek, hogy az Isten törvényének tekintélye előtt meghajoljon és önként meghódoljon. Magunkon keresztül ismerjük ezt a modern embert, aki akkor lesz a legboldogabb, amikor eszével és szívével egyaránt meghódolhat, — mert meghódítva érzi magát. Az igazság tekintélyével lelkeket akarunk hódítani, meri magunk is meghódítottunk,

rabjává lettünk az Isten igazságának. A modern emberhez pedig nem lehet azzal közelednünk, hogy ezt ne tedd, azt ne tedd, ezt nem szabad, azt nem szabad. A Tízparancsolat pedig *látszólag* végesvéig ilyen tiltó rendelkezésekből áll. Úgy mondják ezt mai nyelven, hogy csak *negatív* törvény, amely azt mondja meg, hogy mit ne tegyek, de azt nem mondja meg, hogy *mit tegyek* és mit kell tennem. A törvény, a parancs, a tilalom nem gyújt lángra, nem támaszt bennem kedvet, inkább ellenszenvet. Nem törvény, hanem ideálok kellene nekünk, azok áthevítenek, nem parancsok, hanem látomások, melyek a hétköznapiakból kiemelnek.

Hátha ebben a tíz paragrafusban az emberiség legszentebb álmai szenderegnek? Hátha a legragyogóbb ideálok tündöklő arca mosolyog rád és int feléd, mihelyt belülről nézed őket? Hátha a bukás előtti ember legtisztább és legszentebb gondolatai fényesednek meg előttünk, mihelyt megelevenednek? Hátha az élő Istennek az emberiség számára készített programja táful fel előttünk, mihelyt értelmét kibetűzzük? De maradjunk csak annál az egyszerű igazságnál, hogy

a Tízparancsolat a közönséges és a szürke hétköznapi százai és ezrei számára adattak, a százazreknek és millióknak, hogy az ember ember maradjon.

A Tízparancsolat az emberi bűn, ez álarcos és mégis vasos, véres és rettentő valóság leálcazására adatott, azért a szava tiltás és tiltakozás. Vasba öltözött fegyveres, amelynek mindig a gonosz ellen kell küzdeni, azért keze kemény és arca szigorú. A mi atyáink mindig úgy tanították, hogy minden parancsolatnak kettős arca van. Az egyik szigorú és kérlelhetetlen. Ez azt mutatja nekünk, mi a rút, mi az utálatos s mi az istenellenes, amit kerülnünk kell. A másik nyájas és sugárzó, amely azt mondja meg, hogy mit tegyünk, mi a szép, mi a jó, mi a szent. Kálvin nagyon világosan kimutatja, hogy „*midőn az Úr a jót parancsolja, a vele szemben álló gonoszt megtiltja, vagy midőn a rosszat megtiltja, az ellenkező jó cselekvését parancsolja*”. (Institúció 355. old.) A régi kátéban az egyes parancsola-

tok előtt két képet látunk rajzolva, amely a parancsolatok kettős arcát: a tilalmat és a parancsot jelképezi. Az I-ső parancsolatnál odafestették a derék rézkarcolók Izrael népét, amint az aranyborjú körül táncol: ez a tilalom az eltiltás képe, másik oldalon Ábrahámét, amint Izsákot feláldozza, mint a valódi istenfélelem és szeretet képét. Luther kis kátéjában páratlanul mély vallásos ösztönnel, Heidelberg! Káténk, ez az eltemetett és elfelejtett kincsesládánk kristálytisztá világozással és bátorsággal viszik keresztül a törvénynek ezt a kettős célját. A Tízparancsolat vaspáji-célzata alatt a Krisztus, a hős rejtőzködik, aki a Hegyi beszédben üti fel sisakrostélyát és kijelenti: „*Azért jöttem, hogy a törvényt betöltsen.*” Szeresd az Urat a te Istenedet teljes szívedből.

Nem belemagyarázzuk azért a törvénybe a modern életet, hanem a Tízparancsolat mértéke alá állítjuk azt. Nem beleerőszakoljuk Krisztust, hanem mintegy belőle előhíva, tőle tanuljuk meg az értelmét. Nem betűt, hanem a Lelkét keressük.

T.

Az Ótestamentomban nem igen van megrázóbb írás> mint mikor a Tízparancsolatot a Sínai hegy égbenyúló kopár csúcsain, villámlás és mennydörgés közt Isten Mózesnek tudtul adja.

Gyermekkorunk első és legmélyebb lelki megrendülései közé tartozik Isten beszéde Mózesrel. Isten szuverén fensége májr akkor megérintette lelkünket. A szuverén uralkodó mikor törvényt tesz, kihirdeti, honnan veszi a jogot az uralkodásra és a törvényadásra. A szuverén Isten, aki nem a nép kegyétől, vagy választásából veszi a jogot és a felhatalmazást az uralkodásra, mikor törvényét kihirdeti, mégis gondoskodik arról, hogy az ő akarata és fensége a megvetés tárgya soha ne lehessen. Az uralkodás jogát és hatalmát kizárólag magának követeli, azon senkivel nem osztózik és soha senkinek át nem adja. Mint törvényes és egyetlen uralkodója a világnak engedelmisséget követel a hívótól és hitetlentől. Mind-

járt az első szó ezt adja tudtul, hogy *ura van a világnak és gazdája van az életemnek*. Nem a magamé az életem, hanem az Isten tulajdona vagyok. *A Tízparancsolat tekintélye az Istenben van*. Azért mikor a Tízparancsolat ellen vétkezem, mindig az Isten ellen vétkezem és ellene lázadok fel.

Nincs ennél vigasztalóbb szó az ember számára, mint a Tízparancsolat első szava: *én vagyok*. Tulajdonképpen az egész életünk célja nem más, mint ennek a két szónak meghallása. A mulandóságból, a bizonytalanságból, a talánból, a miértből, a honnanból és a hovából, emberi életünknek ebből a sűrű ködéből és süppedő ingoványából érkezőnk ki és érkezőnk haza, mikor ezt a szót meghalljuk: *én vagyok*. Figyelj csak rá, milyen sokféleképp hangzik ez a két szó az emberi szívhez egy életen keresztül, de mindig egy értelme van s Isten mindenkinek ezt a két szót mondja. Mikor először suhan át lelkeden a mulandóság — és először fog el a kérdés, mi marad meg az életed munkájából, — sa mulandó és maradandó között, mint a takács vetelője a szövöszéken ide s oda száll a nyugtalan szív és nyugtot nem talál, belehangzik a szó: *én vagyok* s a lélek, mint a sas a kőszirtre leszáll és megpihen. Minél magánosabb lesz az életút s a lelkünk elkezd kifelé készülődni a világból, mint a költöző madár s szétnéz maga körül s mindennek, ami az övé volt, ami neki drága volt, búcsút int, s lelke elé áll a kérdés, *majd ha már nem leszek*, — micsoda vigasztalás, ha akkor hangzik a szó: *én vagyok*. Mikor sírok között és temetőbe járunk, ahova eltemettük a szeretetet, amely eddig elkísért, a bizodalmat, amely megcsalt, s a reménységet, amely csalfa és hiú reménység volt, átfúj a hideg szél: *mi marad meg neked, amiért érdemes élni s amiért kell élni*: akkor hangzik újra a szó: *én vagyok*. Így szól a világban eltévedt, a világban elfelejtett, a világban elveszett lélekhez: *én vagyok és*

*ha százszor kiáltod is, nincs, nincs Isten, százszor
jő rá a visszhang: én vagyok.*

Ha ez a szó nem hangzana újból és újból át a világ zür-

zavarán, az emberek lármáján, a jajon, sikolyon és „sohse halunk meg” rikoltásán — mi volna az élet? Egy nagy svindli, melyre előbb-utóbb rájön az ember s fáradtan mosolyog örömen és fájdalommal. De minden, akinek a mulandóság borzalom, hozzámennél a minden idők Urához s minden mulandóság Királyához.

Én vagyok a te Urad — hangzik a szuverén szó. *Uram*, aki rendelkezik velem életre-halálra, — de én nem rendelkezhetem felette. *Uram*, akinek akarata felettem a gondviselés és a sorsom. Olyan Úr is lehetne, aki zsarnok s nem tartozik felelősséggel senkinek és nem idézhető számadásra a történelem, vagy az emberi ész, vagy az emberi igazságosság ítélőszéke elé, — de ő oda idézi maga elé az embert s akivel szemben én felelősséggel tartozom azért is, amit tettem s azért is, amit elmulasztottam. „*Neki nincs reám szüksége.*” Nem közelít hozzám hízog szóval, hogy nyomorult áldozatomat neki bemutassam, mert tisztelői a mai világban nagyon meggritkáltak. Nem az én imáim, tiszteletem, vallásos gyakorlatom biztosítja uraságát. ő Úr, nélkülem is, teljesen boldog, erős és szuverén. Sem léte, sem urasága, sem istensége — nem emberi elismerésünkön nyugszik. Nekem és nekünk van az ő uralkodására szükségünk, ő alkotott és úgy alkotott, hogy míg nincs vele érintkezésünk, addig nyugtalan a szívünk, míg uralmát nem érezzük felettünk, addig anarchiát érzünk a világban és a bensőnkben, ő a maga számára teremtett bennünket s az urasága: *gondviselés.*

En vagyok a te Urad *Istened.* Luther mondja egyik prédikációjában: „*Isten olyan valaki a számodra, hogy minden más semmivé lesz számodra.*” Mikor azt mondom: Isteniem van, akkor olyan nagy dolgot mondtam, hogy minden más nélkül meg tudok lenni, csak Isten nélkül nem. Ezt mondja a Heidelbergi Káté is: „*Minden teremtett dolgok nélkül inkább megvagyok, mint Nélküle.*”

Hadd érintse lelkünket egyenesen a kérdés: Jelent Isten számomra még valamit? Vagy ha kijelentenék, hogy Isten halott, mennék nyugodtan tovább? Csakugyan ő az, aki után vágyakozik a szívem naponta? Csakugyan az egyetlen

egy, aki nélkül nem tudnék élni? Ha igen, akkor az első parancsolat bele van írva a szívedbe, ha nem, akkor vigyázz, mert idegen isten foglalta el a szívedet.

*

Csak egyetlen nagy tetterre hivatkozik Isten sokféle jótéményei között, egyetlenre, de a legnagyobbra, ami velünk ebben a földi életben történhetik: *Kihoztalak téged Egyiptom földéről, a szolgálatnak házából.* Lehetsz gazdag ebben a világban, felemelhet a hatalom magasra az emberek fölé, nevedet szárnyra veheti a hír és dicsőség s bejárhatja a világot, sikerülhet néked minden, boldognak mondhatod magad, megmenekülhettél százszor csodálatosan a haláltól, — de míg ezt nem tudod elmondani: kihozott engem a sötétségből, a bűn szolgaságából, az egyiptomi rabszolgaságnál retentőbb nyomorúságból, addig halvány sejtelmek sincs az emberi szív legmélyebb boldogságáról. Az, aki e világból sokat bír, ha elveszti, — fel fog lázadni Isten ellen, — de aki elmondhatja: „kihozott engem a bűn szolgaságából”, — az veszítsen el bár mindent, — *lázado nem lesz soha.* Isten az ő *szövetségére* mutat rá az I-ső parancsolatban, melyet az emberrel kötött. Az igazi vallásosságban mindenütt megtalálod ezt a szövetségekötést, amely egyedül csak akkor jöhet létre, ha *Isten azt felajánlja.* Istennek az Izrael népével való szövetsége létrejött a Tízparancsolatban. De Isten új szövetséget is kínált fel és teremtett a Krisztusban, az ő vérében és mikor az Úrvacsorát vesszük, mindig erre a szövetségre emlékeztet Isten: „*e pohár amaz új szövetség az én vérem által.*” Mikor a zsidó szövetséget mond: a Tízparancsolatra gondol, mikor a keresztyén mond szövetséget: a Krisztusra gondol. Isten attól a néptől, amellyel ő szövetséget köt, a szövetségnek megtartását kívánja meg, máskülönben a szövetség felbontása és szétszakítása következik be. A mi vallásos gondolkozásunkban ez a szövetség Istennel nagyon halványan él s hatóerejét nagyon elvesztette, de mihelyt az Isten megszólal, azonnal erre a szövetségre, mint megrontott és meggyalázott szövetségre figyelmeztet. Mikor a szövetség meglanyhul, a vallásban minden romlásnak indul. A vallásos közöny nem más, mint az ember

részeről a szövetség feladása, vagy kijátszása. A bűn elveszíti átkozott és halálos voltát, az Isten elveszíti szuverén tekintélyét, az emberek elveszítik a közösségi érzésüket.

*A keresztyén egyház megromlása mindig az Isten-
nel való szövetség elhomályosodásából fakadt,
ugyanúgy a megújulása a szövetség megerősödé-
séből.*

Isten azt, akivel szövetséget köt, a Tízparancsolaton neveli magának.

II.

Éppen ezért, mert Én öröktől fogva vagyok, mert Urad vagyok, Istened vagyok, Szövetségesed vagyok, aki kihoztálak a halálból az életre, — azért mert én ilyen vagyok, ne legyenek neked *idegen isteneid én előttem.*

És az embernek mégis mindig voltak, mind mostanáig, vannak és lesznek idegen istenei. Honnan van az, hogy a? nyomorult ember, bár Isten olyan megsemmisítő hatalommal adja tudtul, „*ne legyenek*”, mert nem tűröm magammal mellett és magam előtt az idegen isteneket, mégis mindig teremtett magának olyanokat, akiket Istenévé tett meg. Onnan van, hogy míg az Igaz Istent meg nem ismertem, addig nékepnek is és néked is vannak magad koholta isteneid. A szívem arra van teremtve, hogy Istent imádjon és szolgáljon. Olyan mély és ősi életfenntartó ösztön ez, mint az evés, a szerelem és az uralkodás. Akárkit, de imádnom kell s ha az Igaz Istent nem imádkozhatom, menthetetlenül és feltartóztatlanul idegen isten imádatába sodródom.

A modern bálványokról akarok szólni, mert a modern bálványok ledöntésére kell az Isten szolgájának mindig felbuzdulni. Nem olyan bálványok ellen indulunk harcba, amelyeket már régen ledöntöttek, hanem amelyek nagyon szilárd lábon állanak és nagyon befészkeltek magukat a szív mélyébe. S az idegen istenek ellen való harc nagyon nehéz» mert az ember hihetetlen szívóssággal ragaszkodik bálványaihoz. Ügy átöleli, olyan szenvedélyesen csókolja, olyan kitarító daccal és felháborodással védelmezi, hogy meghalni

is képes érette. A bálvány démonikus és sötét hatalom s ha ki akarod csavarni az ember kezéből, ha elveszed, vagy ellopod a kínai ember bálványát, nemcsak hét országon utánad megy, hanem kegyetlen bosszút is áll, mert a bálványához nyúltál. Pogány és vad népek háborút indítanak egymás ellen a bálványaik megsértése miatt és a háború legnagyobb zsákmánya, ha a másik törzs bálványait maguknak megszerezhetik. A misszionáriusok nem érték el addig semmi eredményt, míg ők maguk égették el a bálványokat, csak mikor a benszülött maga töri össze bálványát, — akkor jött el az ideje a megkeresztelkedésnek. A kőből, fából, aranyból, elefántcsontból kifaragott primitív bálványok az őserdő lakóinál, vagy a művészi tökély legmagasabb fokára emelkedett karrarai márványból faragott isten-szobrok a görögöknél, egyformán bálványok, akármilyen nagy kivitelben köztük a művészi érték. Ezt a bálványt az ember a maga képére és hasonlatosságára formálta. Azt gondolhatná valaki, a faragott istenek ideje elmúlt s — a Tízparancsolat azok ellen szólt, — így ma már érvényét veszette. Oh nem!

A kőből és fából való bálvány ledől, de az emberi fejlődés minden fokán ugyanaz a bálvány új formában, új névvel újjászületett.

Az emberiség bálványainak újjászületése és metamorfózisa az emberiség kulturális történetének a legérdekfeszítőbb fejezete. A bálványimádás nem hal ki könnyen, mert az emberi ész és az emberi szív az örök újjáépítői az idegen isteneknek. Isten mindig irtotta a bálványt, mert semmi úgy útját, nem állta szent akarátának, mint a bálványimádás és

az emberiség mindig földre döntött bálványokon lépett egy lépést magasabbra, mert a bálvány a legszívósabb és a leggonoszabb ellensége az emberiség fejlődésének és haladásának is.

Mindig azok voltak az emberiség hősi korszakai és azok a hősei, — akik bálványokat döntöttek ki, — mert azok felszabadító munkát végeztek. Csodálkozva szemlélem az em-

beriség történetét, — amint a bálványoktól felemelkedett az élő Isten ismeretére.

De amilyen hősies *felfelé emelkedés* volt az emberiség és az egyes ember életében, — voltak korszakok, mikor döbbenetes és szégyenletes *lefelé* zuhanás volt az emberiség élete vissza a bálványokhoz.

Ennek a mi korunknak nagyvárosi életét egyre sűrűbben kezdik úgy megjelölni, hogy

*észrevétlen és váratlan, de félelmetes biztonsággal
fejlődik ki és alakul át s vesz benne hatalmába
mindent és mindenkit a modern pogányság.*

A XX-ik században arra ébred fel a keresztyén emberiség hogy kultúrcentrumai pogány levegőt lehelnek s az emberek keresztyén mázt, de pogány lelkületet hordoznak.

Ha azt kérdezed, mi a *pogányság*? Azt felelhetem rá: *az Isten elemberekesítése és az ember istenítése.*

S mi a modern pogányság? Mihelyt megváltozik a viszony Istennel szemben, mihelyt „a modern ember öntudata az Isten szuverén tekintélyét visszautasítja, az elnyomott és megtagadott ösztön, az imádat szükséglete az első legjobbnak látszó tekintély karjaiba veti magát s istenévé teszi s olyan varázserővé ruházza fel, hogy minden tiszteletét, bizodalalmát belé helyezi.” (R. Spöri: Die Götter des Abendlandes.)

Így lett halványává a mai embernek az állam, az emberiség, a haza. A lélek helyett az anyag. *Az anyag félelmes Istenség lett. Theológiája a tudomány, erkölcsi törvénye az üzlet és sakramentoma a technika, a gép.* S mindeneket mozgató, alkotó, mindenható, mindent tudó és mindenütt jelen való: *a sárga bálvány, az arany.* íme itt a modern pogányság — az Isten elemberekesítése, elvilágiasítása. S csodálatos, ugyanakkor megkezdődött az ember istenítése. Sokféle bálványa lehet az embernek, a *has*, az *ital*, a *szórakozás*, s ezekre elő kell teremni a pénzt a föld alól is, — bálványa a természet, vagy más emberek, — de a legelrejtettebb és leghatalmasabb, az embernek önmaga énjé, — az

önistenítés a leggonoszabb bálvány. Két irányban is kifejti lázadó és prometheusi munkáját, — az emberi szellem útján s az ösztönök féktelen szabadjáraeresztése útján. Szellemesen jegyezte meg valaki, *Apolló* és *Dionisios* vívják a harcot az uralomért, de mind a ketten a modern pogányság oltárai köré vonzzák a milliókat.

Hogy a modern pogány szellem hódítását tettenérjük, nem mutatok rá egyébre, csak a Kerepesi-temetőben az utolsó 30 évben felállított síremlékek nagy többségére. Milyen tehetetlenül állanak meg ezek a szoborművek az örökélet s a halhatatlanság nagy keresztyén hitével szemben. Sehol annyi kétségbeesett angyal nincs, mint a kerepesi temető síremlékei között, akik úgy kísérik a megholtat a túlvilágra, a sötétbe, mint a börtönőr a fegyencet a cellába. A síremlékek rettentő tárgyi bizonyítékokkal lepezik le a művészek, de a síremléket állító családok nagyrészenek a pogány hitét. A kerepesi temető hemzseg az ember istenítő s az Isten elemberiesítő és lealacsonyító alkotásoktól.

*A síremlékek hitvallások, — de ezek a hitvallások
az el pogányosodás hitvallásai.*

„De mégsem Apolló az uralkodó istenség, hanem Dionisios, az éjszaka istené”. Meggyőző erővel írja le ezt a modern Dionisios-kultuszt R. Spöri a *Die Götter des Abendlandes* c. idézett művében, akinek legfőbb gondolatait alább idézzük: „A *test vallása* győzedelmesen vonul be Európa nagyvárosaiba. Hitvallása ez: csak egyetlen valóság van, a test, az ösztönök, az erosz. Ennek a vallásnak nagy liturgiája, vallásos szertartása a *divat*, amely a legerkölcösebb hölgyet is Dionisios rabszolgaságába kényszeríti; templomai a sportpályák, a meccsek, a boxmérkőzések, az egyházaknak nagy konkurrensei; kápolnái a weekend-házak, a tánclokálok, körmenetei a strand, a szépségversenyek, a revük, a film, az illusztrált lapok; hangszere a saxofon; s ritmusa az idegeket izgató néger táncok.” — A sexuális elvadulás és rafinéria, a házasság és család széthullása, a gyermekkorlátozás magatél-értődöttsége, az élvezethajsza örületes tempója — a hanyatló Róma napjaira emlékeztetnek. Mihelyt az élő Isten ismerete elvész a szívből — ennek a modern bálványimá-

dásnak a karjaiba esik bele ostobán és menthetetlenül a tömegsuggeráció ellenállhatatlan kényszerének engedve a gond és felelősség elől menekülő mai ember. Megérezheti mindenki, milyen kínos situáció ma, a test vallása eme fénykorában a Tízparancsolatot prédikálni. Semmit nem érez olyan életellenesnek ez a fajta ember, mint a keresztyéniséget, akármennyire a kor ízléséhez akard is alkalmazni. Hát *ennek* a világnak tetszését és elismerését akard megnyerni?! Ennek kedvéért akarsz engedményeket tenni az evangéliumból?

*

Vannak, akik a kivezető utat nagyon egyszerűnek tartják, kiadják a jelszót: *meg kell kereszteni a modern pogányságot*. Ám próbálja Dionisiost valaki megkereszteni! Megkeresztelt pogány marad az és a keresztyén köntös alól a bak lábai továbbra is kilátszanak. Itt szent látszatok és szent csatlások nem használnak. Egyet lehet csak tenni. Ezt a modern pogányságot, mint a halálos beteg lázálmaát meg kell fejteni. Szavaiban, tetteiben árkaiban., gúnyyában, aggodalmaiban és elszántágában, látszatok és álomképek után rohanó életszomjúságában a „*pogányság rejtett értelme lepleződik le*”, az az elrejtett értelem, hogy az ember mind ezeken az utakon: „az elveszett paradicsomot keresi és inkább még járja a csalódások és a kiábrándulások útját, de a keresést nem hagyja abba, s nem fog megtelepedni az istentől megfosztott hétköznapi szikkadt földjén, nyugtalansága tovább űzi, míg Istenre nem talál.” (Spöri: Die Götter des Abendlandes.)

Modern pogánysággal saturait gyülekezeteknek prédikálunk már mi is. Az amit a keresztyénségnek tenni kell, ami nekünk, az ígehirdetőknél feladatunk, így áll előttem: *nem szabad engedni elaludni az embereket*^ ennek a modern pogányságnak érzékeket bódító, szemkápráztató varázslatát kell megtörni — hazugságai leleplezése, rettentő vörös malmai zakatolása közben, amelyek elnyomják a halálsikoltást — az áldozatok közszemlére kitétele által. *S akik elbódultak, azokat fel kell ébreszteni az igazságra*. Ebből a kábulatból és bódulatból nincs szer, amely felébresztene — csak

Istennek Szent Lelke és nem is bízunk más erőben, csak a Szent Lélek életre támasztó hatalmában.

*

Augusztus római császár birodalma minden népének isten-szobraiát Rómába gyűjtötte össze. Augusztus ideája a Pantheon, csak addig volt megvalósítható, míg Krisztus meg nem jelent. A bálványok megférnek egymás mellett és megosztoznak egymás között, de Krisztus, „*aki az élő Isten képe s akiben van az istenség teljessége testileg*” (Kol. I.) nem vihető be múzeumba vagy a Pantheonba. Felette nem rendelkezik császári hatalom és emberi akarat, ő nem osztozik, nem felez és nem tűri a bálványokat. Jól jegyezzük meg azonban: ha minden bálványt lerombolnunk is, de az élő Istennek nem emelünk oltárt, nem gyűjtünk tüzet s nem fejtünk ki kultuszt, a durva bálványimádás finomabb és szellemibb formában újul ki. Beláthatjuk a modern bálványok esztelenségét, de míg imádatra nem borul a lelkünk Isten előtt, míg *bizalom* el nem tölti ígéretei, erő iránt, míg *segítségül* nem hívjuk minden dolgunkban, míg *hálaadás* nem járja át bensónket naponkint nagy kegyelme és irgalma láttán — addig üres a szív, hideg a vallás s a bálványok mosolyognak és szilárd lábon állanak.

Vannak, akik semlegesek szeretnének maradni Istennel és a bálványokkal szemben is. Ez a fölényeskedés a legnagyobb emberi gyávaságot leplezi. *Istennel szemben nincs semlegesség.* Krisztus nem szenvedheti ezt a holtpontra jutott életet. Aki vele nincs — ellene van és kikényszeríti a döntést, mellette — vagy ellene.

Ismerd meg magad. Hangozzék fel előadássorozatunk alapakkordja. Bálványimádásra hajló szívem van. Isten bálványod ledöntésére szólít fel az I-ső parancsolatban. Ismerd meg magad: előtte vagy-e a nagy harcnak, vagy benne vagy a harcban, vagy már győzelmesen utána vagy?

Aki bálványokat nem tört még össze, az nem jutott az élő Istenhez, mert Hozzá az út — a ledöntött bálványok romjain át vezet.

II. Parancsolat.

Ami Isten előtt utálatos.

II. Móz. XX. 4-6. Ne csinálj magadnak faragott képet, vagy azokhoz hasonlót, melyek az égen, „vagy a földön vannak, ne imádd és ne tiszteld azokat; mert én az Úr a te Istened, féltőn szerető Isten vagyok; aki megbüntetem az atyák vétkeiket a fiakban harmad- és negyedízigen, akik engem gyűlölnék. De irgalmasságot cselekszem ezerízigen azokkal, akik engem szeretnek és az én parancsolataimat megtartják.

Heidelbergi káté 96. kérdés: Mit kíván Isten a második parancsolatban? *Felelet:* Azt, hogy Istent semmi módon ki ne ábrázoljuk, se másképpen ne tiszteljük, hanem csak úgy, amint Igéjében parancsolja.

97. kérdés: Hát semmiféle képeket sem szabad csinálni? *Felelet:* Istent nem szabad és nem is lehet semmi módon kiábrázolni, a teremtmények pedig, noha kiábrázolhatók, mindazáltal megtiltja Isten, hogy azokról az ember képeket csináljon vagy tartson avégből, hogy azok által Istent tisztelje. Olvasandó még Apóst. Csel. XIX. R. 23—34. Efezusi Diana.

Mindjárt előljáróba rámutatunk arra az eltérésre, amely a keresztyén egyházak között a Tízparancsolat egyes parancsolatainak sorrendjében mutatkozik. A római és a lutheri egyház az első parancsolat alá foglalja az általunk második parancsolatnak felvett törvényt is, viszont a tizedik parancsolatot két részre osztja. így jön be a parancsolatok sorrendjébe bizonyos eltérés. Maga Kálvin sem tulajdonít ennek a sorrendi különbségnek nagy fontosságot, mi is református egyházunk régi tradícióihoz való ragaszkodásból a bevett sorrendhez tartjuk magunkat, mert így a bálványok állítása s a bálványimádás durvább és a legfinomabb formája között éles és világos különbséget tehetünk.

*A keresztyén vallásnak a mai korban nem a durva,
hanem a legszellemibb formában megnyilatkozó bál-
ványimádás a legártalmasabb ellensége.*

Távolról zöldéi és szép a fagyöngy is, csillog a hamis gyöngy is, de mihelyt az egyik pótolni akarja a másikat, vagy éppen a valódiság színében és igényével lép fel, a szent azonnal tiltakozik a csalás ellen, az Isten a bálványimádás

ellen. A bálványimádás pedig mindig az Isten igaz imádása helyét foglalja el s feleslegessé akarja tenni. Mindig az Isten imádatából élösködik, azt utánozza és annak hitelét ássa alá, annak erőit szívja el és teszi tönkre, mint a fagyöngy a tölgyfát. Amely fán dúsan zöldéi a fagyöngy, ott csupaszon állanak az ágak, ahol elhatalmasodott a durvább, vagy finomabb bálványimádás, ahol fényes ceremóniákkal fogják az emberek érzékszerveit, ott a legotrombább babonáit kapnak lábra s a lélek nem jut Istenhez s Isten nem jut az emberi szívhez.

Isten azért tiltja el a faragott képeket, szobrokat, szertartásokat, hogy a gyarló embert tévedésbe ne ejtse, minha ő így kívánná magát tiszteltetni.

Isten megszabta az ő tisztelésének módját és azt a legegyszerűbben, s egyben a legbensőségesebben szabta meg és neki nem kell más módon az emberi szív imádata, mint ahogyan ő megszabta.

Akármilyen raffinait módokat eszelt is ki az ember, hogy az Isten tetszését közelítésének módjával hassa meg, Isten mindig viszautasította. Fölséges színe elé egyetlen módon lehet eljutni, a töredelmes és alázatos szív őszinte bűnbánatával. Isten sohasem tévesztette össze az ő lelki és tőle rendelt tiszteletét, a szertartások emberkieszelte tisztelési módjával. Az Istenhez jutás nem módszer-kérdés, hanem a hit és engedelem útján jön létre.

*

Ezt a néhány igazságot nekünk reformátusoknak, akiknek istentiszteletünk annyira puritán s annyira egyszerű, hogy a ridegség vádját vonja lépten-nyomon magára, nagyon tisztán kell látnunk. Mi nem azért nem rendezünk minden érzékszervünket, szemünket, fülünket, orrunkat, ínyünket foglalkoztató istentiszteleteket és templomokat, mert a kedélybeli mélységünk, művészi érzékünk, vagy zenei alkotóképességünk hiányozna hozzá, — hanem azért, egyedül és kizárólag csak azért, mert Istennek nem ebben telik kedve. S mert ismerjük Istennek utálatát minden durva és szellemi

bálványimádás iránt, — nem merjük őt ilyenekkel terhelni 3 ismerjük az ember eltévelyedéseit is, inkább kellenél meszebb húzódnak el ettől a virágos szakadéktól. El tudjátok, el lehet képzelni másként, hogy a reformátorok és az az egész nemzedék, amely akkora szellemi, lelki és erkölcsi erőt hozott a megvénhedt Európába, hogy újjászülte a lelkét, durva érzéketlenségéből kivonul a dómokból és vályogházakban húzódik meg, kioltja a gyertyafényt, vandalizmusból kiszórja a szobrokat, képeket, ereklyéket s az oltár helyére egy asztalt állít s a rideg falak közé egy szószéket, mert primitív lelke idegenül érezte magát a művészi pompában? Ebből a fényes, ezer esztendő művészeinek festményeitől és szobraitól, építő zsenik monumentális alkotásaitól sugárzó világból ki kellett jönniök, mert Isten, igen maga az élő Isten megvilágosította nékik, hogy a keresztyénség olyan finom és elszellemiesített bálványimádás hatalmába került, amelyből a kiszabadulás csak a kimenekülés által lehetséges. Ebből az elvarázsolt birodalomból nem vittek magukkal semmit, — csak egy használatból kiment könyvet: a Szent írást, — a Bibliát, hogy abból alkossák meg a „Jeleken és igazságban való istentisztelet” kultuszát. Atyáink pedig tudták, hogy Isten előtt a bálványimádás minden formájában utálatos és átkozott, melyhez Isten szigorú büntetését köti, — inkább félték Istentől, mint az emberektől. Amint ellene szegült Isten az aranyborjúnak, amint arca estek előtte a filiszteusok bálványai, amint harcolt a kanániták ellen, amint levágatta a Baál papokat Illéssel, úgy döntötte le az Olimposz isteneit, s az Akropolis bálványait, amint eljött a germáp istenek alkonya, úgy oltotta el a magyar áldozati tüzeket, de éppen úgy úzi el maga elől a bálványimádat legesztétikusabb és legszellemibb formáit is. Érzem, hogy behatóbb felelettel tartozom különösen a bálványimádnak finomabb formáiról, úgy magunknak, mint esetleg más vallású olvasónknak. Bár égy mély valláslélektani fejtegetés volna szükséges, de leglényegesebbre itt, az előadáson belül reá kell mutatnom.

*

Mióta ember él a földön, olthatatlan vágy ég a szívében,

hogy megláthassa Istent. Ne menjünk messzire példakért. Amint kis gyermeked megszólal és kérdezősködik, igen hamar meglep azzal a kérdésével: „*Apám, mondd meg, milyen az Isten*”. És ha tovább kérdezősködsz, meglátod, hogy a gyermek elképzelt magának valamilyen Isten-arcot. — Avagy, ha mélyen magadba gondolsz, soha sem mozdult meg a szívedben a gondolat, egy titkos, szemérmes és hatalmas érzés: „*szeretném látni az Istent*”? A művészet ennek a váagnak áll a szolgálatába. S ájnbár tudja, hogy ember számára közvetlen Isten-látás nem lehetséges, még sem tud lemondani róla, hogy legalább egy sugárt, egy gondolatot Istenről meg ne kíséreljen kiábrázolni. Oly fájdalmasan nyomorult állapot vaknak lenni Isten világával szemben s az emberi szívben élő teremtő és alkotó erő nem tudja elhordozni, hogy láthatatlan Isten előtt boruljon le s emberi, vagy természeti alakokban testet, formát ad Istennek, hogy az embereknek megmutathassa. Nem kegyetlen dolog az, hogy az emberi lélek eme olthatatlan szomjúságának, az Isten látásának Isten maga egyetlen tiltó paranccsal örökre gátat vet?: „*Ne csinálj magadnak faragott képet, hogy azt imádjad.*” Nem olyan kegyetlenség-e ez, mint mikor az édesapa a gyermek ébredező tudományos szomjúságát és művészi hajlamát nem értve, az ecsetet, vagy a vésőt, vagy a könyvet kiveri a kezéből? Aki ezt a parancsolatot így próbálja értelmezni, az a legteljesebb mértékben a Szent Lélek világossága nélkül akarja Isten akaratát magyarázni. Ez a parancsolat nem az ember teremtő és művészi alkotó erőit akarja lekötni és elfojtani, sőt ennek az ősi szomjúságnak jön segítségére és célhoz akarja juttatni. Ez a parancsolat is olyan, mint a legelső parancsolat, amely a Tízparancsolat előtt adatott: „*a kertnek minden fájáról egyél, de a tiltott fának gyümölcséről ne egyél*”. Isten nem engedi meg, hogy az ember őt akár képben, akár szoborban, akár más módon kiábrázolja, mert Istenről az ember mindig hamis és torz képet alkot magának. Nem született; olyan nagy művész a világon, akivel Isten magát megmintáztatni, vagy megfestetni engedné. Istent imádni lehet, de kiábrázolni nem.

Isten csak maga mutathatja meg magát és amikor megmutatta magát, akkor is leplezve és eltakarva, szolgai formában, inkognitóban mutatta meg magát.

Az Isten kiábrázolása azért éppen olyan, vakmerőség, mint a tiltott fa gyümölcséből szakítás. Ám védj bronzba vagy márványba az emberi arcot, hogy a hideg és halott kő lelket kapjon, fessd meg a színek ezer változtával a felkelő és lemenő napot, a viharzó tengert, a csendes téli tájat, a hangok bubáján játszd el az ég mennydörgését és a síró szellő panaszt, mondd el az elmondhatatlant, szerelmet, vagy örömdetet, s leked emelkedett érzését a ritmus égbelendítő szárnyain foglald költeménybe, s érezd ott a teremtés és alkotás édes és kínzó gyönyörét, ebbe a torz és bukott világba hadd emlékeztessen művészi alkotásod az elvesztett paradicsomra, de mindig csak utánzó vagy az egyetlen teremtő Művész, az Isten keze alkotásának másolója. Az Istent kiábrázolni azért, hogy közeledbe legyen, vagy gyenge képzelő erőt felébressze, vagy művészi ihletre inspiráljon és vallásos érzésre serkentsen, — azt jelenti, — hogy eltávolítom magamtól.

Isten nem képből, hanem élő szóban van jelen és közelít hozzám, s mihelyt egyszer Isten szól, — egyszerre elfelejtek mindent, — egyszerre nincs szükségem semmi segédeszközre.

Ennek a II-ik parancsolatnak az a világtörténeti jelentősége, hogy az emberiséget elvezesse az Isten lélekben és igazságban való imáadására.

Ám, mondhatja valaki, ma már nem fenyegeti a veszély a keresztyén vallást, hogy bálványképeket és szobrokat emelnek, hiszen még a római egyház is, ahol állandóan kísért ez a veszedelem, maga védekezik a leghangosabban és a szentek képeinek és szobrainak felállítását azzal igazolja, hogy: *az egyház a kiváló hívhősöknek éppen úgy állíthat szobrokat, mint a nemzet a nagy férfiaiért ércebe önteti vagy arcképét megfesteti.* Elfogadjuk ezt a magyarázatot, ha ez a templomon kívül történik. De nem szükséges életnagyságú

szobrot állítani ahhoz, hogy a szentek tisztelete hajszál finom akcentus eltolódással a hősök tiszteletéből a szentek vallásos közbenjáró tisztének glóriájával felékesítve az imádatba csapjon át. Ez a hajszálnyi eltolódás a lélekben az örök bálványimádót szabadítja fel az emberben. Elég egy parányi, fillér nagyságú alumínium amulett is arra, nyakba hordozva, vagy a kézre felfűzve, hogy az élő Istent kiszorítsa a szívből és az a kicsi fém zsarnoki erejével re4 nehezdedjen a lélekre. Kis Szent Antalka, Szent Terézke, a máriacelli Szűz Mária éppen olyan lehet, mint az efézusi ezüst Diana-szobrocska, amely mellett a tömeg két óra hosszáig tüntetett: „*nagy az efézusi Diana*”. Kicsi iskolás leányka nyakába akasztva a zárdában a vagyoni viszonyoknak megfelelően nikkeltől, ezüsből, vagy aranyból készítve: a félénk leánykának a biztos védő szellemet ígér. Kórházi betegek nyakába tukmálva kegyes apácák által, mikor a babonáságra a leghajlamosabb a lélek, s biztos gyógyulást ígér; vagy mikor a legérzékenyebb a lélek a jövődő iránt, — a menyasszonyság és vőlegénység idején — boldog házasságot helyez kilátásba. Nem csak primitív lelkekre és katolikus lelkekre van hatása az ilyen csodatevő erőkkel felruházott amuletteknek. Egy intelligens református férfinak nyakába akasztottak operáció előtt egy ilyen amulettet. A férfi hagyta, hogy az ápolásban hátrányt ne szenvedjen. Az operáció sikerült, a beteg elhagyta a kórházat, — de az amulettet nem meri azóta a nyakából letenni. Az ilyen kicsi bálványok uralkodnak a legzsarnokibb hatalommal az egyes emberi lélek felett, s a római egyháznak nincs ereje, vagy bátorsága felszabadítani a milliókat ez alól a félelem alól.

Nem szólok most a nem vallásos ember babonás tárgyairól, emléktárgyairól és szokásairól, mert a hitetlen ember bár megveti az ilyen vallásos amuletteket, a babonáságnak ezer más apró zsarnoka uralkodik felette. Meg merem kockáztatni azonban azt az állítást, hogy — *a hitetlen ember mind babonás*. Hogy félre ne értessem, — bár azt alig lehet elkerülni — megemlítem, hogy nem gondolok a nagyanyától emlékebe kapott arany szívre, nefelejsre, iskolai tállakozóra emlékeztető kis ékszerre, vagy jegygyűrűre, — de

mihelyt valaki ezeknek bármi varázserőt tulajdonít, vágj' elvesztésükkor valami bekövetkezendő veszedelmet sejt, éppen olyan, mintha valaki Szent Antalkát hordozna a nyakában. — *Ez a református babonáság.*

*Ha ilyen érzéseid fűződnek valamely ékszeredhez,
vagy emléktárgyadhoz, add el a szegényeknek, vedd
el magadtól, szakítsd le a nyakadról, mert neked
is van egy kicsi bálványod, amely nagyobb hata-
lom, mint az Isten, mert jobban bízol benne.*

Atyáink radikalizmusa a templomi képekkel és szobrokkal oly messzire ment, hogy meglehetősen védve vagyunk a durva hatványozástól, de időnként éberem kell körültekinteni, mert az ilyen kicsi bálványok bekúsznak a kulcslyukon is, igen hamar a fejünkre telepszene, nagyra nőnek és elhatalmasodnak felettünk. Nem hiszem, hogy apáink elemtek volna a képzőművészetekkel szemben a szélsőségekig, — ha nem hallották volna nagyon elevenen és nagyon hangosan az Isten szavát: *ne csinálj magadnak, ne imádd és ne tiszteld azokat.* Szeretném ha a mai ember éppen úgy hallaná ezeket a szavakat, mint a reformáció korának embere. Hallod ezekben a szavakban a szenvedélyes elutasítást? Látod-e Isten kezének haragos, elutasító mozdulatát? Ne legyenek! Ne imádd és ne tiszteld azokat, ő maga szólít fel lázadásra ellenük”, „Nem tűrheti, mert nem osztozik az ember szívén. Vagy egészen, vagy sehogyan. Nem fölényes lekicsinyléssel intézi el Isten: mit árthatnak ezek. A gyökerében vágja el a létüket: ne tiszteld azokat. Van érzéked ennek a kizárólagosságnak átérzésére? Itt a jellem műhelye, amelyben Isten dolgozik. Isten döntést kíván és kikényszeríti ezt a döntést: mellette vagy ellene. Nem lehet ezt kikerülni. Míg nem álltam ilyen választás előtt, addig nem tudom, ki az Isten és ki vagyok magam, még alszom, még nem vagyok ember, csak akkor kezd dorengni, mikor erre a keskeny pallóra elérkeztem. Itt ismerem meg, hogyan harcol értem az Isten s itt ismerem meg milyen gyenge és határozatlan báb vagyok, hatalmában a

világnak. *A bálvány elvetése az első győzelm es szabadságharcom.*

Világosan átérzem, hogy miért utálatos Isten előtt a bálványimádás durva és a legszellemibb formája. Azért, mert meghamisítja Isten képét és tiszteletét, mert az Isten helyét foglalja el a szívben, mert a bálványimádással megcsalja magát az ember. De van még egy ok, melyet az ótestamentumi próféták szakadatlanul hangsúlyoztak. *A próféták a bálványimádást parázsnaságnak nevezik.* Isten szövetsége az ő népével olyan, mint férfinak az asszonnyal való házassági közössége. A bálványimádást, mint házasságtörést emlegetik mindig a próféták, amely hűtlenné és tisztátalanná tesz és lealjasít. Isten szerelme kizárólagos, azért, mert olyan nagy, mély és szent szeretet. Ezért utálatos Isten előtt a bálványimádás, — Jézus Krisztus a harmadik megkísérlésében a II-ik parancsolatot így ismétli: *„Megvan írva, a te Uradat, Istenedet imádd és csak neki szolgálj”.* Annyira utálatos Isten előtt a durva és a finomabb bálványimádás, hogy kemény büntetéseket és fenyegetéseket helyez kilátásba ezekkel a szavakkal: *„megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban harmad és negyed izziglen.* Bár ez a fenyegetés minden egyes parancsolatra vonatkozik, de különösen az idegen istenekhez pártolást sújtja vele, mert minden többi parancsolat áthágása már csak az első megtörésének következménye.

A Tízparancsolatban ez a kifejezés a *botránkozás* köve. A bosszúálló Isten gondolata annyira elviselhetetlen, hogy a félénk lelkek menekülnek a Tízparancsolat zordon magaslatairól enyhébb tájakra, ahol nékik a szerető Istenről prédikálnak, pedagógusok humanizmusból nem akarják engedni, hogy a gyermek valaha is halljon a *„bosszú-szomjas”* Istenről, sőt vannak hithű zsidók, akik egy életet szenteltek annak kimutatására, hogy a bosszúálló kifejezés rossz fordítás következtében terjed és lett általánossá, s ezt a fordítási hibát 2000 éven át nem vették észre, s e hibás fordítás az oka minden félreértésnek.

Mi, református keresztyének, nem szabad, hogy megbotránkozunk ezen kifejezésen. Isten-ismeretünknek egyik sarkalatos pontja ez. Ne is próbáljuk enyhíteni és napsütéses oldalra menekülni. Nekünk ki kell bírni a szentségnek ezt a félelmetes klímáját is. Inkább nézzünk bele, — ha tükör által, félelemmel és rettegéssel is — Istennek haragvó arcába.

Mindig akkor lázadozott az emberi lélek a büntető Isten gondolata ellen, mikor elpuhult, s elveszítette eleven érzékenységét a bűnnel szemben. Egy olyan korszak, — mint a miénk is, — amely nagy szellemi felkészültségét arra használja fel, hogy bebizonyítsa: *nincs is bűn*, amely dicsekszik azzal, hogy erkölcsi kérdésekben relativistává lett, az

elveszítette egészséges ösztönét az iránt, hogy mi a bűn, de még inkább az iránt, hogy mi a szent.

Az emberrel szemben pedig nem a jó Isten, hanem a szent Isten áll először szembe.

Mikor ezt hallom: „*megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban harmad és negyed íziglen*”, akkor arra gondolok először is, hogy milyen elszakíthatatlan, sors-közösségben vagyok a múlttal és a jövővel, az apámmal és a nagyapámmal, a fiammal és az unokámmal. Nem lehetek felelőtlen egyikkel szemben sem, mert az árnyékaik átnyúlnak reám és az én árnyékaim átnyúlnak utódaimra. Hiába akarok felelőtlen lenni, utolérnek a gondolataim, a cselekedeteim. Egy öröklési láncsorozatba vagyok beillesztve, a testi öröklés által, — amelyen keresztül vért, ösztönöket, temperamentumot, hajlamokat, testi formát, csont-szerkezetet, egy bizonyos stílust és struktúrát kapok és azt szét nem törhetem. Aki kistermetűnek született, meg nem növelheti termelét egy arasszal, aki fekete bőrének született, az meg nem változtathatja színét. A mindenféle hajfesték, amely szőkéből barnát, a barnából szőkét varázsol, a természet megcsalása. Ezen a testi öröklésen keresztül megy végbe ez a büntetés. Akkor láttam meg ezt, mikor 12 évvel előbb, a forradalmak után az egyik kórházban temetni jártam. A forradalmi kicsapongások után, naponként 10-15, 4-5 na-

pos csecsemőt temettem, akiken a vérfertőzés nyomai születésük után azonnal kiütöttek. Hónapokon át tartott ez a könyörületes halál. Eltemethettem vagy 200 kisgyermeket. De igen nagy tévedés azt hinni, hogy a nemi kicsapongás következménye öröklődik csak át.

Leiki átöröklés is van, amelyen keresztül a terhelt-ség, a vágyak, hajlamok áramlanak tovább. Az erendő bűn titkos és misztikus útja ez, amely az első embertől ide, máig, a ma született gyermekig ágazik és kivirágzik.

Ez a parancsolat teszi az életet komollyá, ábrándít ki a könnyed életfelfogásokból és a szentségre és arra az útra térít, amelyet az ember önmagától soha sem választ — a bűnbánat útjára. Ez a szó megfélemlít, megaláz és összetör: *nincs menekvés az Isten kezéből*. Próbálkozom ugyan menekülni ezzel a kérdéssel: hogyan egyeztethető össze Isten igazságával, hogy az ártatlan szenvedjen a bűnösért, s kegyetlenség az, hogy az ősök bűneiért a fiak bűnhődjenek. De ez nem Isten igazságát kisebbiti, hanem a bűn borzalmasságát csak növeli, mert a bűn következményében mindig az volt a legfájdalmasabb, hogy ártatlanokat gázolt és típort el. Itt döbbenek rá újból, hogy milyen élő hatalom a bűn, mindig beletípor Isten kertjébe és terveibe. Nem csak kis vakondtúrások, — hanem pusztító orkánok. Aki ezt számításán kívül hagyja, az sohasem értheti meg az Isten Tízparancsolatjának fenyegetéseit és áldásait.

*

Akkor volna ez a parancsolat elviselhetetlen, ha nem volna másik fele is. De van egy napfényes oldala, olyan mint a májusi derült kék égbolt: *„de irgalmasságot cselekszem ezer íziglen azokkal, akik engem szeretnek és az én parancsolataimat megtartják”*.

Nemcsak a gonosznak, hanem a jónak is vau örökösödési joga és Isten áldása tovább tart, meszebbre kiterjed, mint büntetése

s nem tudjuk sokan, hogy az ükapáink és anyáink imád-

sága, kegyessége, Isten-félelme az az örökség, amiből élünk, elfelejtjük, hogy egy ezredéven át kegyelmébe tart Isten egy árva nemzetet, mert a keresztyénségre tért és 400 éve a megtisztított evangéliumot befogadta. Kálvin János azzal zárja II-ik parancsolat magyarázatát: „*N_agu vizsgálásuk van ebből a híveknek, nagy rettegésük az istenteleneknek*”.

*

A vizsgálata-e mézét szeretném kivenni én is ebből a parancsolatból. Isten azt ígéri, hogy megállítja az átkot és én ezt csodálatosan megtapasztaltam. Hadd veszem el a félelmet a lelkekből, amely olyan helyeken rejtőzik, ahol hívő és hitetlen házastársak élnek, vagy ahol iszákos szülők voltak s remegés él a szívekben, hogy az unokákon fog kitérni, vagy ahol a hívő nagyszülők gyermekei istentelenekké lettek és az unokáikat siratják a jó nagyszülők.

Az Isten az ő szövetségéért és a hívők imádságáért megállítja az átkot. Tíz igazért megtartotta volna Sodomát és Gomorát. Ha Isten egyháza megromlik, nincs semmi reménység, hogy az ember ezt az átkot elkerüli, de az Isten igaz egyháza, az ő imádságra gyűjtött és megtisztított nép ma az az Ábrahám, aki a modern Sodomáért és Gomoráért imádkozik. Hadd mondjak, Uram, vizásgálatát. Gyakran megtörténik, hogy az istentelenek gyermekei lesznek a leg-hívőbb emberek, viszont a hívő családok gyermekei fajulnak el. Mert az *öröklés felett van egy magasabb törvény, az Isten szabad elválasztása*. Mind kettőben jeleket ad a hívőknek, hogy se el ne csüggedjenek, se el ne bizakodjanak.

De mind ezeken túl azoknak, akiket szorongat az Isten félelme, van egy legfőbb vizsgálata: *mert tudjuk azt, hogy van bűnbocsánat, van feláldozás, van kegyelem: „az aszszonyoknak magva megtörte a kígyónak fejét.”*

*Jézus vérének engesztelő és büntörő ereje még
misztikusabban hat be a testi és lelki átöröklésbe,
mint az eredendő bűn hatalma.*

Ez a hitünk második fundamentuma. A keresztyének erejét akkor érzem meg, amikor a bűn ellen keresek oltalmat és

védelmet. Mert nincs a bűn ellen gyógyszer, orvosszer és ellenmérég más, mint az Úr Jézus vére. Bármily gonosz merénylet az emberiség ellen hogy a jászol-bölcsőt és a gologtai keresztet ki akarják pusztítani, de éppen ezért nem lehet a keresztyénséget *soha senkinek* kipusztítani, — mert a bűnös ember bűnbocsánatot és megtisztulást keres és azt az Úr Jézusban mindig megtalálja.

Emlékezzünk a parancsolatok kettős arcára: Isten tilt valamit, hogy az ellenkezőjét parancsolja. Ne imádd és ne tiszteld a bálványt, mert azt akarja, hogy egyedül és egészen őt imádjuk. Nem tudom én azt szavakba foglalni, de ha tudnám, sem tenném, hogy mit jelent *imádni*. Csak mikor felhangzik az ének: „*Óh könnyörgést meghallgató*” — és szemedbe gyűl a könny; mikor felhangzik az imádság, — s a lelked elfeledkezik mindenről; mikor az ő Igéjét halod és elhallgatnád órák hosszáig; mikor magánosan vagy, lecsukod szemedet s egyszerre kicsi szíved kitévül s mintha a nagy tenger áramlana beléd és lelked megnő; mikor parányi voltod semmisségének érzetében, mint egy kis hangya állsz meg a hegy tövében, feltekintesz, törpe leszesz, Isten pedig mindenható, s úgy érzed a nagy hegy föléd hajol, nem azért, hogy reád zuhanjon, hanem, hogy felemeljen s szívedből kitör a boldog kiáltás: „*Én Uram és én Istenem*”, mily jó vagy Te, mily nagy vagy Te. Valami ilyen az imádat, nincsenek mondatai csak szavai, felkiáltásai és mégis a legboldogabb szavak a világon.

Ismerd meg magad. Mít mond nekünk a II-ik parancsolat: „*Nem lehetsz addig boldog ember, míg össze nem roskadtál a Krisztus keresztje alatt.*”

Oh, mely boldog az oly ember életében,
Akit az Isten bé vett kegyelmébe!

III. parancsolat.

Káromkodók és imádkozók

II. Móz. XX. R. A te Uradnak Istenednek nevét hiába fel ne vedd, mert nem hagyja azt az Úr büntetés nélkül, aki az ő nevét Inába felveszi.

Heidelbergi káté 99. kérdés: Mit kíván Isten a harmadik parancsolatban? Felelet. Azt, hogy Istennek nevét nemcsak átközódással, vagy hamis esküvéssel, de még szükségtelen esküdözéssel se káromoljuk, vagy tiszteletlenül ne említsük, sem magunkat ily rettenetes bűnökben akár elhallgatással, akár rá figyelemmel részesekké ne tegyük. Egy szóval, hogy Isten szent nevét félelemmel és mély tisztelettel említsük, hogy ő róla igazán valást tegyünk, őt segítségül hívjuk és minden szavunkkal és cselekedettel magasztaljuk.

Idézzük csak emlékezetünkbe minden egyes alkalommal előadássorozatunk célját, hogy a felmerült kérdések sokaságában mellékútra ne tévedjünk s a fő célt szem elől ne tévesszük. Cél: *a magunk megismerése.* Feltűnhetett talán valakinek a hallgatók közül, hogy nem az emberi jó tulajdonságok magasztalásával és az emberi hiúság legyeztetésével akarjuk célunkat elérni, hanem a megromlott ember természetrajzának hű leírását. igyekszünk, nyújtani. Egy bölcs mester (Kálvin Inst. II. K. I. Fej. 2. §.) szavát fogadtuk meg, aki azt mondja: *„aki oly mesterekre hallgat, í akik csak önön jó tulajdonságaik vizsgálatára ösztönöznek! minket, nem juthat el az önismeretre, hanem a legveszedelmesebb tudatlanság rabja lesz.”* S ha száz, vagy tíz ember maradna is ebből az ezerből, aki itt van, — akkor se csapnék át az emberi természet kiválóságának dicséretére. Kézzelfogható bizonyítékok kellene, hogy önelégült szívünk kényszeríttessék az önismeretre, a gonosz kívánságokat *„rejték helyükből elő kell vonszolni”*, hogy önmagából kiábrándulva a Krisztus felé meginduljon a beképzelt emberi lélek. Még jobban megerősít ebben a felfogásunkban, a lélek rejtelmes világa felderítésének, a lélek vezetésnek ebben a módjában a modern pszichológia, amely kimutatja, hogy az emberi léleknek *van, egy megvilágított és van egy*

éjszakai fele, az u. n. öntudat alatti része és ez az elhomályosított rész kormányozza az életet.

Míg ebbe a sötét pincehelyiségbe bele nem világít a Szent Lélek sugara, addig nagy rejtvény marad az ember önmaga előtt is éspedig veszedelmes rejtvény.

Az ember olyan rejtvény, akit maradék nélkül csak az Isten tud megfejteni. A III-ik parancsolat a léleknek ebbe az el-sötétített felébe világít be a legnagyobb mélységéig.

Van-e nagyobb rejtvény, mint *az imádkozó és káromkodó ember*, hát még ha az imádság és a káromkodás egyazon szívből jön s egyazon nyelv mondja? Van-e nagyobb rejtély, mint az esküdöző és az átkot mondó ember, van-e titokzatosabb és félelmetesebb, mint a halottak idéző s a világ és a sorsunk titkait szellemek útján kifürkészni akaró hitetlen és babonásan hívó emberi szív?

Az emberi szív nagy ellentmondásainak birodalmába lépünk be most.

*

Kérdezheti valaki csodálkozva: hogyan függenek ezek össze mindezzel a parancsolattal: „*a te Uradnak, Istenednek nevéért hiába fel ne vedd*”. Semmivel sem követett el az ember annyi visszaélést, mint az Isten nevével, azért méltán őrzi és védi Isten az ő nevének tiszteletét és szentségét külön parancsolatban az emberi családsággal szemben, amely mindig és mindenki-ben, adott esetekben kész és képes szorongatott helyzetben Istennel takaródní. A bajbajutott ember, hogy a *következményektől szabaduljon*, kis bajból kis hazugság árán, nagy bajból nagy hazugság árán kész kivágni magát. Legtöbbször a legszentebbet áldozza fel — sa beszenyezhetetlent szennyezi be, az elárulhatatlant árulja el, — hogy megmeneküljön a szégyentől, vagy a büntetéstől: — *az Isten nevé*t s ugyanakkor még nagyobb büntetést zúdít magára. *Míg az embernek a maga neve mindennél fontosabb*, — addig mindig abban a veszélyben forog, hogy a III-ik parancsolat ellen — minden órában vétkezhetik. Van-nak emberek, akik gyermekségüktől fogva ezt a törvényt

minden nap lábbal taposták és csodálkoznak, ha egyszer a büntetés elkövetkezett.

- I. Lássuk azért, mi nekünk az Isten neve.
- II. Az Isten szent nevével való visszaélésről.
- III. Az Isten nevével való helyesen élésről.

*

Amíg az embernek a maga neve mindennél fontosabb...

Nem hiszem, hogy ne érintettem volna mindnyájukat a legérzékenyebb pontján. A napokban jelent meg egyik képviselőnek, — aki ugyancsak nem szokta kímélni a más nevét — egy újság-nyilatkozata, hogy egy „részegetes és csaló visszaél nevével, aki tetten érne, adja át azonnal a rendőrnek”. Minden ember érzékeny neve mocsoktalan tisztaságára s a családi nevére. Minél régiebb és fényesebb a családi név, annál kényesebb és büszkébb rá a hordozója. Tisztelettel adózik neki maga is és tiszteletet követel másoktól is. Petőfi a nemzet nevééről éneklő, hogy: „*a magyar név megint szép lesz ... s mit rákentek a századok, lemoszuk a gyalázatot*”. Egy egész nemzet áll fel a magyar név prestige védelmére. Annak a nemzetnek, amely annyira érzékeny a maga neve megbecsültetésére, hogy szinte szent és sértetetlennek tartja, kell-e bőven magyarázni, hogy a III-ik parancsolatban Isten miért védi a maga nevét. Csak egyetlen példát hozok fel: Ha édesanyád nevét tiszteletlenül veszi valaki ajkára, nem érzed-e magad vérig megsértve s nem követelsz nyomban elégtételt? De éppen a becsületére olyan sokat adó magyarnak kell a III-ik parancsolatot mélységesen újra tanulnia, *mert amilyen kényes a maga nevére, olyan hamar feledkezik meg a más neve tiszteletben tartásáról*. Az a magyar, aki nagánkívül lesz, ha apját, vagy anyját sértik meg,

annak a szomorú hírnévnek is örvend, hogy a leg több káromkodó szó van a szótárában.

Ahol pedig a káromkodás szellemi virtusszámba megy, ott a műveltség nagyon alacsony fokra süllyed.

Ha egy ember nevét hallod, akít ismersz, ezzel a név-

vei együtt egyszerre az egész ember megjelenik lelked előtt. Elő, vagy meghalt ember neve, mintha varázsszó lenne, amellyel egyszerre magam elé idézhetem a legtávolabbi időből és helyről annak a névnek birtokosát. Milyen szürke név volt egykor Júdás. De ha most kiejted, eléd áll egy személy, akire nem kereszteltetnéd a fiadat. Milyen sokan hordozták századokon át a Kossuth nevet. De egyszer fényt kapott ez a név és milliók szíve hangosan ver említésére. A szó teszi vagy a betűk, vagy a pusztá hangzás? Nem, hanem a névvel a személyiség van kifejezve, azért ha a neveknek értelmét keressük, mind mögött egy lelki vagy jellembeli tulajdonság kifejezését kapjuk meg. Név nélkül nem élhet az ember és egy olyan emberiség, amelyben nincs senkinek semmi neve, meg nem állhatna. Csak a börtönben vannak számmal megjelölve a rabok és Szovjetországban akarja behozni, hogy az emberek név helyett a számot kapják. Csak egy neve lehet az embernek s aki álnév alatt akar szerepelni, az mindig rosszban sántikál, meg akarja tévesztetni az embertársait. Míg nem tudjuk valakinek a nevét, zavarban vagyunk, de ha megmondotta, még ha semmi mást nem tudunk is róla, a zavar elmúlik, mert a nevét már tudjuk.

Ha az embernek ilyen fontos és becses a név, ha egy nemzetnek kincsetérő nevei vannak, melyek sötét éjben fénylő csillagok, *hát az közömbös lehet, hogy az Istennek oán-e neve, vagy nincs?* A legnagyobb kincs az ember számára, hogy Istent nevéen szólíthatja meg s ezt a nevet pedig nem az ember találta ki, hanem Isten maga adta az ember számára, hogy tudja hogyan megszólítani.

Isten ragaszkodik a maga által adott névhez, amelyet azért adott, hogy az ember azon a néven tisztelje, mert nevében az ő lényét tárta fel előttünk,

ha nem tűnne fel profán kifejezésnek, a neve tudtuladásával mutatkozott be az embereknek. Ezt az Isten maga megmutatását nevezzük kinyilatkoztatásnak, vagy kijelentésnek. Sokféle nevet adott már az ember Istennek Nevezte sorsnak, természetnek, az égnek, világlénynek, világeésznek,

világszellemnek, de Isten azon a néven kívánja magát nevezettni, amelyet ő adott magának s nem amelyet az ember vakmerőségében próbált néki adni.

Én az Úr a te Istened.

Ez az egyetlen név, amely felette van a személyemen s mégis meghíten *te-nek* szólíthatom, szabad a büntől, szabad gondtól, halál felett is étellel álló s ő az, aki úgy ismertette meg magát, hogy szabad így megszólítanunk: *mi Atyánk*.

Mit jelentett ez az egyetlen szó az emberiség életében, azt emberi képzelet el nem mondhatja. Csak ezt az egy szót tudjam kimondani és meg vagyok mentve, csak ez az egy szó ne jusson eszembe, — a többi, akár egy millió — nem segít rajtam. Dante poklában az egyik büntetés az, hogy nem jut eszébe a kínlódóknak a Krisztus neve.

Bár az Isten neve olyan szent, tiszta és fenkölt hogy az ég angyalai félnek kimondani —

*a földön semmi nincs olyan szent, hogy az ember
meg ne tudna szentségteleníteni.*

Az emberi nyelv olyan hatalommal bír, hogy Isten neve sincs védve ellene, tud átkozódni, esküdzni, varázslással élni, csalni és hazudni az Isten nevével.

Három szóban foglalható össze az Isten nevével való visszaélés: a *káromkodás*, *hamis eskü*. és a *varázslás*. Mindhárom szörnyű bűn és titokzatos eredetű, az emberi lélek rejtelmes világából, mint az ellentétjei — a segítségül hívás a *hálaadás* és a *magasztalás*. Nézd csak, milyen rejtelmes az átok születése. Megsértett valaki, szeretnéd elfelejteni, de nem tudod, ott zakatol, ott kalapál a szívedben reggeltől estég. Szeretnél szabadulni. Próbálsz felejteni, — nem tudod. Estére megcsendesedsz, a szívedben kívánsz, hogy bárcsak megfizetne valaki ellenségednek. Éjjel az álmodban tovább szövi szálait agyad körül ez a fekete pók: *a bosszú*, és reggelre ellenszenv és rosszindulat lett úrrá lelkeden. Minden szót, minden mozdulatot, minden arckifejezést rosszra magyarázol, minden tettet kifogásolod: ha szép volt, rúttá lesz, ha szeretett, csak színlelte, ha jót tett ve-

led, érdekből tette. S amit a csendben gondolsz, a nyelv nem tudja sokáig titokban tartani. Azt a tompa nyomást, amely a lelkedre ült és a szemed látását elborította (az ember azt szokta mondani: kinyílt a szeme), nem bírja ki sokáig s egy óvatlan pillanatban meggondolatlan szóban — az átokban — sül ki a lelkekből. — Ilyen lelki, állapotban nem lehet imádkozni s az ember elfelejti Isten nevét, de ugyanakkor átkozódásra használja fel. Ki nem borzadt el már magától, vagy másoktól, hogy a szív az átkozódásnak milyen kifogyhatatlan tárháza. Shakespeare, aki ugyancsak jól ismerte az emberi lélek elsötétített felét, a legfélelmeesebb alakjait az átkozódó asszonyokban alkotta meg. Gondoljunk csak III. Richárd asszonyaira. Azért légy éber a gyanúsításokkal szemben. Dugd be a füledet előle — és ha már nem lehet, — ne adj hitelt neki az első szóra, mert ebben a gonosz világban minden barátodat elveszted és nem lesz békességed. És még egy tanácsot:

a hiúságodon keresztül szüremlik be a leggyorsabban a szívbe a gyanú mérge, erre a pontra állítsd a legéberebb őröket.

S különös és megmagyarázhatatlan jelenség, hogy az átkozódó ember elvakult dühében embertársának az Isteni szidalmazza és ezt nevezzük káromkodásnak.

Említettem már azt a szomorú elsőbbséget, hogy a magyar nyelvnek milyen gazdag szókincse van a káromkodásra. Én, aki falun nőttem fel gyermekkoromban, tudom, hogy milyen gyakori az Isten nevének káromkodva emlegetése gyermekszájon csak úgy, mint a felnőttek ajkán. Innét van az a megfigyelésem, hogy a magyar ember, bármily becéző és gyöngéd szeretettel viseltetik is az állatjai iránt (néha gyöngédebben, mint az embertársai iránt), az állatok ösztönzésében és bánásában állandóan a káromló szavakat használja. Szinte dicsekvés-számba megy, ha a kisgyermek olyan életrevaló, hogy már káromkodni is tud. Legényeknél meg egyenesen virtus-számba megy, hogy ki

tudja cifrábban és kacskaringósabban elkeríteni. Vannak akik védelmére kelnek az efajta virtusnak és azt mondják: „nem kell azt olyan szigorúan venni, semmi rosszat nem gondol az illető azzal, *csak rossz szokás*”. Sőt vannak, akik egyenesen azt mondják: „*nem lehet szép szóval boldogulni az emberekkel.*” Katonák, munkálok a kérlelő szóra a fülük botját sem se mozdítják, de a káromkodó szóra egyszerre talpraugornak. Mindjárt érzik, hogy emberükre akadtak. Olyanok is vannak, akik azt hiszik, hogy a nagyobb erőfeszítéshez, a nagyobb indulat kifejtéséhez elengedhetetlen a káromkodás, mindjárt enged az a *csökönyös fa*, a zsák búza azonnal mozdul, jobban indít a ló, hamarabb begyűl a benzín, vagy az öngyújtó.

Tudom, hogy az emberek vezetéséhez erély kell, — és a lágy embernek hamar a fejére ülnek, — de hogy a káromkodás nélkül sem emberrel, sem állattal nem lehet boldogulni, az hazugság. Okozhat bosszúságot, ha valami munka nem akar sikerülni, — de hogy Isten nevének indulatos emlegetése szükséges, — csak azok mondhatják, akik nem tudnak imádkozni. Az az ember,

*aki Isten nevének szentségét megismerte, az elfelejti
a káromkodást és soha többet annak ajkán, akár-
milyen tisztátalan ajkú volt is, szentségtelen és rot-
hadt beszéd ki nem szalad a száján.*

A káromkodás büntetése pedig, hogy az ember *megnémul*. Beszélni ugyan tud, de Istennel beszélni addig nem tud, míg káromkodás van szájában. Az imádkozni nem tudó ember pedig néma ember, a néma pedig süketté is válik. Ilyen süketnéma lesz sok keresztyén ember, mert Isten nevét káromolva vette nyelvére. Gyermekkorunkban azzal ijesztettek szüleink, ha valamely csúnya szótól el akartak tiltani, „*ha kimondod, megnémulsz*”. És most teljes tudatossággal mondom: „*megnémulsz és soha nem tudsz sem kérni, se hálát adni, se az Urat dicsérni és magasztalni, ha káromló szó megmarad a szádban.*”

De ne gondolja senki, hogy csak a parasztok, a katonák és a korcsmárosok káromkodnak. Van egy úgyneve-

zett városi, *nyafogó-káromkodás* mikor bizalmaskodva kezdik mondani széltébe-hosszába: „te jó Isten”; „*hát istenkém, mit csináljak*”, vagy mikor egy kifésült kutya láttára kitör az elragadtatott felkiáltás: „isteni”, vagy, mint a debreceni temetőben egyik fejfán fel van írva egy kisgyermek fejfájára: „*Istenünk voltál.*” Én itt nem látok különbséget. Amaz a durva ember káromkodása, emez pedig az elpuhult emberé Isten szent neve pedig lekicsinyelve és bemocskolva áll az ember előtt, aki pedig a maga neve tiszteletben tartására olyan túlzottan érzékeny.

*

De amily könnyen visszaél az ember Isten nevével a káromkodás által, éppen olyan gonoszul tiporja sárba egy másik területen: *az esküvésben*. Lehet, hogy nem káromkods, de nem hiszem, hogy könnyelműen ne szaladt volna ki a szádon egy-egy: „*bizony Isten*”. Hogyan, — kérdezed — hát ezt se szabad? Hadd feleljek erre a kérdésre a fejtegetéseim végén. Kérdezzük meg itt is, milyen titokzatos mélységből fakad az esküdözés és a könnyelmű hamis eskü. Meglepően éles megfigyelést olvastam a Tízparancsolat egyik legmélyebb magyarázójától (Bezzel): „*mivel az ember lelke legmélyén senkivel szemben nem bizalmatlanabb, mint önmagával szemben, ez a forrása az esküdözésnek.*” Megfigyelheted az iskolás gyereken. Elbeszél társainak valami történetet, vagy valami kalandot. A barátok csodálkoznak és kételkednek. A gyermek, hogy szavainak hitelt szerezzen és még nagyobb hatást keltsen, elkezd esküdözni. És a felnőttéknél nem hasonlóképpen történik? Beszélsz, egy gúnyos mosoly, egy kételkedő rándulás az arcizmon, vagy egy elutasító kézmozdulat és te, hogy hitelt szerezz szavaidnak: esküdözésbe kezdesz. Vannak emberek, akik szeretnek nagyokat mondani, hogy rövid és olcsó dicsőséget arassanak. A könnyelmű esküdözésbe ezek esnek bele leginkább. Tévedéseiket vagy a hazudozásait az esküvel akarják megerősíteni. A hallgatni tudó emberek nem igen esnek bele ebbe a hibába.

Ez a futólagos lélekrajz is megvilágíthatja előttünk, hogy a könnyelmű dobálódzás az eskü szavaival — leg-

alább is gyanússá teszi az embert jelleme és szavai megbízhatósága felől a komoly emberek előtt. A hamis esküdözés azonban akkor hívja ki Isten haragját, mikor vakmerő könnyelműséggel a bűn eltakarására használtatik fel. Az Isten neve megfertőztetésének nevezi a hamis esküt a szent Írás, mert a hamisság helyeslőjévé és bizonyítójává tesszük meg. Nagyon találóan festi meg Luther a hamis esküt: „*ha valaki valami rosszat cselekedett, szeretné gyalázatát eltüntetni, hogy senki ne lássa, ne tudja. Ha aztán valakit előfognak, akkor Isten adja oda a nevét és öltöztesse a gáztettet kegyes mezbe, a gyalázatot a tisztesség látszatába.*” Az emberi lélek bukott volta sehol sem világlik ki élesebben, mint ezen a ponton, hogy Istent fosztaná meg szentségétől és igazságától, csakhogy a büntetést elkerülje. Ezért tartom a bűnbevallást a legnagyobb cselekedetnek, egyik legbátrabb emberi tettnek. Ezért nincs más úton bemenetel a mennyek országába, mint a szoros kapun át, ezen a szoros kapun, a teljes megtérés, a teljes kapituláció, a teljes megadás útján, mert míg az ó ember meg nem öldököltetik, az új ember nem születhetik meg. *Itt kell az önismeret hízélgés és szépítés nélküli tükrébe belenézni.* Könnyű addig szépíteni az életet, míg nem kerültem bajba. De

*mikor olyan helyzetbe sodródtam, mint Péter a
Kajafás főpap udvarában, akkor tűnnék ki, hogy
egy hamis eskü árán volnék-e hajlandó én is
— megmenteni a bőrömet.*

Vannak a hamis esküvésnek egészen raffinaít formái és sántáni mélységei, amelyek, — meg kell látnunk, — hogy leggyakrabban a vallásos közösségekben, az egyházban ütköztek ki, mint vallásos vadhajítások. Hallottátok, ismeritek bizonyára a *reserváció mentálist*, amit tévesen tulajdonítanak jezsuita alapelvetnek. Menj be egy kereskedésbe s kérj valami árut, azután próbálj alkudni, vagy vond kétségbe az áru tartósságát. A kereskedő egyszerre csak elkezd esküdni a gyermeke, a szülei egészségére, a házassági boldogságára. Ha utána jársz, meggyőződhetsz róla, hogy gyermekei nincsenek, a szülei meghaltak, a házassági boldogságát

pedig már rég elesküdözte. Nézd, miért mondja az Úr Jézus, „*ne esküdj az égre, mert az az Isten királyi széke, se a földre, mert az az ő lábainak számolya*”. Azért, hogy leleplezze azt a farizeusi rezerváció mentálist, amely azzal védekezett, hogy ha Isten nevét nem említi, akkor nem követ el bűnt, nem mondja ki hát névleg az Istent, de szól valami olyant, ami vele összefüggésben van. Ez a rezerváció mentális sokféle formát öltött, néha úgy jelent meg, mint szükséges rossz az egyház, vagy az állam, vagy a család, vagy a rend érdekében. Megesküszöm, de az eskü alatt másra gondolok, vagy az eskü alatt azt mondom: *nem igaz*. De Isten mindig, minden formájában utálattal álcázta le, mint nevének megfertőztetőit.

Nem itt szólok a könnyelmű házassági esküről, amelyet sokszor itt egyesek mély lelki szomorúságot és felháborodást keltő nevetgélés között kötnek meg, annyira, hogy szinte azt kellene mondani az esküdjetek helyett: *takarodjatok*. Mikor a násznépről árad az alkohol, — a vőlegény szétvetett lábbal, tiszteletlenül, zsebre tett kézzel áll meg, hogy őt az nem érdekli, csak a menyasszonya kedvéért teszi. Majd a házasságot tárgyaló parancsolatban részletesen szólunk róla.

Akinek azután könnyen megy az esküdözés, könnyen megy az esküszegés is.

Pedig az igazi eskü, az Isten tanúbizonyságául hívása, az élet legmagasztosabb pillanata, Isten maga adta meg az embernek a jogot és a módot arra, hogy őt az örök és változatlan igazságot, az igazságnak egyetlen védelmezőjét, a rejtett dolgok napfényre hozóját és a szíveknek ismerőjét tanúságtételre hívjuk. „*Ahol az emberi bizonyítékok megszűnnek, Istenhez menekülünk s tesszük ezt akkor, amikor olyan dolgot akarunk megerősíteni, mely a lelkiismeret mélyén lappang.*” (Kálvin Inst.) Az esküvés az emberi versengések megszűnésére adatott s végül a hűség megerősítésére. Legyen a ti beszédek *úgy, úgy s nem, nem*, ami ezen felül van, a gonosztól van. Az Úr Jézusnak ezek a szavai a haszontalan esküdözést tiltják el. Az a kijelentése pedig, hogy sem-

miképpen ne esküdjetek, se az égre, se a földre, a rezerváció mentalist, a hamis esküvésnek ezt a legraffináltabb valóságos formáját égeti ki Szent Lelkével, hogy még csak a szándéka se maradjon. „*Mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül, aki az ő nevé hiába felveszi.*”

III. De van még egy mindennél veszedelmesebb formája az Úr nevével való visszaélésnek és ez a *varázslás*. Minden emberben szunnyad a kíváncsiság, hogy megtudjon olyan dolgokat, melyeket Isten keze eltakart előlünk s él valami homályos vonzódás, hogy természetfeletti erők és szellemek ura legyen, amelyek felett szabadon rendelkezik s amelyeket megidézhet. Ez a fausti ember, nevét egy középkori varázslótól vette, amelyet a nagy német költő, Goethe írt meg a Faust című nagy művében. Mikor az ember nem éri be Isten Igéjével, mint világossággal, kevesli és kicsinyli azokat az erőket, melyek belőle áradnak s

*olyan módszerekhez folyamodik, melyekkel Istent
kényszeríteni akarja, hogy árulja el titkait, ezt ne-
vezzük varázslásnak.*

A keresztyénségen kívül nagy vallásos rendszerek vannak, melyek nem a kinyilatkoztatás, hanem a varázslás alapján állanak. Ezek a *vreric vallások*, amelyek Isten után tapogatóznak és maguk akarnák erőszakkal betörni a titokba. De mi nem a keresztyénségen kívüli varázslásokról akarunk szólni, hanem azokról, amelyek a keresztyén civilizáció vonalán belül, sőt az egyházon belül tovább élnek a maguk lapangó, rejtett életüket s újult erővel az ember természetéből ki-kitörnek, s néha magát a keresztyénséget a tisztaságában és hitelében veszélyeztetik. Vak vallások ezek és éppen az bennük a legveszedelmesebb, hogy gyakran a nagyobb világosság látszatába s a titokba való beavatottság színében jelennek meg és megzavarják és megrontják a lelkeket és az igaz kegyességet megerőtlenítik.

*A keresztyén egyháznak legtöbbször a tévelygések-
kel és tévtanításokkal gyűlt meg a baja, s a lelkek
megítélése, az igaz és a hamis tan széjjelválasz-*

tása s a tévelygés elítélése egyik legfőbb tiszte közé tartozik.

A tévelygés veszedelmesebb, mint a nyílt ellenség, mert a tévelygés mindig a kegyesség áruhájában jár s a tévtanításokban mindig van egy részlete az igazságnak. Legtöbbször a több hit és a nagyobb kegyesség igényével lép fel. A keresztyénség legnagyobb theológusai éppen azért lettek nagyokká, mert egy veszedelmes tévelygéstől mentették meg a keresztyénséget. A keresztyén egyháznak időnként ki kellett vetni magából ilyen lényétől idegen elemeket, hogy tisztaságát tanban és életben, hitben és erkölcsben biztosítsa. Mindig voltak, ma is vannak és lesznek utak, melyek elé a keresztyénség *tilalomfát* állít, hogy hívei rá ne tévedjenek, vagy vigyázzanak, ha rákerülnek, mert veszedelemben vivő utak. Reformárus egyházunk egy idő óta elhanyagolta ezeknek a tilalomfáknak a felállítását, vagy elkopott feliratainak megújítását s a szabadság nevében minden veszélyes útra rákalandoznak híveink s egyszer csak észrevétlenül a hálóba kerülnek, maguk sem tudják hogyan, a tévtanoknak adnak igazat, a maguk egyháza tanítását pedig megvetik.

Onnan származik legtöbbször a veszedelem, hogy a magunk hitének tanításával nem vagyunk tisztában

s minden tévtanítás az újdonság elemi erejével hat és egy időre elvakítja az embert. A mai időben, mikor a tévelygéseknek száz reflektora süt az ember szemébe, amikor Indiából, Kínából, Amerikából és az európai nagyvárosok milliós zürzavarából és vélemény-zagyvalékából napról napra bukkannak fel titokzatos személyek, akik új megváltó vallásokat és módszereket hirdetnek, a fáradt és beteg lelkű és testű európai ember szabad zsákmánya az ilyen vakító tévelygéseknek. Mondják, hogy az éjszakai autó éles reflektorfénye ha az özre vagy a nyúlra ráesik, az ebből a fénycsíkban nem tud kiszabadulni és pusztán kézzel megfogható. Hány emberi lélek esik így zsákmányul a tévelygésnek és a varázslásnak. Pál apostolnak van egy mondása, amely az emberi léleknek ezt a veszedelmét is jól ismeri.

Mikor azt mondja, hogy a „*Sátán a világoság angyalává változtatja-magát*” (II. Kor. XI .R. 14. v.), ezekről a veszedelmekről szól. Egy másik helyen pedig azt mondja: „*jól ismerjük az ő mesterkedéseit*”.

Ti is hallottatok róla, de nem ismeritek jól. Egy szégyen cselédleány milyen könnyen kerül a kártyavetők hatalmába, a szalondáma milyen kényszerbűvölettel keresi fel a jósnők előkelő szalonjait. Olvastam, hogy Párizsban ezek és ezek élnek a jóslásból, a tenyérből olvasásból. Újabban Berlinből hallottam, hogy vannak városnegyedek, amelyekben minden harmadik házban lakik ilyen jósnő. Itt Budapesten is ki Budán, ki az Angyalföldön, ki Mátyásföldön lakó jóslónak árulja el nagy titkolódzás közben a lakás-címét. A XX-ik századbeli ember előtt jobban, mint valaha nyilvánvalókká lettek az emberi lélek rejtett erői s a — mai ember lelkiileg belekerült egy vakító reflektor fényébe. Ma nem boszorkányok lidércnyomása üli meg a lelkeket, hanem átborzong az idegeken valami misztikus varázs egy szóra: a *médium*. A transzállapotba, a hipnotikus álomba merült személyek tudnak és látnak mindent, jósolnak és megmondják a holnapot, az időt, bemondják a közelgő szerencsétlenséget, megmondják, hogy ebben az évben életben maradsz-e, vagy meg fogsz halni. Mint a megriadt őz a reflektor fényében, úgy állsz meg megremegve és kiszolgáltatva. A babonaságnak földalatti szertekúszó vegetációja, mint a lápoknak a víz alatt elágazó hínárjai húzzák lefelé a lelkeket. A 13-as számot ki kellene törölni a számsorból, a pénteket a hét napjaiból. Vagy már ki is van törölve. A budapesti villamosvasútaknak nincs 13-as számú kocsija, a szállodákban nincs 13-as számú szoba s pénteken lanyha az üzlet a tőzsdéken. *Milyen Isten élhet ott, a lelkekben, ahol ezek a dolgok lesznek uralkodóvá. S mi ennek az egész médiumos, hipnotikus és transzállapos elsodródásnak és eltévelyedésnek a lélektani magyarázata? Semmi más, mint az az ősi hitetlenség, hogy az Isten nem akar segíteni, az Isten nem tesz csodát, az ember pedig gyorsan, csoda útján akar segítséget, a babonaság után fut, mert azok jeleket és csodákat tesznek.*

Nagyon találó meghatározás az, hogy a varázslás nem más, mint: „*sorsunk és életkörülményeink alakítása Isten akarata nélkül*” — *az Isten nevével*”. (Bezzel.)

A világháború után különös erővel kísértette meg a sokmillió drága halott szomorkodó hátramaradtjait a *spiritizmus*, amely az elköltözöttekkel való összeköttetés mélységét ébresztette fel a lelkekben, s megidézte a szellemét az elköltözöttek, sőt még fényképfelvételt is vettek fel az ilyen szellemmegjelenésekről. A halottak sorsáról való tudakozódásban azonban nem az idvesség utáni vágy, hanem beteges kíváncsiság és üzleti érdek vitték a vezető szerepet. A hitetlen emberek spiritiszta szeánszait megértem, mert a hitetlen ember valamilyen pótléka után a hitnek mindig szomjúhozik, de mikor a spiritizmus a Szentírásból, egyenesen a Szentírásból akarja magát igazolni, akkor hadd állítsuk fel a tilalomfát és rajta az írást újra: „*a titkok az Istenéi, a kijelentett dolgok pedig a miénk és a mi fiainké*”. (V. Móz. XXIX.) Isten nem a halottak megidézett szellemei, hanem az ő Igéje által jelenti ki magát nekünk. A gazdag és a Lázárról szóló példázatban a gazdag Lázár szelleme útján akarja meginteni rokonait, de Isten nem engedi elmenni Lázár szellemét, mert ha Mózesnek és a prófétáknak nem hisznek, annak sem hisznek, ha valaki a halottak közül visszatér. Én tudom, hogy vannak titkok, melyek körülvesznek bennünket az életben, vannak álmok, melyekben Isten intelmeket ad, vannak megérzések, távolbalátások S távolbaérzésfk, de ezek rendkívüli és különös isteni jelek, gondviselésének személyes bizonyosságai, — de a gyermeki bizalom útjáról a démoni kényszer útvesztőjébe nem térek le. A Krisztus követése Lélek által való megragadottság, Lélektől való érintettség, Lélektől ihletettség.

*Szent bolondság a Krisztus követése a világ józan-
ságával és hitetlenségével szemben, — de a tévely-
géssel és a megszállottsággal szemben szent józan-
ság, a Szent Lélek józansága és tisztasága.*

Az Isten nevével való visszaélésnek legnagyobb büntetése, hogy Isten elvonja nevét és nincs többé senki sem égen,

sem földön, akibe bizodalمامat vethetném és segítségül hívhatnám. Mint a nyílt tenger felett repülő vándormadár, — mely ereje fogytán hull alá a végtelen hullámokba, úgy hull alá az ember s úgy vész el nyomtalanul az ember, akitől megvonta Isten a nevét, de aki segítségül hívja Istent, az túlsó partot ér.

*

Emlékezzünk csak a parancsolatok kettős természetére. Isten ha valamit tilt, annak az ellenkezőjét parancsolja. A Heidelbergi Káté is és Luther Kiskáté-ja is egybehangozóan mondják, hogy *Isten nevét minden bajunkban segítségül hívjuk, neki hálat adjunk és felmagasztaljuk*. Sem a káromlás, sem az átkozódás, sem

*a babona ki nem irtható addig, míg a Lélek földje
jó maggal nincs bevetve.*

A föld magától megtermi a gyomot, mert magától nem tud mást teremni. Az ember is magától csak a babonára képes. Isten is úgy irtja a babonát, hogy elfoglalja előle jó maggal a szívet. Ahol megtelik a szív Isten nevének a félelmével és szerelmével, ahol az Isten dicsőségének magasztalására mindig kész a Lélek, ott nem marad meg a sátán. Imádkozni megtanulni, imádkozni tudni, imádkozni vágyakozni, imádkozó életben kitartani, viharban és napsugárban, örömben és bánatban, a legnagyobb önvédekezés. Az élet rejtvényét Isten az imádkozóknak fejti meg. Az életnek éjszakai feléi a Szent Lélek imádkozás közben világítja át.

Mit tanít nekem a III. parancsolat az önismeretről? Ezt a forró, mély, tiszta vallomást: Uram Isten, én mindenek felett imádkozó ember akarok lenni.

IV. Parancsolat.

A Vasárnap megszeneléséről.

II. Móz. XX. R. 8-II. v. Megemlékezzél a szombatnapról, hogy megszenteljéd azt. Hat napon át munkálkodjál és végezd minden dolgodat; de a hetedik nap az Úrnak, a te Istenednek szombatja: semmi dolgot ne tégy azon se magad, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgáló leányod, se barmod, se jövevényed, aki a te kapuidon belől van; mert hat napon teremté az Úr az eget és a földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megnyugovék. Azért megáldá az Úr a szombat napját és megszentelé azt.

Heidelbergi káté 103. kérdés: Mit kíván Isten a negyedik parancsolatban? Felelet: Először, hogy az igehirdetés és az iskolák fennmaradjanak és én különösen ünnepnapokon az Isten bázába szorgalmasan eljárjak, hogy Isten igéjét hallgassam, a szent sákramentumokkal éljek, az Urat *nyilvánosan* segítségül hívjam és keresztyénhez illően alamizsnálkodjam. Továbbá, hogy életemnek minden idejében felhagyjak a gonosz cselekedetekkel, engedve az Urnak és eképpen az örökké tartó szombatot már e földi életben elkezdjem.

Kemény munkára hívok fel mindenkit nyolc estén keresztül. Olyan kérdések megbeszéléséről lesz szó, amelyek alatt nyög az egész emberiség. Nem a régi világ van már. Viharok szántanak a lelkek világában. Krisztus egyházának hajóján ma mindenkinek a fedélzeten kell lenni. Nem térhetünk ki és nem bújhatunk el a kérdések elől. Ravasz László püspökünk mondta a budapesti lelkészek multheti megbeszélésén: *„Sötétbe vezet az utunk, könnyen eltévedhet az ember, egy-egy pillanatra fellobbanó világozágnál latitul: csak az utat”*. — Az eltévedésnél nincs nyugtalanítóbb érzés. Addig nem pihenhet meg az ember s ereje fogytáig keres, míg az elvesztett utat meg nem találta. S ma pedig széles néptömegek keresik az utat, tévelygő utakon járnak, s úgy halnak meg, hogy útközben roskadnak össze.

Bennünket ezenfelül legfőképpen az a kérdés foglalkoztat, hogy *merre vezet Isten ezt a világot*. Ez után nyomozódunk s ez után kérdezősködünk, tévedhetünk, de azokat az utakat, melyeken Isten ezredévek óta járatott, el nem hagyhatjuk. Ha új utak nyílnak, azok a régieknek csak foly-

tatásai lehetnek és mi az új utakért, míg meg nem ismerjük, hogy azok Isten útjai, el nem hagyhatjuk a régieket.

Ma pedig arra van rákényszerítve az emberiség, hogy a régi utakat megtagadja. Itt van a hetedik nap megszentelése. Ezredévek zárandokcsapatai pihentek meg vasárnapon s ma nyíltan hangzik fel a követelés: „*el kell törölni a vasárnapot*”. Itt a család: ezredévek emberiségének puha bölcsője. Ma egyre élesebben követelik: „*el kell törölni a családot*”. Itt a házasság. „*El kell törölni ezt a buta kapitalista elfogultságot.*” Itt a magántulajdon, el kell törölni ezt a gazdasági berendezkedést, mert ebbe pusztul bele az emberiség.

Ezekről a kérdésekről lesz szó az egész héten. Hajt nem kell-e szembenézni ezekkel a kérdésekkel? Most igazán új értelmet nyer a régi prófétai szó: „*őrállóul adtalak téged*”. (Jer. I.) Most igazán parancsként hangzik: „*Álljatok az ösvényekre és tudakozódjatok, melyik a jó út*”. Nem tőlünk várják-e, hogy Isten útait megmutassuk. Ennek a felelősségnek tudatában indulunk ennek az erőnket meghaladó feladatnak, de bízunk benne, hogy erőnk napról-napra megújul. A református keresztyén ember fogékony a kor új eszméi iránt, a nagy szellemi áramlatokban tájékozást akar szerezni.

*Ismerd meg korodat, hogy magadat megismerhesd;
az önismeret iskolájában az Isten-ismeret mellett
egyik fő tantárgy a kor uralkodó szellemi áramla-
tainak megismerése lesz,*

mert legtöbb embert a környezete és a kora szellemi iránya magyaráz meg. Ezekben az előadásokban nemcsak arról lesz szó, hogy milyen idők vannak, hanem arról is, hogy milyen idők jöhetnek. Mikor ezekre az előadásokra készültem, korareggel künn voltam a Nagy-Kopaszon (a pilisi hegyekben). Lenn a hegy tövében borús volt az egész látóhatár, de a hegy tetejéről láttam, hogy az égalja tisztul. Szeretném azt hirdetni, amit fenn láttam a hegyen — az égalja már tisztul.

*

Az a nagy áralakulás, amely az utolsó ötven év alatt végbement, az emberiség egész életrendjét megváltoztatta.

A XIX. század volt az, amelyben az egész világ életrendje, a gép, a szén és a tőke nyomán és a nagy ipar szédületes kibontakozásával rákényszerítette az embert új életrend keresésére. Ezen az átalakuláson mi magyarok lassúbb tempóban megyünk át. Először is a munka üteme gyorsult meg s ez meggyorsította az élet ritmusát. Hasonlítsuk csak össze az ökrösszekér tempóját az autó és a motorbicikli tempójával. A gép, a villamos, a telefon, a távíró, a repülőgép, a rádió, mindegyik újabb gyorsulást, majd lázas sietőséget parancsolt rá a milliókra. Külföldi nagyvárosokban aki jár, a legelső, amit megérez, ez a lassúbb vagy gyorsabb életlökötés. Régebben heteken, hónapokon, ma percek fordulója a sors kereke. Nem lehet elkéni, mert aki elkésik — lekésik az életől. Határidő-megrendelések vannak s vannak, akik órával a kezükben futják az életet. Eltűnt a tél, tavasz, nyár és ősz mint életrendező. Eltűnt a csend, a pauza, eltűnt a magától menő élet. A munka nemcsak a nappal követelte, hanem az éjszakát is, a pihenési időt is, *végül elkövetelte a vasárnapot, amely ezredévek óta a munka életrendjében a szünet, a pihenés, az erőgyűjtés és a hétköznap fölött kerekedés volt.* Az ember egyszer csak rádöbönt, hogy nincs vasárnapja. Az élet olyan zene lett, mint a jazz, amelyben nincs szünet és lélegzet. De nemcsak az embertől követelte el a vasárnapot. Ez a nap nem az emberé, hanem az Istené. A gépkorszak elvette vagy elkövetelte Istentől is a hetedik napot. Kinyújtotta utána kezét egyformán a nagy-tőke és a nagyüzem. A nyomorúság s azt mondta: „*nem lehet vasárnap*”. Kinyújtotta a kezét utána az ateizmus és azt mondta: „*nem kell a vasárnap*” s felemelte ellene kezét a szovjet és azt mondta: „*ne is legyen vasárnap*”.

Egy olyan korszakba léptünk be, amelyben az emberiség legnagyobb jóltevője: a vasárnap van veszélyben és pedig nagyon sok oldalról. Veszélyben van a közöny és a lustaság által, hogy akiknek lehetne vasárnapjuk, azok nem tartják meg. Vannak, akiknek nagyon unalmas a vasárnap s alig várják, hogy vége legyen. Vannak, akiknek útjában áll gazdasági programjuk keresztülvitelében. Vannak, akik az egész heti kemény munkáért kárpótolni akarják magukat és

meggyalázott vasárnapok egész sora kiált ellenük. Minden másra felhasználja az ember, csak éppen arra nem, amire Isten adta és rendelte.

Mi hát a vasárnap? Legelsősorban is arra helyezük a fősúlyt, hogy ezt a napot *Isten maga szerzetté az embernek s nem az ember maga találta ki magának.* Ha az emberre lett volna bízva, vagy nem szerzett volna magának egy napot sem nyugodalmi napnak, vagy minden napot ilyen napnak rendezett volna be, amint azt ma is látjuk. Isten maga szerzetté ezt annak a népnek, akivel szövetséget kötött, hogy *jel*, a szövetségnek jele legyen: „*én közöttem és te közötted nemzetségről nemzetségre*”. (II. Moz. XXXI 12-17.) „*Örök jel ez és szent dolog ez ti közöttetek.*”

A szombat megtartása magában a szövetség hite és bizonyossága nélkül elveszíti minden vallásos jelentőségét.

Humanitárius és nemzetgazdasági, orvosi és egyéb racionális-szociális szempontok csak támogathatják, de nem pótolják. Ahol a szövetség hite elhalt, ott a vasárnap is elhal, legfeljebb a megszoKás tehetetlenségi nyomatéka tartja fenn egyideig, de a vasárnap lelke meghalt. Ha sorra vennénk a szentírási helyeket, látnánk, hogy Isten a hetedik napot először önmagának szerzetté, amikor a teremtés munkájától megszünt s a nyugalomban szemlélte és gyönyörködött alkotásában. De a legtalálóbban Luther fejezte ki a 7-ik nap jelentőségét ezekben a szavakban: „*Nem az szenteli meg a vasárnapot, hogy semmit sem dolgozol, hanem az, hogy Istent engeded dolgozni magadban*”. Ezért olyan nagyjelentőségű a szombat megtartása a zsidóságnál. A kegyes zsidó ma is várja az esthajnali csillagot s kitekint a szürkületbe, mert a Messiásnak ilyen szombaton kell eljönnie és készen van a befogadására. Ezért volt szent a hetes szám, mint a tökéletesség jele, szent volt a hetedik hét, a hetedik hónap, a hetedik év és a 7 X 7-ik év az elbocsátás éve. Ezért vette körül a későbbi, fogság utáni rabbinusiskola 39 szombatnapi parancsolattal ennek a napnak megtartását és az írástudós szórszálhasogatás kevésnek tartván az Isten parancsát, tekervényes kazuisztikát csinált a szombat nap

megszenteléséből: nem volt szabad tüzet gyújtani, halotthoz érni, pénzt megfogni, a falu határán ezer lépésnél továbbmenni, terhet vinni. Előállott ebből a kínos kérdés: *mi hát a teher?* S eljutottak ilyen kérdésekig: teher-e a zsebkendő, teher-e a szájbán a nyál? És még ezt is némely rabbiiskolák tehernek jelentették ki. Mindez azért, hogy tisztátalan ne legyen az igazhitű zsidó s meg ne szegje a szombatot. Így lett valóságos rettegés napjává a vasárnap, melybe legelőször Jézus Krisztus botlott bele lépten-nyomon — és lefejtette, leszaggatta a *szent jelről* mindazt, amit ember aggattott rá, amit ember sajátított ki s visszaadta tisztán az Istennek és az emberiségnek, hogy Isten munkálkodhasson egyedül az emberben az ő Igéje és Szent Lelke által. *Jól jegyezzük meg:*

Krisztus nem eltörölte a szombatot, hanem megtisztította, megreformálta azt.

A keresztyén gyülekezet az *Újszövetség* jeleként mindjárt kezdetben a szombatról a Fiú napjára, a feltámadás napjára tette át a hetedik nap megszentelését, mint az *Újszövetség örök jelét* s a kenyér és bor megtörése, mint másik misztérium és jel, az Úrvacsora kiszolgáltatása hetenként erre a napra került át. Az *Ószövetség* népe ma is a szombatot tartja, az *Újszövetség* népe a vasárnapot, amelynek sajnos a magyar lélek olyan profán nevet tudott csak adni.

*

Bármennyire kiforgatta is az Isten adta napot a zsidó írástudók szelleme, nem hallgathatjuk el a zsidóságnak a szombat megszentelésében tanúsított évezredes szívósságát. Egy kiváló német keresztyén gondolkozó és igehirdető, Rittelmeier mondja: „Mi csodáljuk az életben, különösen az üzleti életben a zsidó faj rendkívüli szívósságát és rugalmasságát. Vajjon a zsidóságnak ez a biológiai fölénye, ez a magasabb életerege jórésztben nem onnan származik-e, hogy őseik a szombatot szigorúan megtartották? Ügy tetszik, mintha Isten jobban örülne a szent életrend túlzottan aggodalmas és szoros betartásának, mint azok könnyelmű elhanyagolásának.” Ugyancsak ő mutat rá: „Talán az ango-

lok és amerikaiak sokkal inkább ezeknek a túlzott és rideg vasárnapoknak köszönhetik a népek között világhatalmi helyzetüket, mint gondolnánk. Ki tudja, hogy a távoli jövőben nem-e az eltékozolt német vasárnapok lesznek okozói annak, hogy az angol és az amerikai a német fölé kerekedik.”

Ilyen messzemenő következtetést csak azok tudnak levonni, akik a test és a lélek összefüggését és a nemzet és faj életének az Isten életével való összefüggéseit halálos komolyan látják. „*A vasárnap az életünk takarékpénztára*” — mondja Shaftesbury, s

*amely nép ideg- és fizikai erejének tartalékairól
nem gondoskodik, az hamarosan érezni fogja, hogy
ereje apadni kezd.*

A hűrt nem lehet sokáig kifeszítve tartani, mert elveszti rugalmasságát. Gondolatok csak a szép magyar falusi vasárnapokra, ahol a ház elejét elseperték már szombaton este. Az udvart korareggel rendbetették, az asszonyok megfőztek előző nap. Vasárnap tisztát vettek, ünneplőbe öltöztek és várták a harangszót, hogy elinduljon a család a templomba. Házörzőnek egy otthon maradt, vagy egy se, hanem csak a күszöbön keresztetett seprű. Nem idill ez, hanem az életnek komoly, szertartásos rendje, az Isten hálához kötött élet, ahol Isten elé egybegyűl a nép, hogy engedje munkálkodni lelkében az Istent. Cseléd, állat pihen. Nyugalom és csend ül a lelkekre. Templomból hazajövet az ebédnél felolvasták a leckét, elmondták a prédikációt. Templom után megtárgyalták az ország dolgait, az Isten ügyével, az eklézsiával foglalatoskodtak. Hadd állítsam ezzel szembe egy nagyvárosi család vasárnapját, amint azt a Berliner Tageblatt-ból olvastam: „A nagy fiú motorkerékpározni ment, a lány week-endezik és táncra készül, a mama bridgepartira ígérkezett el, a papa a törzsasztalnál jelent meg — *az összetartozó familia a világ négy tájéka felé szaladt szét, hogy jól eltöltse a vasárnapot*”. Bezzel jegyzi meg: „*Isten őrizzen az angol vasárnaptól*, ahol semmi szórakozás nincs, a színházak zárva, az italmérések zárva, az otthoni zene is tiltva van, a járművek nem közlekednek, gyalog járnak az emberek, reggel korán templomba, délután templomba, este megint

templomba. De még inkább őrizzen Isten az *egyiptomi vasárnaptól*, ahol Isten szólt a néphez, de a nép nem hallotta a szakadatlan munka miatt.”

De őrizzen Isten a milliós nagyvárosok vasárnapjaitól. Mert ahogy a nagyvárosi ember visszaél a vasárnapokkal, az gyakran égbe kiált. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy a „keresztyén” népek között vasárnap történik a legtöbb betörés, a legtöbb alkoholfogyasztás, a legtöbb gyilkosság, öngyilkosság, s az elvadult indulatok vasárnap törnek ki és pusztítanak. Az Isten őrizzen meg az ilyen *modern vasárnapoktól*, amelyeken ma már a kisebbség viszi áldozatát az igaz Istennek, e világ istenének oltárai körül pedig tolong a sokaság.

Itt mutatunk rá nyomatékosan, hogy a *társadalom vezető rétegeinek milyen sorsdöntő szerepük van népük lelki el nyomor adásában vagy fel-emelkedésében.*

Dosztojevszki mutatott rá csalhatatlan éleslátással, hogy a nyugateurópai civilizáció azért jutott válságba, mert vezető rétegeinek nagy többsége vallásából elidegenedett s egyházon kívüli emberré lett. A vezető rétegeknek egészséges felelősségi öntudata maradandó módon csak vallásos talajon növekedhetik. A mély hitből élő intelligenciának nemfogy el az energiája, nem szakad el az alsóbb néposztályoktól, érte ál és nemcsak belőle él. Ahol az intelligencia nem tud lemenni a nyomor sötét tárnáiba, ott a szociális mozgalmak vezetésére végzetesen elveszítette a befolyását. Azért sorskérdés, hogy a nemzetek számára a hit megmaradjon, de csak azoknak a népeknek számára marad meg a hit, amelyeknek vezető rétegei Istenhez kötve érzik magukat s valóságos Istenhez kötöttségéből cselekesznek. Ha pusztán politikai okokból, vagy állami és népi erők konzerválása okából, vagy a szovjet elleni védőoltás érdekében külsőleg ragaszkodnak a valláshoz, belülről azonban idegenek maradnak tőle, sokáig nem sokra mennek vele. Ezt tették a római birodalom alkonyodó korszakában. A tömegeknek finom érzékük van azok iránt a motívumok iránt, amelyekből a vezető rétegek hitet vallanak és ha ezek nem „*lélekben és*

igazságban” tisztelik Istent, az egész nép vallásos szétporladását vonják maguk után — mint az augurok és a sadduceusok.

Legyen vége annak a nagy hazugságnak, hogy a templom az egyszerű embereknek és az alsóbb néposztálynak való, a művelt ember pedig „*lélekben és igazságban*” a templomon kívül imádja az Istent. A Heidelbergi Káté azt követeli minden református embertől, hogy *nyilvánosan*, a hívek közösségébe bele tartozva magasztalja Istent. A templomok most tele vannak. De ez minket nem csal meg. Százezer budapesti reformátusnak csak 8 ezer ember befogadására való temploma van s én látom, hogy tízezrek nincsenek esztendőkön keresztül soha jelen az Istentiszteleten. Úrvacsoraosztáskor látom, hogy milyen kezek nyúlnak a fehér kenyér után, tudom a konfirmandusoktól, hogy milyen elenyészően kevesen tartanak már otthon háziáhitatot. Nekem magamnak is nagyon nehéz a vásárnap megszentelése, annál inkább céltudatosan küzdeni kell a vásárnap megszenteléséért. Sorompóba kell állani a vásárnapi vásárok eltörléséért, a korcsmák, italméréseknek szombat estétől hétfőig való zárva tartásáért. A nagyvárosban elkerülhetetlen bizonyos közüzemeknek vasárnaponként is üzembe tartása. A víz-művek, az elektromos-művek nem állhatnak meg. Rendőrség, kórházak, orvosok posztjukon vannak, de ahogy a boltot zárva tartják, a postát nem kézbesítik, úgy egy keresztyén nép sok mindent tudna nélkülözni vasárnap. Egy egész népre el lehet mondani, amit egy Pestre került ifjú mondott: *míg vasárnapjaim voltak addig megvoltam, de mikor a vasárnapjaim elvesztek, magam is elvesztem.*”

Amikor a vasárnapnak vallásos jelentősége így nyilván van előttünk, rá kell mutatnunk egy veszedelemre, amely a vallásos *túlzásban* jelentkezik. Igaz, hogy nekünk nem kell tartanunk a vallásos túlzástól, mégis az igazság és a teljesség kedvéért hangozzék fel az Úr Jézus szava érthetően: „*Az Embernek Fia a szombatnak is Ura. A szombat van az emberért s nem az ember a szombatért.*” Hogyan ért-

sük ezt? Nem csekély bátorság kellett ezeket a szavakat Izrael népe között kimondani. Pedig ezek a szavak ugyanazok, amelyeket az Úr Jézus nagyon sokszor elmondott. Egyszerű alapigazság ez, de forradalmi erejű, mert az eltorzult életrendet és felfogást igazítja helyére. Ugyanígy mondogta, hogy a kormányzat van az emberért, és nem az ember a kormányzatért, a család van az emberért, s nem az ember a családért, az iskola, a házasság, a vagyon, az egyház vannak az emberért s nem az ember az iskoláért, vagyonért, az egyházért. Ráismerünk ezekre a szavakra, mert mikor ezt mondja: *„engedjétek hozzám a kisdedeket, mert ilyeneké a mennyeknek országa”*, — vagy: *„mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkében kárt vall”*, — vagy: *„adjátok meg a császárnak, ami a császáré, de Istennek, ami az Istené”* — mindenütt ez az alapelküllet van: az Embernek Fia ura a szombatnak, ura az időnek, a házasságnak, az államnak, a pénznek. Ebből az igéből született meg Luthernek az a híres alaptétele: *„a keresztyén ember mindeneknek ura, — de mindeneknek önkéntes szolgája.”* — Jézus csak egyet nem mondott, hogy az Isten van az emberért, hanem az ember van az Istenért s mégis Jézus Krisztus legnagyobb vallomása ez: *„az Embernek Fia nem azért jött, hogy néki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon s adja életét váltságul sokakért.”* A reformárus keresztyén ember, aki az írás szellemét megkapta, nem eshetik két tévelygésbe. Az egyik az, amibe a szombatosok esnek, akik a törvény szavába kapaszkodnak és azt mondják, hogy a református keresztyénség sem tisztá, mert nem tartja a szombatot. Azt feleljük rá:

az új szövetség fiai számára az új szövetség szent jele a Krisztus feltámadásának napja, a vasárnap lett. A másik kísértés az aggodalmas számolgotás: *szabad-e ezt, vagy szabad-e azt tennem vasárnap.* Azt feleljük nekik: *„tisztítsátok el a régi kovászt.”* Ha Istent engedted munkálkodni „magadban, mindent cselekedhetsz, ami kötelesség és szükség, — ha Istent nem engedted munkálkodni szívedben, ha egy szalmaszálát nem mozdítasz is el helyéből — mégsem szentelted meg a vasárnapot.

Ide zárom emlékezetül Luthernek gyönyörű gondolatát: *Egyik nap sem különb a másiknál. Hiszen voltaképpen mindennek minden napon kellene történni.* „Az Isten Igéje az, ami mindeneket megszentel. Abban a pillanatban, amikor az Isten igéjével foglalkozunk, azt prédikáljuk, hallgatjuk, olvassuk, vagy felette gondolkozunk, kinek-kinek személye, azon napja vagy cselekedete megszentelődik az Ige folytán, amely minket, mindnyájunkat szentté tesz. Jól jegyezd meg azért, hogy ezen parancsolat ereje és veleje nem a tétlenségben, hanem a megszentelésben van.” Aki azért az Igét megunja, vagy önteltséggel lekicsinyli, az a megszentelődés egyetlen útját zárja el.

S emlékezzünk Kálvin komoly figyelmeztetésére: „*fontos az, hogy a titok maradjon meg, hogy munkáink után örök nyugalom lesz részünk.*” Egyszer mindnyájan leteszünk szerszámainkat — s bemegeyünk az örök nyugalomba. De amíg a zarándokutat járjuk, megállunk egy-egy pihenőre, a mennyország pitvarában, a templomban:

Ahol összesereglenek
Felséges neved imádói,
Velük együtt fohászokodva
Ügy tetszik, mintha vígadva
Ott volnék, hol a menny lakói
A Te királyi székednek
Előtte letelepednek. (153. dics. 4. v.)

Adj atok lelket a vásárnapoknak s adj atok a lelkeknek vásárnapot.

Zsoltár-, templomszerető, bibliás magyar népre vágyik a szívünk. Érted-e még, magyar református vérem, a magyar hívő léleknek ezt a legfenségesebb sóhajtását:

„Majd ha kivetkezvén a testből idővel
Állok széked előtt koronázott fővel,
Több lesz énekemben az erő és méltóság.”
(86. dics. 10. v.)

Míg ezt érted, — addig közted a *titok*, s addig nem fogynak el az élő Isten oltárai mellől az áldozók.

V. Parancsolat.

A szülői tekintélyről

II. Móz. XX. R. 12. v. Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet az Úr a te Istened ad tenéked.

Heidelbergi káté 104. kérdés: Mit kíván Isten az ötödik parancsolatban? Felelet: Azt, hogy atyám, anyám és minden előjáróm iránt teljes tisztelettel, szeretettel és hűséggel viseltessem s magamat mindennemű jó oktatásnak és büntetésnek illő engedelmességgel alávessem, ezenkívül az ő gyengeségeik iránt türelmes legyek, mivel Isten mindkét az ő kezük által akar vezetni.

Mikor a konfirmandusokkal ennek a parancsolatnak megbeszéléshez érkezünk, meg szoktam kérdezni: *mié fi: szeretik a szülők legjobban ezt a parancsolatot?!* Az egyik leány ezt a feleletet adta: „*azért, mert ez nekik kedvez*”. Ebben a feleletben már ott cikázik az az ellentét, amely az apák és fiak, az anyák és leányok, az öregek és fiatalok között mindig érezhető volt, most pedig olyan mélységes szakadékká szélesült, hogy az egész mai emberiségnek egyik legkínosabb kérdése. Az apák és fiak lelkén a háború még egy mély és nyílt sebet vágott, melyet más, mint az V-ik parancsolat nem tud meggyógyítani, ezt a mély szakadékot mással, mint ennek a parancsolatnak új s mélyebb megértésével és befogadásával nem lehet áthidalni. Mind a két partról kölcsönösen nagy erőfeszítéseket kell tenni ennek a hídnak megkésztetésére, úgy az öregeknek, mint a fiataloknak keresni kell a *kiengesztelődést* — mert egymásra vannak utalva és egymás nélkül nem élhetnek. Az öreg nem vetheti meg a jövődőt, az ifjú nem dobhatja félre a inul tat, mert mind a kettő lelke belenyomódik. Azért tévedés annak a konfirmandus leánykának felelete, mert az V-ik parancsolat nem a szülőnek, hanem a gyermeknek kedvez, mert bár a szülőnek Isten olyan nagy tisztességet ad, hogy mindjárt az Isten után következnek szüleink, s még levé- nek ragyogását is megosztja és részesévé tesz földi embert, mikor Úrnak és Atyának engedi hivatni, de ugyanekkor olyan felelősséget ruház rá, hogy öröme — szent félelem.

Minden gyermek, csak mikor maga is anya vagy atya lesz, akkor érzi meg ennek a legdrágább névnek a halálos komolyságát. De van egy kis igaza is annak a kis konfirmándúnak. Mint az Úri Imádságból sokan csak ezt az egy kérést hajtogatják: „*a mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma*”, (amiben benne van ez a kérés is: „*az a fő, hogy egészség legyen*”), úgy a szülők is szeretik csak ezt az egy parancsot emlegetni: „*Tiszteld atyádat és anyádat*”, a négy első parancsolatra pedig ügyet se vetnek, sőt tulajdon gyermekeik előtt lábbal tapossák, mert titkos bálványaik után futnak, esküdöznek, káromkodnak, az Úr napját megszenteltlenítik és mégis engedelmes gyermekeket akarnak. így elbánni nem lehet Istennel.

*Az ötödik parancsolattal azért gyűlik meg a baj,
mert a négy első hiányzik a szívből, Isten pedig
nem enged egyes parancsolatokat kiszakítani tör-
vényéből.*

Az V-ik parancsolat a négy elsőn nyugszik, mint alapkövön. A szülők istenfélelme és szeretete ennek a drága koronának, a szülői tekintélynek koronaörei. Amint ez a megállapítás a szülői tekintélyre áll, ugyanúgy vonatkozik minden tekintélyre, amely az emberi társas életben van, mert az V-ik parancsolat nemcsak egy tekintélyt ismer és véd, hanem magában foglal minden felsőbbiséget, hatalmat, vezető, tanító, bírói, katonai és uralkodó tekintélyt, amely az Istentől adatott. Azért ez alkalommal nemcsak a szülői tekintélyről kell szólnunk.

A lélek diktatúrája s ilyenkor az emberek összezavarodnak.

A lelkeken pánik, rettegés és rabló indulatok vesznek erőt. Se Isten, se király, se úr, senki se parancsoljon. A jobb lelkek azt hiszik: mindennek vége, a sötét lelkek pedig mint az éji madár, ilyenkor indulnak zsákmányra. De tesszük különös nyomatékkal azért is, mert református egyházunkat állandóan azzal gyanúsítják a római egyház részéről,

Tesszük ezt azzal a különös nyomatékkal, mert mi korunk a tekintélyek alkonya s álteknitvények diktatúrája

hogy nálunk nincs tekintély, mindenki hisz amit akar, tesz amit akar, a mi egész egyházi tanításunk nem nyugszik egy kézzelfogható, szemmel látható tekintélyen, a lelkiismeret tekintélye nem alkalmas arra, hogy tömegeket irányítson. Ezért a református egyház nem tömegvezető, sem országkormányzó és államalkotó és fenntartó erő. Itt előljáróba csak annyit felelünk erre a vádra, hogy Magyarországon nem tömegvezető, ahol *kisebbség*, de az másutt, ahol egész nemzeteknek kormányzása, alkotmánya alapját rakta le. Éppen azokban az országokban nem történtek forradalmi robbanások, mert a tekintélyt mélyebben nem ragadta meg senki és nem védelmezte meg senki mint Kálvin, az *igazság tekintélyét* az álteknitelyekkel szemben.

*A református keresztyénségnek azért mindig éles,
szinte mondhatnám borotvaéles megkülönböztetést
kell tenni a tekintély igazsága és az
igazság tekintélye között.*

Ez a mai előadásunk is szellemében nem más, mint ez a hajszálfinom megkülönböztetés, mikor szólni fogunk I. a *tekintélyrombolásról*, melyet a szülők, a tanítók, az urak, a fejedelmek és királyok követnek el, II. a *tekintély elleni lázadásról*, melyet a gyermekek, az alattvalók, a tanítványok, a vezetettek követnek el, — hogy majd a következő este a lerombolt tekintély helyreállításáról, neveléséről és tiszteletéről szólhassunk.

I.

Az V-ik parancsolatot annak a hídnak szokták nevezni, amely átvezet az Isten iránti kötelességekről az embertársaink iránti kötelességekre. Isten minden parancsolatban közelebb lép hozzánk, az V-ik parancsolatban az otthonomba lép be, mert ott is Úr akar lenni. Nemcsak a templomban, hanem a magányomban, a családomban is: az élet forrásánál és kapujánál kérdezi meg: *Itt is én vagyok a té Urad Istened?* S itt a családban ruház reám *olyan méltóságot, amelyben a maga dicsőségéből juttat — mikor apának vagy anyának neveztetem.* Nemcsak nemzője, nemcsak

világrahozója vagyok a gyermeknek, hanem gondviselője, Istennek egyenes megbízottja, helyettese, képviselője.

Isten az atyaságban és anyaságban rejtette el lényét, azért királyoknál, császároknál, hatalmasoknál elsőbb tekintély számomra az édesapám és édesanyám.

Senki se lehet számomra az, aki az édesapám volt, és senki más asszony nem lehet az édesanyám, mint az az egy asszony. Reám senki úgy nem tud nézni, senki úgy szívemhez szólni, senki úgy megfeddeni és úgy megvigasztalni. Mindenki — akármennyire szeret, vagy szeretem — egy kicsit más, idegen, — de az anyám nem az. Honnan van ez a misztikus egység? Miből származik ez a tekintély? Talán mert életünk nemzői és fájdalommal világra hozói?! Mert húsból való hús, csontjukból való csont vagyok és a vér ^ vért meg nem tagadhatja? *Szent ez a természeti kapocs és hatalmas*, az egész állatvilágot erre a természeti érzésre építette fel Isten és vele tartja fenn. Aki látta már a tyúkot, mint gyűjti szárnyai alá fiait, s mint száll szembe nála százszor erősebb ellenféllel, nem méregetve az erőviszonyokat, — az átérezheti, mi az a szülői ösztön.

Akármilyen megindító is a szülői szeretet, mégsem az emberi természetbe van belerejtve a szülői tekintély. Vagy talán azért kell tisztelnünk szüleinket, mert megszenvedtek értünk, hátuk meghajlott, arcuk barázdás lett, hajuk megfehéredett, míg odáig neveltek, hogy magunk kereshetjük kenyerünket? Ki ne érezne — ha lelke van — örök hálát a szülők önfeláldozó életéért? Csak újabban kezd lábrakapni az a gyalázatos felfogás, amely hetykén és szemérmetlenül dobja szülői szemébe: „*kötelességetek eltartani*”, „Szerelmetek gyümölcse vagyok, viseljétek a következményeit!” Nem elég a szülői tekintélyre ez a természetes érzés sem, mert az ember a szíve gyökerében *önző és hálátlan* és semmit sem felejt el hamarabb, mint azt a jóságot, amit nem öntudatosan élt át. *Még mélyebben kell keresnünk!* Nem is a szülői, nem is a fiúi érzésben, hanem rajtuk kívül, — túl felettük: abban, hogy

Isten az apaságban és az anyaságban fejezte ki önmaga apai gondviselését és anyai vigasztalását.

Szüléinken Isten emberteremtő dicsőségének visszfénye csilán fel. Ő a mi atyánk és anyánk s ha őt meg akarom látni, bele kell nézmem az atyám és anyám arcába, s csodálatosan elrejtőzött arcát fel fogom fedezni hitem szemével. A Szentírásnak két csodálatos mélységű kijelentése van az Isten atyaságáról és anyaságáról. Az egyik a CIIL. Zsoltár: *„Mint az atya könyörül a fiakon”,* a mászik: *„Mint az anya vigasztalja fiát, úgy vigasztallak téged.”* (Ézsaiás), az Úr Jézus pedig mondja: *„Vajjon melyik atya az, ha a fia tojást kér, vajjon skorpiót ad-e neki?! Ha ti tudtok gonosz létekre fiaitoknak jó ajándékokat adni — mennyivel inkább a ti menyzei Atyátok ad jókat azoknak, akik tőle kérik.”* (Máté VI. R.) Két gyönyörű gondolatot, igazán a Szent Lélektől ihletett képet fest Bezzel Isten atyaságáról és anyaságából. „Isten azért nevezi magát Atyának, mert lényednek részletkérdéseire, temperamentumodra, hangulatodra, környezetedre, képességeidre kiterjeszti figyelmét s annyi napfényt ad, amennyire szükséged van, s annyi vihart, amennyi szükséges. Ha egy parkon mégy át, — csodálkozol, hogy a kertész az egyik virágot árnyékba tiltette, talán sziklák alá, s alig jut neki egy-két napsugár, — s mégis pompásan zöldéi. A másikat a nap égető hevébe állította, s levele nem sül el, s virágot hoz. És mi dicsérjük a kertészt, — magasztaljuk az Urat.” Az anyai szeretetről pedig így szól: „Mindig nagyvonalúnak képzeljük el Isten tevékenységét, azt hisszük, hogy Isten, az Úr csak nagyban dolgozik: a világot kormányozza, népek sorsát igazgatja, a történetet és a világ fejlődését tartja a kezében, és szárait az emberi műveken és az emberi akaraton fűzi keresztül; de elfelejtjük hamar, hogy

Isten egész nagysága a személyes vigasztalások filigrán munkáján nyugszik

és Isten sehol se nagyobb, mint anyai gyöngédségében, melyet tékozló módon szór szét azt utadra, amely minden kicsinyességedet emeli, gyógyítja.” Ezért áll az V-ik parancsolat

az emberiség kapujánál, mert az atyai hűség és az anyai gond Isten tulajdon gondviselésének képe. Ézért a szülők az Isten helyettesei; nemcsak a vallásos szülők, hanem minden szülő az isteni tekintély viszfényét hordja homlokán.

*

Rá kell irányítanom a figyelmet két látszólag jelentéktelen szóra az V. parancsolatban. Nem az van írva: tiszteld szüleidet, nem is az: jó és hűséges szüleidet, hanem *atyádat és anyádat együtt*.

Nem megfelezve, egyiket tisztelve, másikat elhanyagolva.

Kálvin azt mondja: „Az, hogy akikkel szemben ezt a tiszteletet mutatjuk, méltók-e vagy méltatlanok, nem számít, mert bármily méltatlanok is, mégsem jutottak Isten gondviselése nélkül arra a helyre, ahol tiszteletben részesüljenek”. Minden feljebbvalónk iránt követendő magatartás ez, nem csak a szülők iránt. Továbbá az V. parancsolat nem azt mondja: *szerezd* szüleidet, hanem azt, hogy *tiszteld*, mert a tisztelet nagyobb a szeretetnél. Akkor is tart, mikor a szeretet elmúlt. Az V-ik parancsolat nem az érzelmre, hanem a karakterre apellál.

Tisztán áll most már előttünk a *tekintélynek isteni eredete*, melyet Isten kiterjesztett minden felsőbbiségre. Bár Isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk, a világban Istentől rendelt egyenlőtlenség és fokozati különbségek között — az egyensúly, a rend másként, mint uralkodó, vezető, feljebbvaló nélkül nem biztosítható. Vannak alárendeltek és feljebbvalók és ha Isten nem ad feljebbvalót, nyakunkra ül a gonosz, amely kegyetlenebb minden fenevadnál.

A szabadságszerető embernek tudnia kell, hogy a szabadság csak a törvény tiszteletén és uralmán belül lehetséges, törvényen kívüli szabadság nincs, az szabadosság és anarchia. Ahol a tekintélyt rombolják, ott a szabadságnak a sírját ássák.

Miért lázadzik hát az ember mindig az uralkodóosztály,

a vezető, az előljáró ellen, miért még az egyházban is a pap, a presbiter, a gondnok, az egyházkerület, a zsinat ellen? Két oka van. Az egyik az emberi természet örök gonoszságában gyökerezik, amely az alattvaló állapotot, az alárendeltséget nem szereti, megalázottnak érzi magát és minden emberben egy kis zsarnok rejtőzködik, amely ha máson nem, egy gyengébb embertársán élvezi cézári hatalmát. Az ember hatalomra tör, szomjúhozza azt s mindig meg akarja fordítani a viszonyt, ami felül van, legyen alul, s ami alul van, ha csak egy napra is kerüljön felülre. Az emberi elégedetlenség feneketlen. *Nem adhatsz valakinek annyit, hogy kis idő múlva igényei még nagyobbra ne nőjenek.* Biztos és kész gyúanyag ez a visszafojtott elégedetlenség és hatalomvágy gonosz izgatók számára. De ott, ahol világgosságra, Isten igaz ismeretére és a törvénynek tiszteletére és az emberi szabadságnak méltóságára felemelkedett a nép, ott el is alszik hamar ez a gyújtogatás.

Ahol a tekintély Isten dicsőségét és a közösség javát szolgálja, ott nincs forradalom.

De van egy másik oka is a tekintély elleni lázadozásnak. Az emberiség előbb-utóbb megérzi, hogy a tekintély hol lett *áltkéntéllé* és az ilyen kitömött bábok ellen, legyenek azok politikai, társadalmi vagy vallási múmiák, — ellene fordul.

A tekintélyre jutott embernek a legnagyobb bűne, hogy maga rombolja le a tekintélyét, gyűlöltté, majd nevetségessé teszi magát, árulójává lesz annak az igazságnak, amelyért élnie és halnia kell.

Egy ideig lehet mesterségesen fenntartani a tekintélyt, de mihelyt elszakadt Istentől, abban a pillanatban megkezdődött az elhomályosodása, mert Isten fénysugara kialszik rajta s kezdődik a korhadás. Most már világos, hogy egyetlen tekintélynek sem árthat kívülről addig a Sátán cselvetése, míg belülről nem kezdi ki a romlás. A tekintélyt azért mindig a bensejében próbálja megejteni a gonosz, hogy magától dőljön össze, — egy szélfúvásra, egy ujj érintésére. Itt jegyezzük meg, hogy *minden áltkéntély és minden önmaga által*

meggyalázott és a maga érdekei szolgálatába állított tekintélyt Isten maga taszít le, akár a trónról, akár a katedráról, aMr a vezetői polcról, viszont minden kívülről besározott, megalázott és hitelevesztett tekintélyt Isten rehabilitál. Sőt Isten maga próbálja meg néha az általa felállított tekintélyeket, mint a tavaszi viharok által a tölgyfákat, — és bár hosszútűró és sokáig vár, — de egyszer elfogy a türelme. Mikor Keresztelő János megjelent, Istent mint felemelt fejszést látta jární Izrael népe — a korhadó fák — között. Ez a mi korunk is olyan, hogy benne minden tekintély a gyökerétől a hegyéig vizsgálat alá kerül. A kultúrkritikusok, a zszurnaliszták mint fürge harkályok kopogtatják végig az összes uralkodó tekintélyeket és vidáman ujjonganak fel, ha valahol horpadozik a tekintély százados vagy ezredéves) fája. így vetette rá magát a szülői tekintélyre is, melyet mint elavult intézményt, szeretné már minél előbb kidöntve látni. Mi is végigkopogtatjuk ezt az ezredéves fát, de nem azért, hogy kidöntsük, hanem azért, hogy megtisztítsuk, sőt azért, hogy

*a szülői tekintélyt a szülőkbén és a gyermekekben,
a tanító iránti tekintélyt a hívekben, a nemzet vezetőiben a hitet önmagukban és hitelüket a nép beteges lelkében megerősítsük.*

II.

A szülői tekintély rombolásánál meg kell látnunk, hogy a szülők maguk vétkeznek annyit a fiaik ellen — mint a fiaik ellenük. Érintettem már, hogy ahol a szülők a négy első parancsolatot semmibe se veszik, ott az ötödik parancsolat tekintélyét maguk rombolták le gyermekeik lelkében. Káromkodó apák és átkozódó — ah, sokszor a saját gyermeküket megátkozó anyák — eljátszották a szülőtiszteletet. Milyen nehéz a gyermeknek a tiszteletadás ott, ahol az iszákosság és a kártyaszzenvedély züllötté teszi az apát, vagy a világi hiúság elkapja az anyát s minden esztelen hóbortjának odaveti magát s a gyermekekkel nem ér rá az anya foglalkozni, nem ismeri őket, nem is érdekli, hogy az a kicsi szív milyen nagyon szenved, mert nem tudja, mi az

édes anyai szeretet napsugara. Milyen *tragédiák játszódnak le a gyermekszobában*, ha az egyikének vagy a kettőkének azt kell mondani: „a papa kocsmában van, a mama a társaságba megy mindig”.

A keserves gyermekemlékek azonban ott gyülemlenek fel, ahol az apa és az anya szíve meghasonlott s a család fel van dülva. Egyik a másikat szidalmazza, gyalázza, sőt ütlegetli, sőt a gyermeket az apa az anya ellen, az anya az apa ellen bujtogatja: „*mondd ezt az apádnak, mondd azt az anyádnak*”. Mikor a családban *kettős kormány van* s az egyik gyermek az egyik, a másik a másik fél pártjára csalogtattatik. Vagy mikor a szülők különbséget tesznek az egyik és a másik gyermek között, mert az egyik kedves és hízelgő, a másiknak talán testi vagy szellemi fogyatkozása van. Vagy mikor vetekedés támad, hogy kit szeretsz jobban: az apát vagy az anyát? Néha a felnőttek saját gyermekeikre viszik át a családi örökség vagy az összeférhetelenség miatt támadt ellenszenvüket. Az anyósban a házasság kezdete óta lapangó feszültséget megsínylik a gyermekek: mikor az egyik nagyobb falatot kap, mert: „*ez az én fajtám*”, a másiknak pedig megtelik a szeme könnyel, mert a kis ártatlan megkapja a durva szót: „*erigy, te anyád fajtája*”.

*Ez az egyenlőtlen elbánás hasítja a gyermek lelkén
sokszor a gyógyíthatatlan sebet.*

Ki tudná, felsorolni, mily sok változata van a szülői tekintély rombolásának a szülők által. De még kettőt meg kell említenem, mert manapság igen veszedelmes következményei mutatkoznak. Hogyan bánsz te, felnőtt fiú vagy leány a gyermekeid nagyszüleivel, előregedett apáddal és anyáddal? Alig van gyermek számára nagyobb öröm, mint ha a nagyszüleivel játszadozhatik, és az öreg embernek nincs máf nagyobb földi öröm, mint az unokáig mert ez a második fiataltsága, A nagyszülő a múlt a családban, a tapasztalat, az életbölcesség, a tradíció. Boldog az a gyermek, aki nagyszüleit ismerhette. A nagyapa térdén nyílnak ki a legbübajósabb mesevirágok, ott ébred a honszerelem s azon a két reszkető szövöszéken, mint drága aranyfonalak szö-

vődnek bele a gyermek lelkébe a családi küzdelmeknek, szenvedéseknek, örömek és bánatok, koporsónak és mirtuskoszorúknak visszaszálló édes illatai. Mikor nagypapa kisgyermek volt, mikor nagymama menyasszony volt, mikor nagypapa huszár volt, van-e ennél búbajosabb mese és izgatottabb valóság. A nagyszülők mondják el a gyermekeknek szülőik gyermekkorát, s a nagyszülők szemeiben lopva le-törölt könny, halkan elszálló sóhaj, a barázdás homlok és az ősz haj a gyermeki lélek számára az emberi sors könyvében az első silabizálás. Különös abc, de a gyermekek tudnak belőle olvasni. — Ahogy bánsz a szüléiddel, úgy fognak veled bánni a gyermekeid, — mert tőled tanulták. Azt mondja a közmondás: *„az Isten az apák bűneit tulajdon fiaikból font ostorral ostorozza!”* Ismeritek talán azt a történetet, hogy a felnőtt fiú nem engedte atyját az asztalhoz ülni, hanem fatányérból lökött oda neki a sarokba ételt. A kisfia csendesen faricskált a kályha mellett. Az apa megkérdezte a fiúcskát: *„mit csinálsz, kisfiam?”* A fiú felelt: *„neked faragok fatányért, hogy majd ha megöregszel — legyen neked is, mint a nagypapának”.*

A szülői tekintély lerombolása a szülék által sokszor akkor kezdődik, mikor a fiaink előtt a nagyszüleinket, a vén embert nem becsüljük meg. Ha te nevelsz, mert a gyermeked csúfolódó és szellemes a mások hibádnak utánzásában és kifigurázásában és örülsz: *„milyen pompás egy gyerek, mi lesz még ebből, ez egy zseni, ez egy tehetség”* s nincs egy tiltó szavad, nincs elutasító tekinteted, mikor fiad vagy leányod hazajön az iskolából és elkezd a tanárait, a papjait, az osztálytársait az ilyen fesztelen szavakkal titulálni: *„az egy hülye”*,

ugyanazeket a szavakat pár év múlva a tulajdon zseniális fiacskádtól, vagy leányodtól fogod megkapni, mikor követelőleg lép eléd, hogy erre vagy arra adj neki pénzt.

Ki a hibás, mondd meg? Nem a gyermeked, hanem te magad, mert nem irtottad a gazt, nem védted a más tekintélyét — s most a nyakadra ült.

De hadd mutatok rá még egy igen nagy veszedelemre, amelyet, mint némely betegséget és bacillust — a modern nagyvárosi viszonyok tenyésztettek ki, ezt is a modern élet tenyésztette ki. Vannak szülők, akik úgy tekintenek a gyermekekre, mint teherre, szerelmi viszonyuk kényelmetlen következményeire. Isten pedig áldásul adta a gyermeket, két egy más után vágyakozó szív szerelmének édes gyümölcseként, hogy a férfi apa legyen s a nő anya, ne meddő és magtalan. Adta, hogy reájuk ruházza a papi tiszt méltóságát a családban és önmaga atyai képviselőjét, —

*ebbe az ellentétbe aztán ha belekerül a gyermek,
ahol Isten áldása átoknak tekintetik, átkozottá lesz
az élet.*

Szegény mai gyermek, szegény mai nemzedék. Bár minden nap örömmel tapasztalom, hogy a fővárosi ember nagyon szereti a gyermekét, — mindent megtesz neveltetéséért, sok férfi számára valóságos megtérés, a bűn Babilonából, a világ fogságából való szabadulás volt, szent és mély megtisztulás lett, mikor a gyermek megszületett, — de a kor fő áramlata az, hogy férfiak és nők meg akarnak szökni ez elől a felelősség, ez alól az áldás és megbízás alól. Berlinben a házasságok 52 százalékában nem születik gyermek — és ezért bűnhődik az emberiség. Bár a hetedik parancsolatban lesz szó a házasságról, de az egyke-gyermek nevelésének veszélyeire már itt rá kellett mutatnom.

*

Ejtsünk néhány szót még a

vezetésre rendelték

tekintélyrombolásáról. Legelsősorban szóljunk a magunk egyházában felállított tekintélyekről, a lelkipásztorok, a tanítók, a presbíterek tekintélyéről, akiknek mind a szolgálataukból nő a hatalma. Közkeletűvé vált, hogy a református papnak nincs akkora hatalom a kezében, mint a katolikus papnak. Ez csakugyan így van, mert a *református keresztyénség maga tisztította meg magát örökre és végérvényesen az olyan tekintélytől, amelyet Isten emberre át nem*

ruházott. Én nem játszhatom Krisztus egyházában azt a szerepet, hogy imádságom erejére átváltozik a kenyér is a bor Krisztus valóságos testévé és vérévé, — én nem állhatok oda az Úr asztalához azzal az igénnyel, hogy megbocsátom a ti bűneiteket és feloldozást adok. Mi azt vakmerőségnek minősítenénk. Hanem igenis odaállok a szószékre azzal a merészséggel, hogy itt, gyarló ajkamon keresztül az Isten igéje, tulajdon szava szólal meg, amely öl és elevenít, odaállok, mert maga Isten titkos módon hívott el engem és másokat is, az ő szolgálatába.

Prédikátor vagyok, — kiáltó szó vagyok, — verbi-divini miniszter, — az ő egyházában, nem a maga szava, hanem a Szent Lélek szava és szolgálója.

És odaállok az Úr asztala elé és azt mondom: „*hirdetem néktek a ti bűneitek bocsánatát*” és az Úr Jézus nevében „*eltiltok e szent asztaltól minden istentelent, káromlót, bálványozót, míg meg nem becsüli az Úr testét*”. A harangok érc nyelve nem az én szavamhoz hívogat, ez a kathedra nem az enyém, hanem a Krisztusé. Minden igaz lelkipásztor tudta ezt és ezzel a tekintéllyel járt a gyülekezetben, s minden a Szentírásba gyökerezett gyülekezeti tag tudja és érzi ezt és meg is adja a megkülönböztetett tiszteletet papjának. Lehet, hogy egy s más okból nem szereti, — de tiszteli és meg nem veti. Akármely korból ütöm fel a magyar református lelkipásztor vallomási könyvét — ezt a tekintélyt megkövetelte magának

Nádudvari Péter a XVIII. század legnagyobb magyar igehirdetője a LXIX-ik prédikációjában a Tanítókról így kezdi prédikációját: Amint méltóságosabb tiszt ég alatt nincsen, mint a papi hivatal, melyet Isten a maga képét viselő egyházi szolgálóra bízott, úgy méltóságosabb titulusok nincsenek, mint amelyekkel Isten megékesítette a maga szolgálóit. — Bizony, nem az angyaloknak, nem is császároknak s királyoknak, hanem az egyház szolgálóinak adta Isten a maga beszédének hirdetésével, a sákramentumok kiszolgáltatásával együtt a mennyek országának kulcsait.

100 esztendő múlva Révész Bálint, a debreceni tem-

plomban beköszönő beszédében mondja: „*azokat szólandom, amelyeket Isten mondott nékem. El kezdjem-e mondani, oagy folytassam-e azokat, melyeket nékem Isten mondott.*

Rá majd száz évre Ravasz László a beköszönő beszédjében mondja: *hiszek azokban az erőkben, amelyek reám bízattak. Tudom azt, hogy addig, míg én elegyítetlenül és tisztán hirdetem az Isten ígését, addig az Ő képében és hatalmában járok. Amit én az Ige alapján megköötök ideleinn, meg van kötve odafenn. Kezembe adatott a kulcsok hatalma, nem azért, mintha Isten hozzám szabná magát, hanem azért, mert Isten az Ő Igéje által magához szabja a világot, mert Isten solidáris azzal, aki az ő nevében az ő gondolatait hirdeti.*

Ezek a századokról századokra egybehangzó bizonyságok, hol erősebben, hol halkabban, hol a Szent Lélek tüzes fényében, hol elhomályosodva, megkopva, kifakulva — a magyar református lelkipásztorok alakján mindig megvoltak. Ott élt a papok szívében s éltette az üldözés és nyomorúság közepette. A papságnak és az egyháznak elhanyagolása arra a korszakra esik s azokra az időszakokra, — mikor az elhívás, ez a belső, a titkos elhívás feledésbe ment, a gyülekezet ott züllött szét, — ahol erről az elhívásról a pap nem tudott, vagy csak külső elhívása volt, de hiányzott a belső. A lelkészi élet tragédiája a belső elhívás meggyengülésében keresendő, — de a heroizmusának is itt az indítéka. De nemcsak a pap tud a maga személyében — vagy a papok egymás elhivatásáról, — hanem a gyülekezet vesz tudomást legelsősorban erről a titkos eljegyeztetésről, amely az első imádságban, az első prédikációban elárulja magát. Ká,lvin egyenesen *nélkülözhetetlennek* tartja a pásztori és doktori hivatalt. „*Sem a napnak fénye és melege, sem az étel és ital nem oly szükségesek a jelen élet ápolására és fenntartására, mint amilyen szükséges az apostoli és pásztori tiszt az egyháznak e földön való megtartására.*”

Nemcsak a tehetséges, nemcsak az ékesen szóló, nemcsak a jó szónok, hanem a legegyszerűbb képességű és szónoki készségű lelkipásztornak egyformáéi adatott ez a

tekintély, az Ige szolgájának tekintélye.

*Ha bármi más alapon követelem a papi tekintélyt,
— alább szállítom és elhomályosítom azt.*

Legfőként azonban, ha az életem mond ellent tanításomnak, ha botrányos bűnök foltjai ütnek ki rajtam és magam leszek a hívek megbotránkoztatójává, — akkor vagyok magam a papi tekintély legfőbb rombolója. Ne kívánjatok anyagi tisztaságot/ se heroikus tetteket, — szegény gyarló, esendő és naponként megkísértett ember a pap, e világ minden nyomorúsága és szegénysége rajta, — de azt megkívánjatok, hogy árulója ne legyen, sőt bátor harcosa legyen Krisztus ügyének, a nyájnak élén járjon és ne hátul kullogjon. Voltak idők, mikor hősök voltak, börtönbe és gályára mentek, voltak idők mikor a nemzeti művelődés fáklyahordozói voltak s jöhetnek idők mikor a martíromság koszorúja ékesíti újra homlokukat. De azt nem valljuk, hogy akármilyen nagy bűnökkel van is megakva, ha az oltárnál áll, ott mégis és akkor az Istent közvetíti.

*Isten áltekin-télyeket nem állít és nem
tűr sokáig.*

Ugyanez áll a presbiteri tisztre is, amelyet olyan nagyra magasztalunk s amelynek a gyülekezet olyan kevés tisztességet nyilvánít, — hogy még a templomi külön padokat is nehezen veszi tőlük. Ez a tekintély is, mint a többi, szolgálattal van összekötetésben, — a tisztét elhanyagoló presbiter — maga a tekintélyromboló. — Sokat kellene szólanom a társadalom és az állami életben vezetőhelyre állítottak tekintélyéről. Legyen elég most annyi, hogy a hivatali hatalommal, a pénz hatalmával visszaélő, a maga hasznára gyümölcsozdtató vezetők, először gyanút keltenek, azután elégedetlenséget, azután fegyelmi után kiáltanak ellenük s végül lázadásra szítják az országot. Királyok, ha buknak, nagyot buknak. Ahol panamák, megvesztegetések, nyomor idején kihívó luxus és költekezés, durva és eltipró bánásmód napról-napra ingerlik a lelkeket, ott a feddhetetlen életű is megvettetik és a legtisztább kezű is gyanúba kerül — s elkezdő-

dik a letragikusabb végkifejlés — a tiszták, az ártatlanok bűnhődnek a gonoszok miatt. Ezért mondja a Heidelbergi Káté: ez a parancsolat tilt minden *elhallgatást*.

III.

Vessünk azonban egy pillantást az érem másik oldalára: *A leggondosabb nevelés sem teremt csodát.* A legbecsülete-sebb apának és a legtisztalelkűbb anyának is lesznek elfajult gyermekei. Az első ember két gyermeke közül az egyik olyan nevet szerzett, amelyre többé nem kereszteltek gyermekeket. *A tekintélyelleni lázadás a gyermekek, az alattvalók és a felbujtók részéről ismét az a titokzatos mélység, amelyből a bűn fakad, lelkünknek az az éjszakai fele — amelybe csak a Szent Lélek sugara tud bevilágítani.* A szülő, aki imádkozva hordozta gyermekét, amint a gyerek növekszik, egyszer csak riadva vesz észre gonosz hajlamokat. Jön a hazugság, jön a lopás, jön a szemérmetlen beszéd, jön a visszafelelgetés, jön az engedetlenség, az éjszakai kimaradozás, s egyszer csak besötétíti az ablakot egy fekete árnyék: a szégyen, a fiút rendőrségre vitték, — a leányt bevitték a klinikába. Hasztalan az intés, a dorgálás; a rossz társaság a kedvesebb, a szülők unalmasak, nem értik meg a fiatalokat. Ha válaszolnak, durvák, és kihívóak, néha pedig konokul hallgatnak. Ha aztán felnőnek és valamire viszik, elkezdik szégyenleni a szüleik származását. Régi divatú, ósdi öltözetüket és gondolkozásmódjukat kinevetik: „*Oh, nem olyan világ van már, mint a mama idejében!*” „*Csak nem nevettek ki magam, hogy nekem a muterom vagy a faterom parancsoljon!*” „*Megkeresem a pénzt, semmi köze hozzá, hogy mit csinálok és mire költöm*”, — panaszolják el hetenként nekem az édesanyák. Vannak itt, a fővárosban ezrével, akik nem merik megmondani, hogy mi az apjuk foglalkozása. A rendőrségi bejelentőlapra magasabb titulust írnak be, hogy ki ne tűnjön, földmives az apja, vagy villamoskalauz, vagy gyári munkás. Egy fokkal mindenki magasabb társadalmi osztályba sorozza be magát. A cselédleány a nagysága leányát, a nagysága leánya a méltóságáét, a méltósága a kegyeimesét, a kegyelmesé a főherceget utánozza s abba az

illúzióba ringatja magát. A ténsasszonyból nagysága, a nagyságából méltóságos asszony lett. A kereskedők már méltóságosnak szólítanak mindenkit. Így fonja be az egész életet a látszat és a hazugság, — amelyet illúzióknak neveznek.

Minden szülőnek igen nagy szüksége van arra, hogy a serdülő ifjúság lélektanát megismerje, hogy sok felesleges keserűségtől megszabaduljon s nagy türelemre van szüksége, hogy gyermekei magaviselete egy bizonyos korban túlzott haragra vagy kétségbeesésbe ne sodorják. De vannak olyan esetek, amikor sem ifjúság lélektana, sem a jó szó, sem a könny, sem a feddés nem használ, a fiú megjelenik, mint a tékozló fiú és megszólal: „apám, add ki az örökséget” — és hátatfordít a szülői háznak. Mi marad hátra a szegény szülőnek? Az, hogy türelmesen és megadással, — mégis minden nap hazavárja. A gyermeki hálátlanságnak képét a tékozló fiú példázata után legmélyebben Lear királyban örökítette meg Shakespeare, mikor az öreg és vak királyt leányai egymás után hagyják cserben. A börtönök lakóitól ha megkérdezték, hol kezdték a bukást, hogyan jutottak idáig, mind azzal kezdi, hogy először a szülők parancsát vetették meg, vagy nem voltak szüleik. Azért írja Szabolcska olyan szívet facsaróan: „*Sirasd meg őt, mert nem volt édes anyja.*” Szájló igévé lett, hogy: „*a világot gyermekszobából kormányozzák*”, ami azt jelenti, amilyen a fegyelem és engedelmesség a gyermekszobában, olyan az államban. A nagy férfiak mögött ott van mindig egy szigorú apa vagy egy imádkozó édesanya.

*

Mindeneket összefoglalva tanítjuk, hogy a bűn lényege mindig lázadás, rebellió az Isten ellen, azért az emberi szívben mindig felszitható a hamu alól a parázs, — a lázadás minden ellen, ami szent, ami felsőbbség, ami magasabbrendű. A Sátán lényege is ez: *az irigység*, a fitymálás és az Isten trónjára áhítozás.

*Senki nem lehet olyan jó feljebb való, hogy előbb-
utóbb irigye ne támadna.*

Ma pedig azt a világekorszakot éljük, amelyben minden né-

ven nevezendő tekintély megsemmisítésére szervezkedik az emberiség egyik fele. Ne legyen tekintély, nincs rá szükség, — azért támad az Isten ellen, mert ő minden tekintélynek a forrása. Mózeset, Krisztust, Budhát, Konfuciuszt, Mohamedet kiábrázoló szobrokat kocsira rakat az orosz bolszevizmus és tüzre hordatja. Ha ez az álteknitélyek ellen irányulnak, de itt az ős ellenség szedi össze erejét és akarja megostromolni az eget. Azért lesz ez a kor a martirok és a hitvallók kora. A világ az erőskező ember után kiált, aki parancsol az embereknek és meghunyászkodásra tanítja a fellázított, a forradalmasított tömegeket. Ezért kapaszkodik minden tekintélybe, főként pedig az egyháztól vár csodát. Egy tekintély csorbítatlanul áll, sem az idő, sem a gúny, sem a követői, sem a tagadói nem árhattak fenségének. Ott áll a Golgotán, keresztje s felette sugárzó tisztaságában emelkedik népek, nemzetek, háborgó és remegő emberszívek fölé a feltámadott Krisztus, aki azt mondta ma-gáról:

„én vagyok az igazság, az út és az élet” azért a legfőbb tekintély is. Krisztus „tegnap és ma és mindörökké ugyanaz: az igazság tekintélye.

Ha e világot egészen elöntené is a szovjet, — a felégetett világból Krisztus újra kilépne épen és tisztán és meg tündökletesebben. De Ő nem engedi elveszni övét. *„Vasvesszővel bírja ellenségét, de szelíden őrzí örökségét”.* Aki megtanult engedelmesnek lenni a halálíg, megtanít engedelmesnek lenni a halálíg, Aki jött és mondta: a te bűnöd, az én bűnöm, — Az megtanít mások terheinek hordozására, Aki szolgálai formát öltött magára, — Az megtanít alattvalónak is és uralkodónak is lenni.

V. parancsolat.

A családi nevelésről.

Efez. VI. 1-10.

Fordítsuk figyelmünket ma este napsugarasabb tájak felé. Vannak még boldogság-szigetek a földön, hátha sikerül neked is, nekem is ilyen szigetre jutnom és hátha sikerül ezeknek a szigeteknek lakóit egy új szövetségbe hozni itt a templomban. Akik ennyire mentünk a bajok gyökerére., azoknak az orvosszereket is meg kell találni. *Ha a baj a családi életben kezdődött, a gyógyulásnak is onnan kell kezdődni.* Ezekből a kicsi, egészséges sejtekből, sokezer egészséges vérséjtből kap új erőre a társadalom.

A keresztyén családi életről és családi nevelésről hadd szólok, amelynek a reformációjától reméljük a beteg kor-szak gyógyulását. Szeretnék szólni a keresztyén családok szövetségéről, akik visszahúzódva, csendben, befelé élnek, megvannak letisztult elveik, kialakult vallásos életrendjük,

akik leszámoltak ezzel a hazug étellel és annak minden megnyilvánulását, divatját, hóbortját, szó-rakozását, újságját nagy figyelemmel, de nagy kritikával fogadják, mindent átszűrve, desinficiálva fogadnak.

De ezt a családi életet meg kell előbb teremteni, a fiataloknak már meg kell kezdeni. Lassú, csendes, szívós, kitartó munkára lesz szükség, mert itt, Pesten túl vagyunk a patriarchális korszakon, ahol minden ment szépen, magától, de túl vagyunk a szentimentalizmuson is, — hogy „*minek a nagy óvatosság*” és mindenekfelett túl vagyunk a hitetlenségén, akik eljutottunk az élet kútforrásához s kezünkbe vettük az egyetlen könyvet, amely az élet útvesztőiben eligazít — a Bibliát. Akik világosan megláttuk, hogy nekünk a papi tisztelet a családjunkban személyesen és naponként be kell tölteni. Szólani fogok nagyon reálisan, nagyon egyszerűen szinte a receptet író orvos felelősségérzetével a *családi nevelés módjáról*, II. a *tekintély tisztelet* felépítéséről.

I.

Annai iskola van ma már, hogy szinte azt hitetik el velünk a családi nevelésre nincs szükség, úgy is pótolja az iskola. Sőt vannak szülők, akik egyenesen azt mondják, mire való akkor az iskola. Csakugyan az iskolák óriási erőfeszítéseket tesznek, hogy az oktatás mellett a gyermek nevelését is pótolják, mert a modern élet, amely megbolygatta a családot, a kenyérkereset, amely kivonta az apát és az anyát, ráriasztotta a társadalmat, hogy az iskolának kell pótolni azt a nevelést, amit a család meg nem adott, vagy megadni nem tudott. Az iskola azonban csak pótolja, de egészen soha sem pótolja. Azt, amit a család tud adni, azt nem, adhatja meg, sohasem, még ha az iskolákat egyszerre mind nevelőintézetekké alakítanák is át. Az iskola soha sem adhatja meg azt a *klímát*, ami egy boldog családi életben a gyermek egész testi és lelki világa fölé borul, azt átöleli, amelyet az belélegez, s amely testi és lelki fejlődését kibontakoztatja. Nemcsak a szülői szeretetre gondolok itt, amelyet nem pótolhat semmi, hanem a férfinak és nőnek sorsközösségéből származó különös *talajra*, amelybe a gyermek el van ültetve. Ne arra gondoljatok most, hogy mennyi a boldogtalan és feldúlt házasság, hanem arra, hogy

*mennyi boldog és szép házasság van még mindig,
ahol nélkülözésben, spórolásban, stoppolásban, be-
tegség, gond és keresztek alatt is boldog emberek
laknak, mert nagyon, kimondhatatlanul szeretik
egymást,*

s nem cserélnének egy királyságért. És nemcsak a szegénységben, hanem a jobb módú osztályoknál is. Nem minden királykisasszony köt boldogtalan házasságot. Ahol 5-10-20 év múlva is azt mondják egymásnak a házasfelek: „*ha újra házasodnék, megint csak téged választanálak*”, ahol úgy egybeforrott a két szív, a két sors, örömben és bánatban, hogy csak a halál választja el őket, — az is csak egy kis, arasznyi időre. *Ezokről a házasságokról is essék szó.* Regényírók, ha igazán rá akartok szolgálni erre a névre, ne a házasságtöréseket írjátok meg és teregezzétek ki, elég volt

már a művészetnek a fekete sárba való vájkálásból, nyúl-
 jatok bele az életbe, ebbe a felszín alatt meghúzódó, kirakat
 előtt elmenekülő drága és ritka fehér márványba, ebből al-
 kossátoz meg alakjaitokat, ha van elég nagy szívetek, mert
 van ilyen boldogság és ez a legnagyobb boldogság.

Sok év telik el, míg férj és feleség kölcsönösen egymás
 terhét hordozzák, de a boldog házasságoknak egyik nagy
 ajándéka, hogy egymást mind jobban szeretik a házastársak.
 A szeretet, hit és szenvedés eme sorsközössége az, amibe
 a gyermek beleszületik. Boldog gyermek az, aki ilyen csa-
 ládba születethetik bele. Az ilyen családokban kezdődik a
 legnemesebb és a leghatékonyabb nevelés, — a családi le-
 vegő által, amely a szülők harmóniájából támad. A család
 jó levegője!

*Itt a szülők maguk nevelik először önmagukat és
 pedig a megszentelődésben, az Isten tetszésének
 keresésében s ennek a megszentelődésnek gyü-
 mölcsét ehetik a gyermekek.*

Mikor én is és feleségem is önmagunkat neveljük, mint
 Isten igéjének engedelmes gyermekei, akkor nem teszünk
 mást, mint imádkozó életet folytatunk, melynek életstílusa
 egy bizonyos, állandó testi és lelki aszkézis. A mai nevelés
 igen nagy súlyt helyez a *gyermek-higiéniára*, az egészséges
 és tiszta testre. Nagyon helyes, nagyon szükséges, de amely
 szülő elfelejti, hogy a gyermekének *lelke is van*, s nem
 látja meg a testétől, az nem jó anya és nem jó apa.

Mondjátok meg nekem, miért tűnt el a családi élet-
 ből a házi áhitat, a közös bibliaolvasás, a közös imádkozás,
 a zoltáréneklés? Nézzétek, itt érte a református családot a
 nagy kifosztás.

*Elvilágiasodott a család, pedig a családnak mindig
 vallásos karaktere volt*

— a pogány népeknél, a rómaiaknál, a görögöknél is. A
 hitetlenség sirokkója, amely végig süvített Magyarországon
 is már a háború előtt, — nemcsak a szenteltvíztartóból szár-
 rította ki a vizet, hanem a bort is az úrvcsorai kelyhekből.
 A háború alatt pedig a falun is becsukódtak a Bibliák, el-

halkult a zsoltár, s a református keresztyénségnek a legnagyobb szolgálata, hogy a kunyhóig, a parasztházakig elvitte a Bibliát — veszendőben van. Gyógyulást csak ott várhatunk, ahol a házi áhítatok a férj és feleség és gyermekek között újból megkezdődnek. A vegyesházasságokban sem tartom lehetetlennek a közös bibliaolvasást és imádkozást. Az Isten nem szól katolikus és református módon, Isten egyformán szól az emberekhez az ő Igéjében. Ha most valaki elgondolkozik azon, milyen lehetetlen is volna nekem ma este hazatérve azt mondani az uramnak: kezdjük meg gyermekeinkért családjában az elhanyagolt vallásos életet, mert meggyőzettem, hogy itt a nagy elerőtlenedés oka, hadd mondjam neki: ha nem vagytok itt mind a ketten, ne tedd, kezd el csak magad, kezd el csak gyermekeiddel az éneklést. Isten előbbre segít.

*Ez a gyógyszer lassú hatású, de a gyors hatású
gyógyszerek itt nem használnak.*

S ma még gyógyszer, — de mindennapi táplálék lesz, mint a kenyér. De ha mind a ketten itt vannak a családból, — közös elhatározásból már ma este előveheted a Bibliát — vagy a Szikszayt. Vagy van valaki, aki lekicsinyelve azt mondja: *hát ez az a csodaszor, amelytől meggyógyul a család*”? Annak azt mondom, ne utasítsd el, próbáld meg, tégy próbát egy évig és ha egy év múlva visszajössz és azt mondog, mindent pontosan megtartottam és nem változott a helyzet, sem én, sem a feleségem, sem a gyermekeim — akkor azt mondom: — hagyd abba. Tudom nagyon jól, hogy nem bűvös szer ez, hanem egy módszer, egy jó szokás, de egyben a *lélek nagy csendje, a család nagy elcsendesedése az Isten szava előtt*. Engedem hozzám az Istent, s ebben a csendben, ebben a leborulásban, ebben az Isten előtt való elnémulásban és megszólalásban a feleségem, a gyermekeim előtt való Istenhez szólásban, „szívetem hozzád emelésében”

*egy közönyös múlttal való szakítás és egy új jövő
vendő felé indulás megy végbe.*

Olyan nagy dolog ez az életrendembe beiktatott nyugvó-

pont, ez a házi áhitat, hogy nem szabad elhamarkodva csinálnom. Várd ki a legjobb pillanatot, keresztelés, fiad, leányod megy el a háztól, a halál kopogtatott be ablakodon, a betegség ágyhoz szegezett, — hívd magad köré a családod és mondd ki a szót: jertek, imádkozzunk.

Van nékem egy igen jó barátom, aki néhány év előtt egy intelligens társaság előtt tartott előadást, maga is az ú. n. vidéki dzsentrícsalád sarja. Elsorolta az előadásában, hogy mit hozott ebből a magyar úri családból. S amikor a sok örökség felsorolásának végére ért; elhalkuló hangon még ezt mondta: „*Egyvel azonban adós maradt az édesapám. Legyen áldott minden lépése — de nem láttam őt soha imádkozni.*” Ez az a családi levegő, amelyet meg kell teremtenem, mert ezt az iskola nem pótolhatja.

*

II. Menjünk egy lépéssel tovább. A nevelés nemcsak az érzülettel történik, amely átragad, hanem *szóval* is, amely már fegyelmez, tilt és biztat. Van kemény és lágy nevelés. Egy magyar ígéhirdető mondotta egyszer: *csak azok ütköznek meg azon, hogy Isten bírói tisztet is végez, akiknek nincs több gyermekük, ha több gyermekük volna, meglátnák, hogy milyen sokszor kell a testvérek között igazságot tenni*”.

Néhány jó tanácsot mondok el, melyeket én is nagy, keresztyén nevelőktől és egyszerű szülőktől hallottam, vagy amit az anyámtól és nagyanyámtól magamon tapasztaltam. *Ne beszélj gyermek előtt a kisgyermek neveléséről* s főleg ne vitatkozz hitvestársaddal előtte, ha valamiben nézeteltérésben vagytok, hanem mikor magatokra maradtok, akkor tárgyaljátok meg a hibákat. *Iparkodjatok egyező nevelési elvekben megállapodni, mert két kormány nem jó sem az országban, sem a gyermekszobában.* Ez a két szélsőség fenyegeti mindig a családi nevelést: a kemény, szinte kegyetlen nevelés, ahol a gyermeknek pisszenni sem szabad — sa másík a lágy nevelés, ahol minden szabad, mert a szülő vak a gyermeke hibájával szemben. E kettő között vezet az út, amely azt mondja: *szerezz örömet a gyermeknek kicsi örömeiket, neki valót, ne a magadét.* Mindig végigfut rajtam a

bosszúság, mikor a felnőttek megjelennek a zenés kávéházban a gyermekeikkel. *Ígérj keveset, de azt tartsd meg, mert azt számontartja a gyermek, tilts el keveset, de az eltiltásban légy állhatatos. A fegyelmezésről hadd szólok néhány szót. Vannak szülők, akik szegény kisgyermeket úgy dreszszírozzák, mint egy kis vadászkutyát. Ide állj, oda nézz, hogy áll a hajad, hol a kezed, hol a lábad, igazítsd meg magad, és utána jön a végeszakadatlan panasz: „nem bírok ezekkel a gyerekekkel”.* Belefárad a szülő és belefárad a gyermek. Rá kell szoktatni a rendre, de nem az örökös dorgálással. Fogadd meg a jó tanácsot, hogy

ne hánytorgasd fel szüntelenül a régi hibákat.

Egy-egy rossz órádban eszedbejutnak a gyermeknek év óta felhalmozódott hibái és ha szegény gyermek éppen akkor ejt el egy poharat, kiöntöd rá lelked keserű borát. *Tanulj meg megbocsátani.* Ám ne feledd, ha egy-egy rossz hajlam újból és újból kiütözik, de ne mondd mindig. Csipős tavaszi fagy ez, mely a virágot dérral lepi be. Feltámad a keserűség a gyermekben, elveszíti a hitét a megbocsátásban, kitől tanulja meg akkor, hogy az Isten bűnbocsátó Atya, s minden megjavulási szándéka elvész, mert maga sem hiszi, hogy megjavulhat. Éppen a szülőnek a gyermekén kell megtanulnia azt a bibliai igét, hogy „*hetvenhétzer*” is meg kell bocsátani”;

Szólottam már előbb arról, hogy a szülőknek egységes nevelési elvekre kell eljutni. Ez a legnehezebb feladat, ez a legsúlyosabb probléma ma a családi gyermeknevelésben. Az iskolák is emiatt panaszkodnak legtöbbit a szülőkre, viszont a szülők meg az iskolára. Röviden úgy fejezhetjük ezt ki: *a világiás és vallásos nevelés feszült viszonya.* Még kínosabb a gyermekekre, ha a családban az apa a világiás nevelés, az anya pedig a vallásos nevelés mellett van. Ne higyjétek, hogy ez jó a gyermeknek, mert legalább mind a kettőből kap kóstolót. Legtöbbször a kettő nem kiegyenlíti, hanem lerontja egymást és vallási közönyt származik belőle. Különösen a vegeyes házásoknak nagy a felelősségük ezen a

téren, és itt a döntő a szülők *élete* lesz. Aki gyermeke vallásos neveléséről, a maga hitében való neveléséről könnyedén lemond, az nemcsak magára nézve nem tartja fontosnak a vallást, hanem árulást követ el az egyháza iránt is. A vallásos közöny korszaka elmúlt, új missziói tüzzel gyúlt ki a keresztyénség az egész világon. A hitetlenség kérlelhetetlen, gyermekek szívében öli meg a hitedet, a római egyház is vakmerő és erőszakos, az Isten nevében merészeli proklamálni, hogy ágyasság minden olyan házasság, melyet nem Ő kötött meg. *Jól gondolja* meg azért minden reformátvis ember és leány, akinek hite van és akiben van egy szikra önérzet, hogy csak polgári házasságot kössön-e, mert a vőlegény úr nem esküszik templomban, s gondolja meg, hogy katolikus templomban esküdjön-e, mert ha nem ott esküszik, — ha az égben kötöttet is egybe a szívük és ha az Ég számára, — azt mégis törvénytelennek meri minősíteni a római pápa. „*Amit Isten egybe szerkesztett, ember azt el ne válassa.*” Ide kell a református öntudat, a református önérzet és a református keresztyén hitvallás.

*

A vallásos szülőknek meg kell találni az összhangot az iskolai hitoktatással és a hitoktatóval, mert a serdülő fiú vallásos és szekszuális problémái megoldásánál a hitoktatásban a szülő óriási segítséget nyer. Igen áldott gyümölcsseit láthatjuk a hitoktatásnak más is.

*Régebben az apák vitték fiaikat a templomba, ma
a fiaik hozzák el az apákat*

Még csak egy kérdéstről hadd ejtsek néhány szót: *a gyermek fegyelmezéséről és büntetéséről.* Aki gyermekeket nevel, tudja, hogy elkerülhetetlen a gyermek akaratának megtörése. Ez a pont az, ahol mi szülők a legtöbbet hibázunk és sokat vétkezünk, mert nem tudjuk, hogyan tegyük. Mert bár igaz az, hogy *a szülők lágyágában kígyók és skorpiók fészkelnek, de a nádpálcában is fészkelhetnek.* Ha te nem tanítod fegyelemre a gyermeket, majd megtanítja az élet, de a tandíjat te fizeted meg érte. Itt nyílnak a fegyelmezésben a szülői és gyermeki szívnek legszebb virágai és

legédesebb gyümölcssei. Sohasem felejttem el édesanyám áldott kezének kemény verését, az első lopáskor, de nem felejttem el a könnyeit sem, melyet verés közben hullatott. Aki könnyezve tud büntetni, az megtalálta az egyetlen módot a helyes büntetésre.

Az akarat megtörése még nem gyógyít, a helyes akarat beplántálása a nevelői művészet. Legyenek határozott és mozdíthatatlan határok, melyeket sem jobbra, sem balra nem lehet magyarázni vagy lealkudni hangulataid és szeszélyed szerint.

Mikor gyermeked hízelegni kezd, tudd meg, hogy felfedezte a gyengédet, megtalálta a rést, amelyen szabadon ki és be bujkálhat. A gyermek pedig jobb szeret a kerítéslyukon kibújni, mint a kerítés ajtaján. Korán szódd gyermeked lelkebe a pontosságot, a feladatai elvégzését, a rendet, s ne aludjon el gyermeked imádkozás nélkül, — s nincs szebb ébredés, mint mikor gyermekeid zoltáréneke ébreszt fel.

*

És ha a gyermeked ilyen drága előtted, ne téveszd szemed elől soha azt, aki a házában lakik — a *cselédedet*, a *szolgálóleányt*, mert Isten előtt órála is számot adsz s ha nem látod meg, hogy a szolgálóleánynak is lelke van, s úgy nő fel és úgy él köztetek, mint a vadvirág, mint az idegen senki, mint valami alsóbbrendű lény — megérdemled, hogy rossz cseléded legyen. Míg a családotban van, ő is a családot hoz tartozik, az egyik felnőtt leányod. Tudnod keli, hogy hol tölti el szabad idejét, nem rendelkezik külön kulccsal, s nem jár akkor haza, mikor neki tetszik. Ha tudná sok asszony, mily nagyon vágyakozik sok-sok leány az anyai szív után, a műveltség után, a sorsával törődés után — nem tagadná meg tőle.

A legelső szociális kötelesség minden alkalmazottat eltartó ház számára a cselédeivel való bánásmódon kezdődik.

Tudom én, hogy milyen elmérgesedett és tökéletesen elrontott viszonyok vannak ezen a téren, vannak végleg elrontott

cselédek, — de én most a keresztyén családi élet rendjéről és a keresztyén cselédről beszélek, az egészséges magyar falunak a főváros aszfaltján virító pünkösdi rózsáiról, akikből évenként oly sokat fal fel ez a város, mint a krétai hajadonokból a Minotaurusz, s akik szolgálni jönnek Pestre, a szolgálókból — cselédek lesznek.

II.

Ennek a nagy kérdésnek végén, amelyet a tekintélytisztelét lerombolásával kezdtünk, szóljunk még a *tekintély felépítéséről*.

Ne véljétek, hogy itt valami idegen dolgot kell beleerőszakolni a gyermeki és az emberi lélekbe. Láttad már gyermekedet sugárzó tekintettel rád tekinteni, amikor úgy nézett rád, mint egy félistenre? Nincj.a»gyermekriek”_{RaGyp^b} ereje a bizalomnál. Az Úr Jézus is a gyermeknek ezt a mennyek országa kapuit nyitogató nagy hatalmát mutatta meg ezekben a szavakban: „*Ha meg nem tértek és olyanok nem lesztek, mint a kis gyermek, semmiképpen nem mentek be a mennyek országába*”. A gyermek senkit sem tart jobbnak, nagyobbknak, erősebbnek, mint a szüleit. Sehol sem olvastam szebben kifejezve a gyermeki léleknek ezt a korlátlan bizalmát, mint Adynak *Proletár fiú verse* c. költeményében:

*Az én apám reggeltől estig
Izzadva lőt-fut, robotol.
Az én apámnál nincs jobb ember,
Nincs, nincs sehol.*

*Az én apám dolgozik és küzd,
Nála erősebb nincs talán,
Hatalmasabb a királynál is
Az én apám.*

Ez a csodálat a gyermeki lélek tekintélyérzetéből fakad. A szülőnek örömet szerezni, vidámnak látni, megvigasztalni: a legdrágább ajándékai annak a kicsi szívnek. Hogy elkísér bennünket egy szó: „*apám mondta*”; hogy

őríz egy szempár: „mit szólna hozzá az anyám”; s ki nem törli évtizedek zúgó árja a nagyanyám intelmét. Még haláluk után is örködnek: „megfordulna apám a sírjában, ha megtudná”, mind olyan szólások, melyek a gyermeki lélek ősi tekintélyszeretetéből fakadnak.

*Nem úgy van-e, hogy legtöbbször nem az
Isten ígéje, hanem a szülők emléke tartott vissza
a rossztól.*

A serdülő fiú és leány életében jő el az a korszak, mikor fellázad a szülői tekintély ellen és minden tekintély ellen, pedig éppen ez a korszak az, amelyben semmire nem szomjazik jobban az ifjú és semmire nincs jobban szüksége, mint tekintélyre, vezetőre, ideálra, akinek engedelmeskedik. A nagy forrongás korszaka ez, a szülők detronizálása, mert a gyermek önálló akar lenni, de a forrongás elmúlik és újból eljön az idő, amikor a lázadó gyermek maga teszi fel újból a szülői méltóság koronáját. És mikor kinőnek a gyermek-korból? A szülőknak is növekedni kell az értelemben. Ne kezeljék mindvégig úgy gyermekeiket, mintha abszolút uralkodók lennének. Sok öreg szülő azáltal keseríti meg öregségét, hogy nem tud lemondani gyermekéről, mikor az házasodik vagy férjhezmegy.

A szülői tekintély szüli meg a lélek legszebb érzését: a halálunk utáni kegyeletnek borongós és napsugaras tiszteletét. Az athéniek mikor valakit közéleti vezetővé akartak választani, a jelöltnek előbb megvizsgálták a lelkületét és pedig úgy, hogy megnézték, vajjon gondozottak-e szülei sírdombjai. Ha elhanyagolt sírokat találtak, nem ítélték alkalmasnak a megválasztásra, mert nem becsüli a múltat.

Ez a kegyelet nem parancs, nem előírás, hanem érzület, emlékező hűség, a hála egy nemének minden írott parancsnál jobban kötelező ereje.

Ahol a családban él a tekintély tisztelet és a hála, onnan kinő és átterjed a közélet minden területére és minden személyére, akik valamilyen formában atyánkká lettek. Luther azt mondja e parancsolat magyarázásánál: „*Kétféle Atyát állít ez a parancsolat, a vér szerint és tisztség szerint*”.

Ilyen értelemben atyja a lelkipásztor híveinek, a presbíter a reá bízottaknak, a tanítók tanítványainak, a fejedelmek, a királyok népüknek.

Oh milyen sajtáságos a magyar lélek. Királyainak hosszú sora közül csak három embert nevezett atyjának és az sem volt király: Árpádot, Kossuthot és Horthy Miklóst.

Oly szomorú érzés, mikor falusi temetőben a papok sírja elhagyatva áll — s olyan szívet átjáró melegség, mikor hallom: „künn jártam a temetőben, megálltam Kovács Emil nagytiszteletű úr, Fiers Elek tiszteletes úr sírjánál.”

De nemcsak a gyermek, hanem a felnőtt ember lelke is mélységes vonzalommal van a nagyság, a jóság, a kormányzó erő, a tekintély iránt. Az emberi lélek akkor erős, mikor bízhatik. Oly jó bízni a kormányzóban, a hadvezérben, az orvosban, a bíróban, az ügyvédben, oly jó bízni a szomszédomban, a barátomban, a szolgálomban, a feleségemben, s olyan mérhetetlen erőt ad, ha bízhatnak bennem.

Ezért a bizalomért, ezért a színaranyért meg kell szolgálnom, ezt ki kell érdemelnem és nem szabad hamis pénzzel fizetnem.

Ilyenkor érezzük csak, mikor a bizalom mindenben megrendült, hogy mit veszít az el, aki az erkölcsi alapokat csákkánnyal vagdalta szét, s mint lesz a szelek játéklabdájává. A félelem lesz úr a földön, ahol a tekintélyek ledőlnek.

De észre kell venni, meg kell látni azt is, hogy a XX-ik század embere, akármennyire inficiálva van a tekintélyek ellen, a tehetség, a szakértelem, a hozzáértés tekintélye előtt önkéntelenül meghódol. Az orvos, a mérnök, az államférfi, a *szakértő* tekintélye igen nagy becsben van. Csak ma nagy elferdülései vannak. Egy boxbajnok például tekintély lehet a maga szakmájában, de mihelyt politikai, erkölcsi vagy vallásos téren szólaltatják meg mint tekintélyt, egyszerre az emberbálványozás átkos következményei ütköznek ki. Mikor egy filmszínész, aki egy áruházban volt elárúsító s most a magasabb ízlésről nyilatkozik — eltévelyedés

Az emberbálványozás és emberistenítés — mindenben

a legfőbb tekintély akar lenni és az igazi tekintélyt így rombolja le a dilettantizmus és az áltekintély.

*

Van a magyar kegyességi irodalomnak egy könyve, a *keresztyén tanítás*, az öreg Szikszay. Ennek a könyvnek minden fejezete így kezdődik: „a királyért imádkozni kell”; „a bíróért imádkozni kell”; „a lelkipásztorért imádkozni kell”. De a könyv másik felének fejezetei meg így kezdődnek: „a királynak imádkozni kell”; „a kardot viselő embernek imádkozni kell”; „az ügyvédnek imádkozni kell” stb. Minden tekintély az Isten világkormányzói és fenntartói hatalmában leli alapját. Amely tekintély nem tudja beleágyazni magát Istenbe, sőt függetleníteni akarja magát tőle, usurpálja a tekintélyt, nem atya, hanem zsarnok. Azért mondja Kálvin az V-ik parancsolat magyarázata legvégén: „Az *Úrban való engedelmisség parancsoltatik nekünk, azért ha feljebbvalóink a törvény áthágására ösztönöznek minket, méltóképpen járunk el, ha nem szüleinknek, hanem idegeneknek tartjuk őket, aki az igazi atya tiszteletétől akarnak minket eltántorítani. Hasonlóképpen kell vélekednünk a fejedelmekről, urakról s általában az egész felsőbbbségről. Mert tgen méltatlan és fonák eljárás, ha az ő felsőbbbségük Isten dicső felségének elnyomására fejti ki erejét; mert amint ez a felsőbbbség Isten dicsőségétől függ, úgy kell, hogy arra is vezessen minket”.*

Íme itt van az a hely, amely a református keresztyén-séget a tekintélyrombolás gyanújába keveri, mert különbséget tesz a *tekintély igazsága* és az *igazság tekintélye* között. Pedig

ennél konzervatívabb tétel nincs az egész kálvinizmusban, mert minden s z a b a d o s s á g o t e l f o j t és minden s z a b a d s á g j o g n a k az é l t e t ő forrásává lesz.

Az Isten igéjének szuverén tekintélyét emeli fel minden emberi tekintély fölé, Krisztusnak, a királyok királyának a királyságát proklamálja: „*Aki előtt minden térd meghajoljon, mennyieieké, földieké és föld alatt valóké*”. Isten

nem a hatalmasok pártjára áll, hanem az elnyomottak mellé, mikor az elnyomottak az ő nevében láznak fel — a szabadságért. Mikor a földi szegénységnek nincs tekintélye, a szegény embernek nincs becsülete, mikor az arany és a földi hatalom által megfertőzött világban a szegényes ruhában járó, az alacsonyabb társadalmi sorban lévő igazsága elszürkül, ilyenkor küldi Isten prófétáit és fejszével jár az erdő fá4 között, a halmok felemeltetnek, a magaslatok alászállanak. *Isten rendet teremt.* Ezért legyen legnagyobb tekintélye a földön az ő Igéjének, mert „*eljő az Isten az ő fényességében, semmit el nem hallgat Ítéletében*” Befejezzük szavainkat Ravasz László püspökünknek ezzel a legtömörebb meghatározásával: „*Református ember az, aki az élő Isten felségjogaiért küzd*”.*

* Az ötödik parancsolatról szóló két előadás a Juliánna református elemi iskola szülői értekezletén mondatott el.

VI. parancsolat.

Ne ölj

Máté ev. V. 21-22. Hallottátok, hogy megmondattok a régieknek: Ne ölj, mert aki öl, méltó az ítéletre. Én pedig azt mondom nektek, mind az, aki haragszik atyafiára ok nélkül, méltó az ítéletre; aki pedig azt mondja az ő atyafiának: Bóka, méltó a főtörvényszékre, aki pedig azt mondja: Bolond, méltó a gyehenna tüzére.

Heidelbergi káté 105. kérdés: Mit kíván az Isten a hatodik parancsolatban? Azt, hogy felebarátomat sem gondolatban, sem szóval, vagy magaviseletemmel, annál kevésbé cselekedetemmel sem magam, sem mások által bosszúsággal ne illessem, ne gyűlöljem, meg ne sértsem, vagy meg ne öljem, sőt inkább minden bosszúvágyat keblemből kiirtsak, saját magamnak kárt ne okozzak, vagy könnyelműen veszedelemben ne rohanjak. Ez okból van a polgári hatóságnak is az a hatalma, hogy a gyilkosságot megakadályozza.

Mikor a VI-ik parancsolatnak a földjére lépünk, — embervértől piroslik a föld. Az első ember a paradicsomból csak egyet hozott magával, a családot, amelyet nem vett el tőle Isten, — de az első emberpár gyermekének homlokán már kiütközött a kain-bélyeg. Azóta nem múlt el nap a világon, hogy kiontott embervér ne kiáltott volna bosszúért a földről az égre. A *gyilkos* név, ez a legrettentőbb név, amely a földön embert érhet, — minden nap új gazdát cserél. Bár Kain nevet nem adna egy szülő sem gyermekének, mégis meg kell érnie, — hogy gyermeke neve Kain lesz.

Oly szívesen elengedném, ha erről a parancsolatról soha sem kellene prédikálni, — mert ezt a parancsolatot már nem hágia át az ember. Milyen boldog emberiség volna az, amely elmondhatná: — nekünk már csak 9 parancsolatunk van, mert a 10 parancsolatból a 6-ik parancsolatot mindenki a szívében hordja és évszázadok óta nem történt szándékos emberölés a földön, mindenki természetes és nem erőszakos halállal múlt ki, halál csak Isten keze által, — de nem ember keze által következett be emberemlékezet óta. Szívesen menekül a lelkünk egy pillanatra az ilyen álmokképekhez, mert minden nap újabb és újabb szörnyű tettek

hírére ébred a világ s a földről minden nap kiontott ember-vér kiállt bosszúért az égre.

Szeretnénk egy országot, egy államot a műveltségnek, a kultúrának, a nevelésnek, az erkölcsnek olyan magas fokán látni, amelyben már nem fordulhat elő a gyilkosság, szeretnénk a társadalomnak egy rétegét látni, amely olyan tökélyére jutott el az életnek, ahol a más, vagy a maga életének kioltása lehetetlenség, szeretnénk egy vallást látni, vagy a keresztyénségen belül egy felekezetet, — amelyből gyilkosok vagy öngyilkosok nem kerültek ki. Sőt nem fogja-e el az emberiség legjobbjait a balsejtelem, hogy az emberiség kulturális haladásával, tudásának, technikai ismereteinek bővülésével nemcsak a jó, a nemes, az erkölcs, a testvériség haladt, hanem a gonosz, az aljas, a démoni, a sátáni erők félelmetesen megnövekedtek, s az emberiség ma élő, egyik legnagyobb természettudósa, Sir Oliver Lodge mondja:

a legnagyobb erőfeszítésre van szükség, hogy a technika vívmányait ne a gonosz szereze meg, hanem az emberiség szolgálatába tartsák meg, — különben belepusztul az emberiség is. Nobel, a dinamit feltalálója azért alapította a Nobel-díjat, hogy az emberi találmányoknak az emberiség pusztítására való felhasználását megakadályozza, vagy csökkentse. Az ember ma már több természeti erő birtokába jutott, mint amennyivel elbír s félni kezd önmagától, az emberi léleknek sötét és rettentő hajlamaitól. A modern embernek, — akinek a gőz, a gáz, az elektromosság, a mérgek és a robbantószerkek, a természeti erők titka birtokában van, s egy kémiai képletben, mint receptben, világítkokat hordoz — mérhetetlen erők állnak szolgálatába: de mérhetetlen nagyok a kísértései. Akkorák, mint Krisztusé a pusztában s ha nincs krisztusi lélek benne, nem tud ellenállani a kísértésnek. A kultúra minden vívmányával való visszaélés pedig öl, életet öl, nemcsak egyeseket, hanem százakat, ezeket, százezreket. Nem kell vérnek sem folyni, mégis gyilkos lehet az ember. Ezt a két szót, hogy: ne ölj, — mely érvényében semmit sem változott, — meg kell tanulni nemcsak az individuális életre alkalmazni.

Új lelkiismeretnek kell ébredni, a modern keresztyén lelkiismeretnek, amikor az ember kezében nem a Kain testvérgyilkos botja van.

mint egyetlen gyilkoló szerszám, hanem ágyúknak tízezrei, robbanó anyagok raktárai és mérges gázok, melyekkel egy éjszaka egy millió lakosságú várost úgy le tud fojtani, mint a méhész a kasban a méheket. Ebből a parancsolatból ki kell nőni annak a szociális lelkiismeretnek, amely az emberi élet védelmére fordítja kulturális vívmányait és nem lázítja, hanem szigorítja a felelősséget és az erkölcsöt. Ebből a parancsolatból kell megnőni, *nagyra nőni a keresztyén lelkiismeretnek*, a milliók lelkiismeretének, a *keresztyén egyházak lelkiismeretének* és felelősségérzetének, amely nemcsak az egyes gonosztevők gyilkosságait ítéli el és csak az ellen tisztítja a lelkiismeretet s emel gátat az ösztönökben, hanem rettenthetetlenül reámutat azokra a tömeggyilkosságokra, amelyek ma még elvonják magukat a VI. parancsolat vádoló lelkiismerete alól. Meg lehet állapítani könnyen valakire, hogy gyilkos, ha embertársa vére tapad a kezéhez; de milyen félenken tapogat a lelkiismeret és milyen ingadozva mondja ki az ítéletet, hogy gyilkos az is, aki a háborús fegyverkezés örületes tempóját diktálja a nemzetek között gyilkos az is, aki a gazdasági megfojtásra csinál politikát, gyilkos az is, aki a gyermekek ezreit és százazreit pusztítja el, mielőtt még világra jönnének, gyilkos az is, aki az alkoholfogyasztással aláássa széles néprétegeknek testét, lelkét és erkölcsét s gyilkos az is, aki a pénz és arany imádatával ezek és ezek életét sajtolja ki, gyilkos, aki az élvezethajszolással bűnbe, gyalázatba kergéi ezeket és ezeket, gyilkos, aki az atheizmussal, az Isten/tagadással előbb a lelket öli meg az emberben.

Jól tudom, hogy ezzel a parancsolattal kapcsolatban szólanom kellene sorban a gyilkosságok szörnyű változatairól, a halálbüntetésről, az orvosoknak a könnyű halált szerző injectióiról, a háborúról, a párbajról, a XIX. és XX. századnak minden háborúknál borzalmasabb pusztításairól, magzatmegöldökléséről és a világháború háború utáni elmagzatelhajtásokról és a világháború háború utáni el-

esettjeiről, az öngyilkosságokról. De engedjétek meg, hogy ezt ne tegyem. Egy beszéd keretében nem is tudnám megtenni. Inkább egynéhány alapelvet rakunk itt le, amelyből ezekre a kérdésekre, valamennyire esik egy-egy fénysugár az Evangéliomból.

*

1. A VI. parancsolatban Isten védelmezi az ember életét mint tulajdonát, — amelyet a maga képeére és hasonlatosságára teremtet. Ennek az életnek védelmezésére rendelte a világi hatalmat is és kezébe adta a *kardot*, azért az államhatalom ki van véve ez alól a parancsolat alól, — mikor halálbüntetést hajt végre, amelyet a keresztyénség mindig elismert, mint büntetést és fenytéket. Enyhítette a börtönök felállításával, kardra csak az Isten országán belül nincs szükség, az Isten országán kívül, — a király ítélő kardja sújtott le és sújt le a bűnösre. A gonosz fékentartására ezredéveken át a kard bizonyult a leghathatósabb eszköznek. Újabbban ellene mondanak, de leginkább azok, akik az emberi bűnnek rettentő mélységeit a kultúra haladásával remélik kiszorítani. Mi nem osztjuk ezt a véleményt; különösen, hogy látjuk a Szovjet tömeggyilkosságait.

2. Az élet — bár nem a legnagyobb érték, mert az ember életét adhatja nálánál nagyobb javakért — mégis olyan kincs, mely csak egyszeri — és nem az ember maga rendelkezik vele, nem maga hozta létre, nem is veheti el sem magát, sem másét. Isten gondolata, terve, szándéka van belerejtve, — s aki a létet törli el, Isten lángját oltja ki, nem maradhat bűnhődés nélkül.

3. Az emberölés mindig a lélek infernalis mélységéből tör elő. A polgári törvénykezés különbséget tesz szándékos, előre megfontolt emberölés és hirtelen felindulásból fakadó emberölés között. Ez a megkülönböztetés csak a földi büntetés mértékét növeli, vagy csökkenti, de a tett borzalmasságát meg nem változtatja. Hiszen éppen azok, akik hirtelen oltották ki más embernek az életét, gyötörödnék a legnagyobb kínok között, mikor a felindult vér hulláma lehűlt és előttük a holttest. A világirodalom nagy alkotásai mind megrajzolják a gyilkost és mind részletesen foglalkoz-

nak a harag és a gyűlölet lélektanával. Aprólékos, finom rajzokban tárják elő

*a tett elkövetése előtt és a tett elkövetése utáni
lelkiállapotot.*

A tett elkövetése előtt minden a tett elkövetésére csábít. Minden olyan kicsinek, jelentéktelennek tünteti fel a bűnt, minden bűnjel olyan könnyen eltüntethető az emberi szem elől s olyan igézetes kilátásokat nyújt, de a cél csak a másik életén keresztül érhető el. A tett elkövetése után minden ellene esküszik a tettesnek. Olyan félelmetes és olyan kísérteties lesz egyszerre az egész világ, olyan óriási a bűn, minden sarokban egy titkos tanú, minden utcafordulónál elbújva a leleplező. A jeleket nem lehet eltüntetni s „arábia összes illatszerrei nem tudják elvenni a gyilkos kezéről a vér szagát, semmi víz le nem tudja mosni a pirosuló vérfoltot.” Ezért mossza Ágnes asszony a patakban fehér lepedőjét, ezért hurog rá Machbetre a bagoly és sikolt fel: „*tigris jöhet, csak látomás ne jöjjön*”. De a látomások jönnek. S a legtöbb ember belepusztul — a titokbantartott emberölés gondolatába, vagy feljelenti magát a rendőrségen.

Egészen jelentéktelen dolog elégséges ahhoz, hogy mások életén keresztül gázoló indulat támadjon fel a szív mélyéből. Egy bizonyos határon túl elveszíti az ember a józan eszét és nem tudja, mit cselekedett. Elönti agyát a vér és reátör a másik életére. Az a végzetes ebben a felindulásban, hogy nem nyugszik addig, míg a vérét nem látta annak, aki ellen támad. Minden szenvedély felfokozható erre a forpontra. A harag, az irigység, a bosszúvágy, a hiúság, a bírvágy azok az alvó véredek, amelyek a lélek mélyén szunnyadnak. Vagy az egyik, vagy a másik felingerelhető mindenkiben. Itt a pénz, ott az alkohol, amott az asszony, másutt az élvezet és a fényűzés, vagy a munka nélküli élet piszkálják fel álmukból őket s ha nincsenek megkötvé, elindulnak és meg nem állanak, míg vért nem láttak. A Bibliában feljegyzett gyilkosoknak mindenütt megmutatkozik az indító oka is. Káint az irigység, József testvéreit a gyűlölet, Achábot és Jésabelt a bírvágy és hiúság. Dávidot az asz-

szony, Heródiást a szégyen vitte a gyilkosságra. „Minden szenvedély ellenfele megsemmisítésére, tör. Nem elégszik meg a megbántással. Nem akarja látni, el kell törölnie a föld színéről ellenfelét. Van az emberölésnek még egy félelmetes és sátáni forrása.

A tisztátalan nem szenvedheti a tisztát és szentet, az ártatlant és igazat s ha nem vonhatja le magához — kipusztítására tör. Már a pusztá létét nem bírja elhordozni maga körül, mert az maga az ítélet. Ez a legmélyebb és a legigazibb oka Krisztus keresztre feszítésének.

Az Úr Jézus a Sátánt a „gyilkosság atyjának” nevezte s a gonosz szőlőművesekről szóló példázatban előre megjövendölte, hogy életére fognak törni. S mégis az a Jézus, aki tudta, hogy meg kell halnia a farizeusok és írástudók kezétől, aki látott kiontott vért, s nem volt álmódzó és rajongó, az, akinek ajkán ilyen szavak hangoztak el, „*mérges kígyóknak fajzatai*”, vagy ez a másik: „*az én atyámnak házáat — rablók barlangjává tettétek*”, (Luth. XIX. R. 1—16 v.) bár tudta, hogy Jeruzsálemben összeesküdtek élete ellen, az ellene szövetkezők sötét terve megakadályozására nem külső hatalmat, erőt, fegyvert állít szembe. Ilyen irracionális, nagy hatalom ellen csak irracionális erő, a jóságnak és a szeretetnek hatalma az, ami a haragnak és a gyűlöletnek gyökereit elvágja. A tanítványait ezekkel a szavakkal küldi ki: „*Íme én elbocsátalak titeket, mint juhokat a farkasok közé*” — s lelkükre köti, hogy ne féljenek tőlük, ne féljenek a bárányok a farkasoktól.

*

Ezt a világot, melynek kezdetén már testvérgyilkosság kiáltott bosszúért az égre, vajjon mi, vagy ki váltja meg e borzalomtól?

*A vérből jó a harag, s a vérből száll fel a bosszú.
Csak egy másik vér, az a „szent vér” képes egyedül bennem is és a világban is megoltani a haragot és irigységet, — s csak ez tesz képessé a szeretetre.*

A régi törvény azt mondja: *ne ölj*, de Jézus azt mondja: *„aki haragszik az ő atyja fiára, — méltó az ítéletre.”* A régi törvény azt mondja: *„szemet szemért”*, Jézus pedig azt mondja: *„szeressétek a ti ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik titeket átkoznak”*. — Azért vagyunk a világon Krisztus tanítványai, hogy ezt a vakmerő utat járjuk, a bárány útját a farkasok között, azért van a világon keresztyén egyház, hogy ilyen lelkeket teremjen.

Krisztus nem azért halt meg, hogy nyárspolgári keresztyénségben alkudjon meg a világgal vagy az egyházával,

hanem, hogy vére erjesztő kovásza legyen az emberiségnek az istenfiúságra, míg eljő ítélni eleveneket és holtakat.

Jövel Úr Jézus — és mentsd meg a világot egy újabb világháborútól.

VII. parancsolat.

A házasságon hívül és a házasságon belül.

II. Móz. XX. R. 14. v. Ne paráználkodjál.

Heidelbergi káté 108. kérdés: Mi a hetedik parancsolat értelme? F.: Az, hogy Isten minden tisztátalanságot megátkozott, tehát azt mi is szívünk szerint megvessük és szeplőtlen tisztaságban éljünk úgy a szent házasesetben, mint azon kívül.

Perseus mikor Mesluza legyőzésére indult paizsának tükrébe nézett. Mikor ma este a modern emberiség Medúzájának, a sexuális életnek tárgyalására indulunk — nekünk is tükröbe kell néznünk. Két tükrünk van, amelyben ez a kérdés tárgyalható. Az egyik a *halál* tükré. Künn állsz egy szülészeti klinika folyosóján. Bent fájdalommal hozza világra gyermekét az anya. Egyszer csak nyílik az ajtó s az orvos kilép s tudtul adja: „választani kell, vagy a gyermek, vagy az anya maradhat csak életben.” Sokan így jöttünk a világra. Édesanyánk a halál kapujában állt, mikor mi az élet kapujához érkeztünk. Az emberi nemi életet a keresztyén embernek ma így kell a halál tükrében vizsgálni, mert, mint Medúza szép arca, úgy a nemi kérdés is — halált jelent. Pedig alig van bánatosabb a görög mitológiában Medúza arcánál. A szép, szomorú leány vágyakozik az istenek közé, de Athene nem ereszti, vágyakozik az emberek közé is, de oda sem ereszti.

Medúza-arccá, változott — a sexuális élet. Ezt az ősi erőt, ezt a millió forrást

a keresztyénség mederbe fogta — a házasság part-jai közé, — most elhagyta medrét ez a folyó, elöntött mindent s nem lehet látni a partokat.

Minden ilyen kiöntés posványokat, mocsarakat, lápokot hagy hátra, akkor is mikor már a partok közé tértek a vizek. Nagy gátszakadás történt. Ma minden az erotikának szolgálatába állott. Mindennél nagyobb kérdés lett, politikánál, gazdasági kérdésnél, technikánál, kapitalizmusnál, szovjetnél,

A szerelem vadvizein úszik az emberiség s a mocsarakban békák kuruttyolnak. Maga a házasság pedig lenézett, kicsűfolt intézménnyé lett. Mintha megunta volna az emberiség a házasságot, sőt megúta volna. Az Erősz felidézett szellemével nem bír az ember, — se egyház, se állam, se műveltség, se a kultúra nem tudják lefogni, — s nemzeteiket támad meg létükben. Míg a XIX. század nagyra növelte, képbén, kőben, márványban, festményben, regényben, színpadon — s örök egy tárgya a sexuális stimuláció, — a XX-ik század kezd józanodni s *keresi a medret*, amelybe összefoghassa ezt az óriási energiát, — amely ha tóvá lesz, megbúzhódik, de ha folyóvá, válik az egész emberi nem „kifogyhatatlan energiakészlete lesz. Míg az állatvilágban ilyen sexuális forradalmak nincsenek, az ember életét, három ősi ösztön a létfenntartás, a fajfenntartás és a hatalom kérdése szüntelenül forrongásba hozza, — s most egyszerre, mind a három nyugtalansággal tölti meg a világot. — Az V-ik parancsolatban szóltunk az egyikről, a VII-ben erről a második ősi ösztönről, a fajfenntartásról, a szerelemtől, a VIII-ik parancsolattal kapcsolatban szólni fogunk a létfenntartásról.

*

Először is azokra a kétségbeesett kísérletekre szeretnők reabocsátani a Szentírás fehér fényét, amelyekben a modern ember új alapokra próbálná helyezni a házasságot és a családi együttélést. A feje tetejére nőtt sexuális bajokból kimenekedést és az elnéptelenedés veszedelme ellen racionális óvintézkedéseket keres. Akkora tudományos apparátussal, biológiai, szociológiai, nemzetgazdasági, statisztikai, klinikai adatokkal és szépirodalmi illusztrációkkal támasztja alá érveléseit ez az irányzat, hogy ha a férfi és nő viszonyának, a szerelmi életnek és a sexualitásnak csak föld felé fordított arca volna, akkor könnyen kísértetbe ejthetne mindenkit az az alap dogma, amely a modern házassági reformtörekvéseknek vezérszólama, hogy a házasság mai polgári-keresztény formája elavult és abban nem találja meg a modern lélek a maga igazi beteljesedését. Hazugsággá válik benne — hirdetik — a szerelem, rabszolgává és képmutatóvá az ember, nem szolgálja tovább sem a

faj fenntartását, sem az emberiség egészséges és igazi fennmaradását. Nem ezt mutatják-e a sűrű elválások, a prostitúció kiszáríthatatlan ördögmocsarai, nemcsak a világvárosokban, hanem a kis városokban is, vagy a nemi betegségek hullafoltjai az emberiség arculatán? Ennek a felfogásnak a konklúziójaképpen jelentkezett már a XIX. században a szabad szerelem, mint házassági hazugságokból kivezető, megváltó út, s lett belőle szovjetházasság. Ezért jelenik meg Franciaországban a háború után egy ilyen című könyv: „La maîtresse légitime”, amely rövid időn belül 576.000 példányban kelt el s nyíltan a poligámia mellett szólal fel s ezért jelentkezik Amerikából egy másik író, Lindsey, a fiatalkorúak bírāja, „A modern ifjúság forradalma” és a „Kamaradschaftsehe” című könyveivel. A férfi és nő viszonyában — hirdetik ezek az írók — rettentő válság állott be, mind a házasság előtt, mind a házasságban s minden bajnak oka a házasságnak egyenjű, egy életre szóló, állami és egyházi, emberi és isteni törvényekkel szentesített „elavult” rendszere. Ez a felállított diagnózis.

Ha azonban a férfi és nő egymáshoz való viszonyának, az ember szerelmi, sexuális és fajfenntartási életnek nemcsak a földi arcát szemléljük, hamar kitűnik, hogy amilyen mértékben levetközi a modern ember a keresztyéniséget és visszafajzik a pogányságba, ugyanolyan mértékben lesz számára elviselhetetlen a monogámia és ugyanolyan mértékben veszíti el a nő, a házasság és a család lelki értékelését. *A keresztyéniség a férfi és nő egymáshoz való viszonyában más életformát, mint az egyenjűséget nem ismer, helyesebben el nem ismer.* Ethikai és lelki motívumaival ezt az életmódot alakította ki, szentelte meg minden más életközösség felett, azért előbb a keresztyéniséget kell ott lerombolnia annak, aki az egyenjűséggel a „viszony”-t, vagy a pajtásházasságot, vagy éppen a többnejűséget egyenrangba akarná emelni.

A modern házassági forradalmárok gondolkozásában minden dolognak mértéke az ember, a keresztyén házasságban pedig az ember fölött uralkodó Isten. Ez a „csak önmagának felelősséggel tartozó” ember, a modern ember

azután éppen azokon a pontokon rombolja és pusztítja az életet, ahol a természeti és a szellemi világ oly szoros érintkezésben áll egymással, mint a nemi életben. Nem vonjuk kétségbe, hogy nagyon sok házasság, nem sikerül, s pokollá és gyötrelmévé teszi sokak életét, de végső okait a szerencsétlen házasságoknak nem a lakásinségben, sem a létharcban, sem az elavult házassági törvényekben látjuk, hanem a házasság *természeti* alapjainak túlságos előtérbe helyezésében s a *lelki alapok teljes háttérbe szorításában*. A szexuális reformerek és forradalmárok világában a „személyes szabadság” az „ösztönök joga”, a férfitermészet poligám hajlandósága az irányt mutató nyilak, azért nincs más megoldási módjuk, mint a tiszta monogámia eltörlése. Miért van gúnytárgyául odaállítva a mai átlag elbeszélő-irodalomban a házasság, a hitvesi hűség és tisztaság? Mert az eltékozolt és elposványosodott nemiségre egészséges és erős házasságot nem lehet felépíteni. Az unalomnak és egymásra való ráúnásnak be kell ott következnie, ahol az ösztönök diktatúráját proklamálják. Az erős ethos nélkül undorban végződik.

Régóta feltűnt nekem, hogy a férfi és nő viszonyát új alapokra helyezni törekvő mérhetetlen irodalomból hiányzik a paráznaság fogalma. Ezt a szót egyáltalában nem is használják. A föld felé fordult ember, aki a régi kötelekeket mind el akarja vagdálni, nem ismeri ennek a szónak félelmetes mélységét. Aki az „ösztönök jogait” rakja a boldogsága és a jövődjé alapjainak, az elmulasztotta megvizsgálni azt a talajt, amelyre építeni akar és a paráznaság infernói és lápjai fölé szeretne tündérpalotát és kéjlokot építeni, hogy eltakarja vele a tragikus mélységeket. Mennyivel mélyebb emberismeretről tesz tanúságot a Biblia! Az egész Ótestamentum felett ott ragyog a fehér fény, az Istennel való szövetség, melyet Isten kötött az ő választott népével, hogy az idegen istenektől megóvja. S az ótestamentumi nép homlokán ott van a bélyeg, a paráznaság bélyege, melyet minden próféta, de különös búsulással Hóseás süt tüzes vassal népe homlokára. (Hóseás II. és IV. rész egészen.) Az egész Bibliában a legmegbélyegzőbb szó a paráznaság, akár

az Istenhez való hűtlenség, akár a hitvestársi hűtlenség kifejezésére használják azt. Az Istennel megromlott viszony szemléltetésére a házasságtörés szolgál, épen úgy, mint ahogy Pál apostol is a híveknek a Krisztushoz való viszonyát s Krisztusnak a hívekhez való szerelmét az igaz házasságban szemlélteti, amely nem ideig-óráig tartó, múltó, ösztönökön nyugvó viszony, hanem olyan lelki egymásbaolvasdás, olyan véren, szenvedésen és áldozaton szerzett szövetség, amely felbonthatatlan és csak a parázñaság bontja fel, de bélyege örökre ott marad a szövetség megtörőjének homlokán. Aki a parázñaság vétkének az emberi lélekre gyakorolt megsemmisítő hatásaival nem nézett még szembe, azt illetéktelennek kell tartanunk, akármilyen megejtő reformjavaslatokkal áll is elő a férfi és a nő viszonyának új elrendezése kérdésében, mert a legdöntőbb tényezőt mellőzte el és hagyta figyelmen kívül. A házasság örök törvénye pedig éppen innen veszi a kiinduló pontját, hogy az erős vak szemeit kinyitva, a földi viszonyban mennyei viszony példázatát és beteljesülését bírja az ember, hogy a legszedítőbb szakadék szélén járva szédülés nélkül járjon és megálljon.

A Biblia első lapján egyik mélységes kinyilatkoztatás az, hogy mikor az Úr Ádámnak megmutatja összes teremtményeit, Ádám elgyönyörködik bennük, mégis idegennek érzi magát azokkal szemben, de mikor Évát mutatja meg néki az Úr, az első férfi az első nő láttára felkiált: „Ez már csontomból való csont, testemből való test.” Az is mély jelentőségű, hogy az Isten látja az „ember egyedülvalóságát és azért teremti az asszonyt, hogy társa legyen az embernek. Sem a természettel, sem a csillagokkal, sem az állatokkal nem léphet közösségre az ember, csak az asszony-emberrel. A férfinak és nőnek ez az egymásrautaltsága, egymás számára teremtettsége, egymást kiegészítő és beteljesítő rendeltetése az örök törvény. S mindaddig, míg az Istennel való viszony meg nem romlott, egymásközi viszonyuk sem romlik meg. A parázñaság a paradicsomon kívül tör rá az emberre és aljasítja le mindkét nem életét.

A férfi és nő viszonyának rendezésében a szexuális vi-

szony rendezésén törik fejüket a házassági reformerek, pedig nem a szexuális viszony rendezésén kezdődik a sorrend, hanem egymáshoz és Istenhez való viszonyuk rendezésén. A kiinduló pont az egymáshoz való lelki viszony. Ha ilyet nem ismernek el, csak azért, mert ez még nehezebbé teszi az életet, a

*szexuális viszony rendezésének kulcsát eldobtam
magamtól s minden behatolás a kérdésbe rombolás,
betörés lesz, de nem megoldás.*

Aki a házasságban a szerelem beteljesedését akarja, de annak igazságát nem, az lerombolja a házat, anélkül, hogy újat építene helyébe. A házassági viszonyoknak nemcsak szerelme, hanem felelőssége, a közösségi életnek nemcsak érzéki öröme, hanem kemény, önmegtagadó törvénye is van. Felelőtlenség csak a házasságon kívüli viszonyban van, de az lelki közösséget soha nem teremt, csak viszonyt. Minden igaz, a lényünk mélységéből feltörő szeretetben az örökkévalóság dimenziói vannak. És minden igaz szeretet, amely nem önmagát keresi, amely a másik életéből sem üzletet, sem szórakoztató változatosságot akar magának, egészen és nem félig adja magát.

A házasság kérdésének ezek után a nagy elvi és történelmi és világnézeti megvilágosítása után szólanunk kell azokhoz, akik ide titkolt sebeiket, szűgyenüket, titkolt sírásukat hozták, mert tudom, hogy vannak itt sokan ilyenek. Ettől az estétől és a holnap estétől sokat várnak s megvalómlom, hogy én is sokat várok, mert sokat kértem Istentől.

Egy bűn sem hat el úgy a vérig és a velőig, mint a VII-ik parancsolat ellen való vétkezés, egy sem szennyez úgy be, mint a paráznság. Undok betegségeknek büntetéseivel egy forrást sem vett körül Isten gondviselése, mint a nemi éleiét. A mai emberiség sokféle betegségei között, a rák, a tüdőbaj, melyeknek orvosságát még nem sikerült feltalálni, az egyik legfélelmetesebb a sifilisz. Az Isten engedte ennek a betegségnek megtalálni a gyógyszerét, de előrehaladott állapotban olyan, mint a lepra és a bélpok-

losság, — nem gyógyítható. Ha valaki látott már ilyen egészségügyi filmet, a hideg veríték veri ki a sötétben s mikor a lámpák felgyúlnak, — az emberek nem mernek egymás szemébe nézni. Szégyeljük magunkat önmagunk és egymás előtt. Egy-egy ilyen film látása után úgy tetszik nekem, mintha velőtrázó sikoltásokat hallanék, amelyek vastag falak mögül szűrődnének, a nagyvárosi bérházakból és a fehércepipkés, selymes, puha hálósobákból, hova tiszta leányok vitték álmaikat, akik tegnap még azt mondták: *szerelmem* s holnap azt mondják: *gazember*. Az ilyen ember egy éjszaka megölt hitet, imádságot, tisztaságot, idelát, — egy angyalt ölt meg, — mert nemi betegséget vitt a házasságba. Az emberiség ma a betegség elleni óvszerek után kiált s az orvostudomány a legbiztosabb lúgokat szolgáltatja, de — kérdezem, — hát a tisztaságról már nem lehet beszélni, — csak a tisztántartásról? Krisztus tisztaságot követel tőled, mint ahogy te tisztaságot követelsz a menyasszonyodtól. Hát vajjon a leány nem támaszthatja azt az igényt a férfival szemben?

A házasságon kívül élők és házasságra készülők tisztaságban éljenek, ez az az egyik elmosott part, amelyet a mai ember nem tud megtalálni s azért mocsarasodik el az ifjúsága. Hogy *hogyan?* arról a holnap este fogok részletesen szólni, de nem hiszem, hogy lenne édesapa, még ha könnyelmű ifjúság után is tisztaságba érkezett s belenéz gyermekei tiszta szemébe — ne sóhajtana fel: „bár csak más lett volna az ifjúságom”. És aki nem érkezett el ezekre a boldog partokra, hanem egész életén át ezeket a szennyes lápokat járta, — egy-egy magános órán, mikor megundorodik és ereje kiégett, ne sóhajtana fel: „Oh, én eltékozolt ifjúságom”. — Nézzétek meg a világ szerelmi költészetét, milyen gyönyörű virágok nyílnak ott, ahol egészséges a nemiség, — s milyen hervadt ott, ahol beteges a nemiség. Mindig fel kellett vetni ezt a kérdést: „*kinek szabad házasodni és férjhez menni?*”, de most kétszeresen szükséges. Ne akarjon a leány mindenáron férjhez menni. Nem mindenkinek szabad megházasodni és férjhez menni s nem mindenkinek *lehet* megházasodni és férjhez menni.

Vannak, akik csalódásból, vagy szeszélyből nem házasodnak, vannak, akik nem mernek megházasodni, mert előre félnek, hogy nem sikerül a házasságuk, vannak, akik nem találtak magukhoz valót s vannak, akik nem akarták feláldozni kényelmüket, vagy megosztani javaikat s vannak, akik fiatal korukban nagy felelősséget vállaltak, testvéreket tartottak el, az idő elmúlt, úgy gondolják, most már késő. Az ilyenek az agglegénység és a vénleányság egyoldalúságát és szeszélyeit könnyen felvehetik. Bizonyos elfojtott keserűség, az élettől való megcsalattatás érzésével keblükben élnek. Ebben a nemzedékben van egy nagy sereg, — akik halálukig gyászolnak egy vőlegényt, aki a harctéren elesett. Ennek a seregnek meg kell tanulni, mi az: „szentül élni”.⁷ A fantáziáját meg kell tisztítani, mert örökké a nemiségre fordul a gondolata. Ebben a szexuálisan túl izgatott korban örök nyugtalanságnak és idegességnek vannak kitéve. Legtöbbet ezek közül csálnak meg, tesznek bolonddá és fosztanak ki a férfi és a női kerítők azon a címen, hogy *kárpótlást ígérnek az élet csalódásaiért*. De vannak közöttük olyanok, mint a rabló halak, — mindig a tisztességes férfi és asszony megrontására törnek. Az ilyen kényszerült házasságnélküliség mellett, — amely terhet és nem erőt jelent, — éppen úgy nem emelünk szót, — mint ahogy szót emelünk minden kényszerházasság ellen. Az önkéntes nőtlenségben: „*a szüzesség — Kálvinnal szólva — jiem megvetendő erény, de mivel némelyektől megtagadtattott, inasoknak csak ideiglenesen engedtetett meg, az ilyenek, akiket az álhatatlanság háborgat, a házasság segítségéhez forduljanak, hogy így tisztán élhessenek.*” Ne gondolja senki azt, hogy mi reformátusok a katolikus papság nőtlenségét mindenestől fogva litéljük és megvetjük. Mit szólnánk akkor Jézus nőtlenségéhez, vagy Pál apostol nőtlenségéhez, de nem becsljük feljebb, különösen nem emeljük szentiségre, mert mit szólnánk Péter apostolnak a házasságához, aki feleségét missziói körútra vitte magával. „*Az önmegtartóztatás Isten különös ajándéka, melyeket Isten nem közönségesen és általában ad az egyház egész testének, hanem csak néhány tagnak. Senki ne vesse meg hirtelenkedve a*

házaságot s a nőtlen állapotot senki ne kívánja másként, csak ha feleség nélkül megélhet. Senki ne ámtsa magát azzal, hogy szűz, mivel nőt nem érintett, ha azalatt lelke buja vágytól ég, mert a szemérmetség a test szüzességével összekötött lelki tisztaság. Ezek Kálvin szavai, melyeket Luthernek szavaival erősítünk: „kivételt csak néhány, nyilván kevés ember képez, akit Isten oly különösnek teremtett, hogy házasesetre nem alkalmas, vagy akit természetfeletti erővel adományozott meg, úgy, hogy házasságon kívül is tud szeplőtlenül élni.” Mindkettőt pedig az Úr Jézus szavaival: — (Máté 19:12.)

Téves volna azt hinni, hogy a református papnak kötelessége megházasodni, sőt egyenesen kellene nőtlen református papok, — mint ahogy a katolikus egyház nem dőlne össze, ha a papok nőtlenségét, vagy nősülését fakultatívvá tennék, mint ahogy tényleg élnek is katolikus papok házasságban ma is, gyermekeik vannak nem idegen földön, hanem Magyarországon. Ismerjük minden érvét és erejét a katolikus cölibátusnak, amely ma büszkén hirdeti, hogy az egyház meri ezt a kockázatot vállalni és 300.000 papja van a világon. Minden nagy jelentőségét elismerjük, ami a papi nőtlenségből, mint anyagi és erkölcsi erő visszaható a katolikus egyházra, a féktelen nemi elvadultság idején pedig még különös hivatását is nagyra becsüljük, — de ugyan olyan nagyra becsüljük a *nem rendi és nem papi ruhába öltöztetett nőtlenségét és házasságonkívüliséget is, — ha valaki munkászubonyban, teknő mellett, tisztviselői íróasztalnál, vagy az orvosi laboratóriumokban található. Mert a nőtlenség nem teremt magasabb szentséget, mint a házasságban való állapot*

A boldog házasság azért már a házasság előtt kezdődik, mint ahogy sok boldogtalanság is a házasság előtti időre nyúlik vissza. A házasságba azt a testet és azt az erkölcsöt és karaktert, azt a gondolkozást visszük bele, amit a házasság előtt kialakítottunk. Sok ember és asszony megtisztul a házasságban, — de ma azok a baktériumok, amelyeket a tisztátalan, szexuális légkörben magába felvett, a

házasságban kezdenek *virulensekké* lenni.

Nem felesleges kérdés azért az, hogy hogyan és hol jegyzed el magad s mivel töltöd ki a mátkaságod idejét? Itt, Pesten laktam egy bérházban, amelyben az egyik intelligens asszony örömmel újságolta, hogy a leánya menyasszony. Elmondta, hogy ragyogó arccal jött a leánya és megcsillogtatta a jeggyűrűt. *„Hal kaptad a gyűrűt?”* *„Itt a kapu alatt húzta fel az ujjamra a vőlegényem.”* Még meg is értem abban a házban, hogy elváltak egymástól a fiatalok. Vagy egy másik eset. örömmel mondja el az egyik leány: *„férjhez megyek, három hét múlva lesz az esküvőnk. Nagyon boldog vagyok. Fél éve ismerjük egymást, most a napokban tudtam meg, hogy katolikus a vőlegényem, de azért itt esküszünk a reformárus templomban.”* Aggasztó az az elerőtlenedés a hitben, amit a vőlegénység és a menyasszonyság idején a hitükkel szemben tanúsítanak a fiatalok. Ha nem kérdezősködsz a társadtól, hogy hogyan gondokozik a legfőbből, az Istenről és a Krisztusról, hanem csak a társadalmi állásról a szülők előnévéről, a karrierről, a vagyonról, pénzről és az összeköttetésekről kérdezősködsz, — nem jósolok jó házasságot. Mert: *„először éltek egymásért, aztán egymás mellett, aztán egymás ellen, aztán egymás nélkül”*. A vegyes vallású házasság igen nagy próba, — jó, aki elkerülheti, — de ha nem, kettős feladata lesz. Ne átalldjátok az előélet után kérdezősködni, nyíltan, őszintén és becsületesen, ne félj, hogy az illúziót és a poézist rontja, nem párnapos kirándulásra indulsz, hanem sorsközösségre. Ne sértsd meg, ne bánts meg szüleidet, hogy beleegyezésüket ki sem kérve, szülői áldásukra nem is óhajtozva hagyod őket ott, akik bölcsöd felett imádkozva álltak meg és nincs forróbb óhajtásuk, mint a te boldogságod.

A régi regényírók a regényüket ott szokták végezni, mikor a házasság révébe az ifjak beveztek. A modern regényírók pedig ott, amikor a válópert egyik vagy másik fél beadta. Csak az igazi nagy regényírók tudják a családi élet hétköznapijai alatt meglátni azt a hősiességet és szépséget, — amely mögül az erkölcsi nagyság fénysugarai ragyognak át. A művészet témája menthetlenül a bűn lett

ebben a nemzedékben, a jóságot s az erényt csak kevesen tudták művészi alkotóerővel megragadni.

Pedig a családi életben belül, — amint megkezdődik két egyéniségnek, két világnak az egybeolvadása, küzdelmek, harcok, néha éjszakai sírás árán a kiegyenlítődése, vagy az ellentétnek állandó feszültsége, a szerelemnek frissen tartása, az újból és újból való meghódítás, az újból és újból való rádöbbenés: — mennyire kiegészítjük egymást s mennyire egymásnak teremtett az Isten, a gyermekvárás, a gyermekmosolygás, a közös bánat, a közös vigasz, a könnyek alatt mosolygó asszony, s a kísértések felett győzelmes férfi, — mind, mind igazi, nagy művész tollára vádnak.

Úgy szeretnék ezekről beszélni. De az egészségeseknek nincs szüksége orvosra.

Jönnek idők, mikor a májusi virágos kertre fagy száll le. Jönnek idők, mikor a házastársak egyszer csak elkezdenek gyanakodni egymásra, keserű kedvűek lesznek és a gyanú, mint az árnyék egyre nő és közé áll a két szív közé s az egyik sírva vallja be magának, hogy nem tud *bizni*, s beköszönt az elhidegedés.

Álljunk meg itt, az *elhidegedésnél*, mert e mögött a diszkrét és finom szó mögött asszonytragédiák és férfitragédiák, sőt sokszor a poklok kínjai rejtőzködnek el. Jó ha kezdetben lehet még orvosolni. Jó ha vannak jó emberek, akik megszorítják a kezdet és azt modják: bizz az uradban, bizz a feleségedben.

De manapság egy rettentő veszedelem fenyegeti a házasságot. Éppen most, a katolikus nagygyűlésen mutatott rá. Apponyi Albert gróf: „a leányok ma úgy mennek a férjfogásra, hogy a férjüket elválasszák feleségeiktől.” Valósággal az asszonyok harca az asszonyok ellen — a férfiert, s a férfi harca a férfiak ellen — az asszonyért folyik kíméletlen durvasággal és rafinériával.

Éppen erre az előadásomra érkezett hozzám hat asszonynak közösen írott levele, amelyben az asszonymartiriumnak olyan fájdalmaikat mondják el, hogy a kövek is megindulnának. Legyen elég csak egy-két idézet ebből a négy, gépirásos ív nagyságú levélből: „a feleség, aki négy gyer-

mek anyja, *mindent elkövet*, hogy férjének tessék. Képes arra hogy kifesse magát, mindent elkövet, hogy ne lássék meg rajta, hogy négy gyermek anyja, könnyelműségre is képes, csak szebb ruhája legyen, hátha abban jobban szereti, — sa szíve majd megszakad a bánattól és a szégyentől, megaláztatástól, hogy így kell harcolni — gyermekei apjáért.” — A másik asszonynak férjét behálózta egy hivatalnoknő, akinek ez a foglalkozása, a harmadik asszonynak hordozni kell az undort, hogy „férje” éjszakai házának látogatója.

De nem folytatom tovább. Egy sereg férfinak vallomásával folytathatnám csak, akiknek becületes jóhiszeműségét kihasználva, egész életüket megmérgezték az olyan nők, akik éppen úgy kivetkőztek nőiességükből, mint amazok a férfiak férfiaságukból.

*

A szexuális elhidegülés nyomán beálló lelki elidegenedés járványos betegségében szenved a mai családi élet s a megoldást és a gyógyulást ennek a beteg korszaknak beteg házasságaiból a *házassági elválásban* keresi a magát megcsaltnak hitt ember. Az egymástól szabadulásnak, a házasságból való kimenekedésnek raffinait útjai éppen olyan ismerősek ma, mint az egymás behálózásának, félrevezetésének a házasságba bevezető útjai. Az egyik út elején ott állnak a házasságszerzők, az apróhirdetések: kivezető úton pedig az ügyvédek és a törvényszék.

A köztudatban úgy van elterjesztve, hogy a református egyház a megromlott házasságok felbontása mellett foglalt állást és semmi egyházfegyelmet nem alkalmaz az elvált felekkel szemben, s mert újból megáldja az elvált felek újabb házasságát, ezáltal közvetve hozzájárult a házassági erkölcsök lazításához. Rámutatunk az igazság okáért először arra, hogy a református egyház a házasság felbonthatatlanságát úgy vallja, tanítja és gyakorolja, ahogyan azt az Úr Jézus tanította: „*Amit Isten egybe szerkesztett, embert azt el ne válassa*”. (Mt. XIX. 6. v.) De amint a házassági testi-lelki köteléket szétszakítja a parázناسág s pokollá teszi az életet a hű és tiszta házasság számára, a házasság felbontha-

tóságát a bűnnek ilyen nagymérvű elhatalmasodása láttába csak éppen eltűri — mint ahogy Jézus tűrte a szívnek keménysége miatt. Az a református egyház, amelynek presbitériumai olyan súlyos fenyegetéseket alkalmaztak az eklézsiában a paráznák ellen, kalodával, szégyenpaddal, az Úrszaltától való eltiltással büntettek, s nyilvános eklézsiakövetésre szólították fel a szemérmetlen cselekedetek elkövetőit; az az egyház nem vádolható lazasággal, csak gonosz rágalmozók által, akik a maguk igazságában nem állanak jó lelkiismerettel. Kálvin első dolga volt, mikor Strassburgba ment, hogy a bordályházat földig leromboltatta és sóval hintette be a helyét. A középkorban ezek a házak a nagy dómok és székesegyházak árnyékában húzódtak meg. A református egyháznak igenis a legutolsó szava, mikor már minden utat megpróbált a békítésre és az eltörött alabástromedény összeragasztására — a *válás*, de ez — ismétljük — a *legutolsó* szó. A jobb, tisztább felet nem bünteti azzal, hogy kárhózatban éljen és nem állja útját, hogy új házasságban boldogítson és boldoguljon. Azt az undok farizeizmust semmi körülmények között nem vállalja, hogy nem köti meg a házasságot, de szemet huny a titkos viszonyra. Ezt a titkos viszonyt üldözi minden erejével és követeli mindenkitől az Isten színe előtt kötött házasságot.

Az igazság kedvéért rámutatunk református egyházunknak arra a nagy fogyatkozására, hogy nyilvántartja a templomban esküvőket, de kevésbé tartja nyilván — a polgári házasság bejövetele óta — az egyházilag meg nem esküdtött tagjait s velük szemben egyházfegyelmet nem gyakorol, sőt ma még nem tartja nyilván azokat, akiknek a törvényszék felbontotta házasságát, s felelősség áthárításával elvállalja olyanok megesketését is, akiről ha tudná, hogy mi okból történt az elvágásuk, *nemcsak az esketést tagadná meg, de a református keresztyén nevet is*. Ha valahol, úgy ezen a gyenge ponton kell a magyar református egyháznak az örököseket felállítani.

Nagy járványok idején minden házban rendkívüli óvintézkedésekkel iparkodnak megelőzni a bajt. A mai orvos-

tudomány is már egészen ifjúkorban tanácsolja a gyermekek nemi felvilágosítását és a nemi betegségek elleni védekezésre való kitanítást. Mi tapasztalatból tudjuk, hogy serdülő ifjak életében szexuális küzdelmeikről alkalmas pillanatban szólni kell s a jó szó valóságos megváltás és soha el nem felejtett jótétemény. De olyan szexuális felvilágosítás, amely burkolt felbujtás a szexuális életre s nem bátor felhívás és felbátorítás az *ifjúkori tiszta élet kiküldésére*, kultúrbolsevizmusnál egyébnek nem mondható. Az Isten oltalmazza meg a világot olyan orvosoktól, akik a tiszta ifjúság aszkétikus sasróptét nem tudják az ifjúság tüzes fantáziája elé odarajzolni.

Egy német 5-márkás bankjegy szélén ezt a mondatot olvasta valaki: „Für dich habe ich mein Unschuld verkauft”. Vajjon kinek a vádlevele lesz az ítélet napján ez a bankjegy: azé-e, aki felírta, vagy azé, aki adta? De ha valaki azt hinné, hogy nincs ezen a lejtőn megállás, s nincs hatalom, aki megtisztíthatna, elmondom, halkán, csendesen és boldogan, hogy minden vasárnap itt ül közöttünk a templomban egy leány (az Úr Jézus biztosan többről is tud), aki megjárta a pesti éjjeli lebujokat, a razziákat, a gyűjtőfogházat. Most már itt énekel közöttünk. Hogy megváltozott az arca azóta, hogy két éve bejött hozzám. Milyen sötét és rossz volt akkor a tekintetei Hogy ragyognak most a szemei, milyen tiszták, nyíltak, őszinték És most éneкли boldogan:

*Sokáig nem ismertem szereteted,
Hogy Te a bűnöst tisztává teszed.*

VII. parancsolat.

A fantázia megtisztításáról

Móz. V. R. 1. Ha valaki asszonyra tekint gonosz kívánságnak okáért, már paráználkodott az ő sívében.

Heidelbergi káté 108. kérdés: Mi a hetedik parancsolat értelme? Az, hogy Isten mindennemű tisztátalanságot megátkozott, tehát azt mi is szívünk szerint megvessük és szeplőtlen tisztaságban éljünk úgy a szent házaséletben, mint azon kívül.

Megelőző előadásunkban a *halál* tükrében mutattuk meg az emberi szexualitást, mert nagyon rút az arca, mikor elfajzik. Ma este mutassuk meg egy másik tükörben, a *Jézus lelke tükrén*.

Pallas Athéné nem ereszi Medúzát, ezt a félig isteni, félig emberi lényt sem az istenek, sem az emberek közé, azért olyan bánatos az arca, mert mind a kettőhöz vágyakozik. Jézus Krisztus nem ereszi a földi léten túl való életbe: „*a mennyek országában sem nem házasodnak, sem férjhez nem mennek, hanem olyanok lesznek, mint az ég angyalai*”, ott nincs testi érzékiség, nincs vér, hanem csupamerő szellem, de odaengedi az emberek közé és pedig

nem megátkozva, hanem megtisztítva és megszentelve Az egyház kapuján nem lopva léphet be a nemiség, nem megtűrt, a rangsorban hátra állított, akinek szégyenlenie kell, hogy létezik,

nincs Hamupipóke sorsára ítelve, aki fölött a nénjei: akár a tudomány, akár a hit, akár a remény, vagy az erkölcs zsarnokoskodnak, — sőt minél mélyebben hatolunk a kérdésbe, annál jobban látjuk, hogy a szexuális ösztön az a természeti erő, ha képlegesen beszélhetek, az a leányzó, akinek az egyházban tiszta, fehér ruhában kell járni, minden nap tisztába mosott öltözetet kell öltenie, mert sem beszennyezve, sem rikító és kihívó színekben nem járhat. Az Úr Jézusnak felolvasott szavai, — amelyekről mindenki úgy megijed az első hallásra, — minden fordulatában és vonatkozásában azt mondják, hogy be ne mocskold magad

és be ne szennyezz mást. Az érzéki és nemi vágyak tiszták és maradjanak is azok.

*Szent szolgálóleány az érzékiség s míg szolgáléány, ,
az Istennek is tud szolgálni, de mihelyt a közép-
pontba állítják, úrnővé teszik, — mindent bemoc-
kol és önmagát is.*

Volt idő, mikor az egyházban minden érzéki megnyilvánulást bűnnek bélyegeztek, s az érzékiség, mint száműzött teremtés bosszút állt, mert álöltözetben, sokszor a szentség és kegyesség látszata alatt élte ki magát, — vagy képmutatásba öltöztette az egyház embereit, egész korszakokat. (A bűnös nő esetében Jézus ezt az álarcot rántja le a korabeli kegyesek arcáról, akik megkövezni akartak egy nőt, mert tettenkapták.) A keresztyén egyházban, különösen a papi nőtlenség és az apáca-rend behozatala óta kezdtek félni az emberi nemiségtől. Ismerték minden ravaszságát. A bűn csaknem kizárólag az érzékiség és a nemi gerjedelem volt. Elmenekülhetett valaki a kolostorba a pénz, a vérontás, a hatalom kísértései elől, — de az érzéki kívánságokat bevitte magával a barát-cellába s kialakította a keresztyén aszkézisnek az óriási rendszerét és módjait, módszereit, hogy mint űzze el a sátánt, amely a felizgatott képzelet előtt a legbujább képeket festette, ébrenlétben és az álmaiban is. A reformáció felszabadította az érzékiséget elnyomott helyzetéből s az Istentől neki rendelt helyre állította, de ugyanakkor nem esett abba a hibába, mint a renaissance, — amely az érzéki élvezeteknek korlátlan és szabad kiélést biztosított.

A reformáció egyházának mindig két irányban kellett az ellensúlyt alkalmazni. Soha szélsőségekbe nem ment a szexuális kérdés kezelésében, sem a zár-dába — sem a bachanáliákra. Az érzékiség a református egyházban fehér ruhában szolgált, mint szemérem, mértékletesség, — és puritánság.

Éppen azért, mert ezt az egyensúlyt a református keresztyénségnek mindig meg kell őrizni, mint az evangéliom

tiszta értelme őrizőjének, — a karakter vonásává lett, hogy a nagy életkérdéseket mindig, mind a két oldalról ragadta meg egyszerre s mind a kettőt látta egyszerre. Megtörtént, hogy egyik korban a legélesebben ellene állott minden cölibátusnak és azt kivetette az egyházból, — azért reáfogták, hogy a szabadosságnak és az erkölcstelenségnek nyit kaput s ugyanakkor a legélesebben, szinte a zordonságig és a ridegségig ellen állt minden érzékiségnek, annak durva és a legfinomabb és legrafínáltabb jelentkezési formáinak, — mert ennek a nagy, hatalmas, szent és veszélyes erőnek, nagy mélységekből és magaslatokból alázuhanó zuhatagnak *nemcsak egyik oldalon, hanem mindkét oldalon erős partot akart állítani.* A töltéseknek mindkétfelől egyforma erőknek kell lenni.

A református keresztyénség ezért van megértéssel minden aszketikus törekvés iránt, — de ugyanakkor az emberi sexualitás minden újabb és mélyebb értelem adása iránt, amelyre a mai ember törekszik. Éppen úgy látja, milyen veszedelmek származnak az erőszakkal elnyomott nemiségből s a pszichoanalízis igazságait, hóbortjai nélkül s túlságai nélkül méltányolja, — mint ahogy a mindenek urává és istennőjévé emelt szolgáló, a modern erotika minden jelentkezési formáját maró, zordon kritikával utasítja el, — mert *a sexualitást nemcsak az egyházban, hanem a világban is fehér ruhában akarja látni.*

Azért a református keresztyén embernek a nemiség feletti uralmat meg kell szerezni s magának is szemérmes embernek, mértékletes embernek és puritán embernek kell lenni.

*

Kálvin mélyeséges pszichológiai érzéke mutat reá azokra a helyekre, amelyeken az emberi sexualitás megzabolázható és megszentelhető. A VII. parancsolat magyarázatát röviden így foglalja össze: „*ha engedelmességre törekszel I. szíved ne lángholjon undok szenvedélytől, II. se szemeid ne csapongjanak romlott gyönyörűségek után, III. se tested ne ékesítsd fel, úgy, hogy vágyakat ébresszen, IV. se nyelved ne édesgesse fajtalan szókkal hasonló gondolatokra elmédet,*

V. se *torkod* ne gyúljon lángra mértéktelenséggel.

Tehát a *szíved*, a *szemeid*, az *öltözeted*, a *nyelved* és a *torkod*. Ezekről fogok ma szólni, öt szót mondok az előbbi öt szó helyett, öt modern szót és azonnal a bőrünket süti ez az egész kérdés. Ez az öt szó a *fantázia a divat*, a *pornográfia*, a *t r á g á r* és *kétértelmű beszédek* és az *alkohol*.

*

Mi a fantázia”? Anélkül, hogy esztétikai megállapításokba bocsátkoznánk, — amelyeknek nem itt van a helye — a fantáziának, képzelő erőnek azt a képességünket nevezzük, amellyel az élet nehézségei, gondjai fölé kerekedünk, az az erő, amely új képeket, új világot tud teremteni a közönséges, való világ fölé; így lelkünknek az a látóképessége, amely távoli világokat, múltat, vagy jövőt varázsol elő — s közelhozza hozzánk, mint a délibáb a távoli városok” tornyait. „*Nem a való, de annak égi mása*”, amit a fantázia színes képekben élénk idéz. Istennek egyik legjóságosabb ajándéka a képzelőerő. Nélküle olyan szegény volna az élet ebben a bukott és rút világban, hogy sokak számára elhordozhatatlan lenne. A lét szürke és rideg valóságát öltözteti fel, alakatlan és formátlan voltának formát és bájt ad. A szakadékok fölé szivárványhidat épít, melyen játszva vonul át a lélek, tragikus és kétségbejítő helyzetek fölé röppen s kimentí az elmerüléssel küzdő lelkeket, — a télben látja a tavaszt, a száraz karón a kinyílt rózsákat, a haláj sötét arcára is rávetíti égi fényét, — időt, teret, távolságot játszva győz le. *Az emberi léleknek a teremtő Isten rokonságából megmaradt öröksége a teremtő fantázia.*

Nézd a kicsi gyermeket, mint öltözteti játéktárgyait a valóságnál valóbb alakokba. Nézd az öreget, mint rajzanak elő lelke mélyéből rég elfeledettnek hitt gyermekkori emlékek. Nézd az ifjút, mint ölt valóságot az élet ideáljában s nézd a férfiút, mint teszi rá életét egy-egy álmára — *melyet senki más nem lát, csak ő maga, képzeletének erejével s hitének szemével.* A vallásos ember többé-kevésbbé mind erős képzelettel megajándékozott ember, mert „a hit a reménylett dolgoknak valósága és a nem látott dolgokról

való meggyőződés.” (Zsid. XI. R. 1.) Pál azt mondja: „ami-
ket szem nem látott fül nem hallott,... embernek szíve meg
sem gondolt, Isten azt jelentette ki az Őt szeretőknek.” A
hívő fantáziáról, mint a vallásos élet egyik leghatalmasabb
lendítő erejéről nem bizonytalankodva, hanem egész hatá-
rozottsággal kell beszélünk. Ha nem akarjuk, hogy a ke-
resztység száraz moralizmus legyen, ha az Isten orszá-
gáról, annak előnyomulásáról, az üdvösségről, mint a leg-
boldogabb létezésről, a halál felett való győzelemről aka-
runk szólni, a *hittani tételeket a hívő és kegyes képzelő-
erővel lehet életre támasztani*. Istenről, maga az Úr Jézus
rajzolta a hívő fantázia alkotóerejével a leggyönyörűbb péld-
ázatokot. Magát az Úr Jézust, akár mint történeti személyt,
akár mint feltámadott Urat hívő fantázia segítségével nélkül
nem tudom a gyülekezet elé úgy odarajzolni, — hogy szinte
közötte lássa átmenni, vagy mint Pál mondotta a galácia-
belieknek: „mintha szemetek láttára feszítettett volna meg
a Krisztus, úgy adtam elétek a Krisztus halálát.”

*A keresztyén reménység és a hívő fantázia csak egy-
azon kegyelmi ajándéknak az ég felé és föld felé
fordított arca. A reménység a nem látott dolgokat
hiszi, a hívő fantázia — pedig az Isten ígéreteit
távolról látja.”*

Minden hitben van valami *vízió*, valami *látomás*. Az Isten
dicsőségéről, az eljövendő dicsőségéről. Isten Szent Lelké-
nek ihletése a fantáziát hozza mozgásba és hisszük, hogy
az inspiráció a képzelőerőt ragadja hatalmába, mert az
*embernek magának is inspiráló ereje, képzelő erejének te-
remtő és alkotó képességében van*. A képzelőerő megszentelé-
sére, — amely fészke és magva az egész belső életnek, —
kezdetől fogva nagy gondot fordított minden vallás. Míg a
Szent Lélek nagy kiadásai vannak, a lelkeket elemi erő-
vel ejti hatalmába. De vannak csendes, sőt szélcsendes kor-
szakok, amikor a Szent Lélek fuvalmát nem mindenki érzi.
Ilyenkor a kegyes lelkek alázatosan és töredelmesen vágják
a csendes fuvalmát s a magános imádkozók kirakják szívü-
ket, — az *aeol-hárfát* — hogy felfogják a csendes szellőt

is. Templomok, mint a szélmalomok vitorláit állanak és várják, hogy szél jöjjön a magasból. Az imádkozásnak és meditációnak legmélyebb szükségérzete itt van a hívő ember életében. Aki a Lélek fuvalmát várja — az mind imádkozó ember lesz s az áhítat úgy kél, olyan csendesen, mint a költői inspiráció.

Mert a fantázia ilyen alkotóerő, *sugalmazásra vár*, — nemcsak Isten közelít hozzá, hanem ama másik sötét sugalmazás is, melyet *démoni, sátáni inspirációnak nevezünk*, s a fénykörökben keringő képzeletet, ezt a fehér kócsagot, lerántja a sárba és bemocskolja s undok és szennyes, aljas és trágár képekkel tölti el s a démoni sugalmazás vak eszköze lesz, amely mindenkit beszenyez, aki közelébe kerül. Ezért tör a szív elfoglalására a gonosz, mert onnan az ész is és az akaratot is hatalmába kerítheti. Tisztátalan és bepiszkolt fantáziájú emberek, írók, művészek a legveszedelmesebbek, mert még az angyalok fehér ruháján is ott hagyják piszkos kezük ujjlenyomatait. — Pár jó tanácsot adok a fantázia tisztántartására: a rendszeres szentírásolvasás, szemérmes emberekkel való barátkozás, a munkába való rendszeres elmélyedés és a koránkelés. Sok embernek a megtérése után beszenyezett képzelete megtisztításával van a legsúlyosabb küzdelme, amely mint a lép, szívja vissza vagy belevigyorog imádságaiba s bemaszolja tisztába törölt lélekablakait. De azért keresztes Krisztus tüzzel és vérel, hogy a elkemet hófehérre mossa s képzelőerő, amely csak az alvilági mélységek felé vonzódott, — diadalmas lendülettel a magasságok felé is szárnypróbákat tegyen.

*Minden földi ember előbb-utóbb jönnek és gonosz-
nak tudójává lesz, meg kell tanulnia azért megkülönböztetni az égi sugalatokat a sötét sugalatoktól*

s „a jó ember az ő szívének jó kincseiből hoz elő jókat és a gonosz ember az ő szívének gonosz kincseiből hozza elő a gonoszokat.” (Máté XII. 35.)

A *divat*. Az emberi fantázia, úgy a női, mint a férfifantázia, nemcsak a költészetben, zenében, általában a művészetben és a vallásban fejtette ki tevékenységét. Az élet

minden területén az alkotó egyéniségek számára nélkülözhetetlen a képzelőerő. Ma egész határozottan beszélnek a vállalkozó, a pénzember üzleti, kereskedői, gazdasági fantáziájáról, amely nélkül nem lehet nagyot alkotni a modern üzleti életben. A hadvezérek egyik fő jellemvonását a katonai fantáziában állapítják meg. A zsenialitásnak lényeges vonása a fantázia.

A fantáziának egyik legsajátosabb vonása, hogy szimbólumokat alkot, mert a belsőt, a tartalmat akarja kifejezésre juttatni. S a szimbólumoknak is legjátékosabb, a legbizarabb és legkomolyabb alkotásait — az emberi öltözeteknek, kosztümöknek ezer tarka változatában teremtette meg, s teremti ma is a divatnak már csaknem diktatórikus uralmában. S mivel semmi sem hat a fantáziára elemibb erővel, mint a szimbólum, az emberi öltözet pedig az emberi bensőnek, ennek a nagy ismeretlennek és titoknak a legbeszédesebb szimbóluma, — azért rá kell világítanunk az öltözetre és divatra, mint a fantázia beszennyezésének és tisztántartásának egyik eszközére. Micsoda utat tett meg az emberi öltözet a fügefalevéltől — a fügefalevélig! Ahol a kérdés nem az, hogy *mivel* hanem az, hogy *hogyan* ruházkodjunk, öltözködünk, ott megjelenik a fantázia — mint kosztümkészítő. Nem csoda, ha egész filozófiatörténeteket írnak a tudósok a kosztümök változatairól, mint egy baseli filozófus: K. Joel: „Die Wandlungen der Weltanschauungen” című művében. Carlyle önvallomásainak tekinthető művében: a Sartor resartus-ban szól a ruhák filozófiájáról. Struccpolitika volna a keresztyén egyháztól, ha nem akarná: észrevenni, hogy az öltözködés milyen szimbolikus jelentőségű — éppen az ember nemiségére milyen elemi hatást gyakorol. Hiszen a nemiségének nagyobbik részét az ember a fantáziájában éli át. Nem lehet sem a kérdés elől kitérni s nem lehet többé a puritánság álarcába sem elrejtőzni. Ennek a negatív magatartásnak a következménye, mint sok modern kérdéssel kapcsolatban, úgy a divattal is, hogy az egyházi emberek és asszonyok állandó zavarban vannak — s a szükségmegoldás az, hogy két generációval előbbi divat lesz az uralkodó, erkölcsös és bevett öltözet az egyházon belül. Amivel nem azt akarjuk mon-

dani a viláért sem, — hogy az egyház kreáljon divatot; hanem csak azt, egyedül azt, hogy ha van református lélek, annak meg kell találni a maga lényét kifejező öltözetet s nem szabad bután (szándékosan mondom), alvajáró módon, vagy egyenesen felelőtlenül karjaiba esni a divathóbortoknak.

A divat hatalmáról akkor szerzünk reális képet, ha annak nemzetgazdasági hátterébe bepillantunk. Szövés, fonás horgolás, tűzés, művirágok gyártása, dísztollak, szörmekikészítés, a vadászat, madárnevelés, a juhtenyésztés, a selyemhernyótenyésztés és a gyapotültetvények, a textil, az olló- és tű-, a papír- és kartongyárak, végül a plakátok, a grafika, a reklámapparátus és kiszolgálás, melyek az árut a vevőhöz juttatják, millióknak ad kenyeret és munkát.

Ebbe az óriási gazdasági szervezetbe, amely az emberi öltözetet állítja elő, játszik bele a tempót diktáló tényező: a divat, s a legkiszámíthatatlanabb, súlyos gazdasági válságokat előidéző tényező a színben, formában, szabásban egyre sűrűbben változó divat, ezzel az uralkodó és mindent el-söprő jelszóval: *a legújabb divat*. Ma már ott tartunk, hogy nem az ízlés változik és az hozza magával a divatváltozást, hanem a gazdasági konkurrencia hajszolja az új divatot. Csak példaképpen említjük meg, hogy mikor a halcsont is a divat egyik kelléke volt, egy holland társaság 600.000 forintos részvénytársaságot alapított, hajókat és halászokat küldött a tengerre bálnafogásra, gyárakat létesített a halcsont feldolgozására. Elképzeltük, mi lett a részvénytársaságból, mikor a halcsont kiment a divatból.

A divatnak egyik elfajulása itt keresendő. A másik pedig az, hogy öltözködésben egyre tolakodóbb és kihívóbb lesz a szenzációhajhászás, a feltűnéskeresés és az erotika. Minden kor kosztümjeiben valamilyen szimbolikus formában kifejezésre jut az erotika s az a világnézet, hogy az asszonyt testben nem pusztá szexuális eszközt látott. A test ma nem misztérium, hanem realitás, és ez szorítja a divatot egyre inkább a raffinaít és perverz szexualitás felé, vagy sokszor egyenesen onnan vesz inspirációt a modern divatot teremtő fantázia. S a „*legújabb divat*” diktatúrája alá került mai társa-

dalomban a legjobb érzésű asszonyaink is lényükkel, ízlésükkel és erkölcsi felfogásukkal legeléesebb ellentétben álló ruhákba öltöznek. Valósággal elvesztik stílusérzéküket és erkölcsi felelősségüket s minden felelősséget a szabónőjükre tolnak át, mint egy sérthetetlen életparancs papnőjére. Így lesznek olyan üres divatbábokká, mint amilyenek viaszból, parafából vagy papírmáséból a kirakatokban állnak s amelyek a „*legújabb kreációkat*” mutatják be.

A keresztyén asszonyoknak fel kell szabadítani magukat a divat diktatúrája alól. S ebben a felszabadításban az egyháznak segítségükre kell sietni. Minden komoly asszony öltözetében a változó színű, formájú és szabású divatban van valami, ami nem változik és nem változhatik. *Mint ahogy a kézírás is egy bizonyos ingadozás, cserélgetés, változás után karaktert kap, a keresztyén asszony és férfi öltözete is megkapja ezt a karaktert.* A szenzációhajász, s a tolakodó szexualitással szemben jelentkezik *egyfajta* reakció a vallásos asszonyoknál, de ez a reakció a legkárosabb. Az elhanyagolt külsejű, fésületlen, rendetlen külső — nem jó ajánlólevél a belsőre se és a Krisztusra se.

Végeredményében a gyászruhába is belecsempészi a modern divat a maga erotikus szimbolizmusát. A keresztyén asszony azért ma azzal tesz nagyobb hitvallást, ha szerényen, szemérmatosan, egyszerűen tud öltözködni. Legyen elég ennyi a divatról, amelyről a református szószéken olyan kevés szó hangzik el. Pedig ma hangosan kell szólni, amikor olyan fontos és veszélyes kérdéssé lett a: *hogyan öltözködünk*, mert így nőhetett olyan vádolóvá az a másik kérdés: *mibe öltözködünk*.

III-IV. Bármilyen fontosak is a hátralévő kérdések, ebben az előadásban csak futólag érinthetjük őket. A fantáziának egyik legbűbajosabb játéka a humor, az éle, a tréfa, amely a legszorongatottabb helyzetnek is valami derűs és komikus vonását látja meg és villantja fel. A mosolyt és nevetést támasztani tudó emberek isteni ajándékok, fűszerei az életnek. Egy igazi, szívből jövő nevetés éppen olyan felszabadító erővel hat, mint egy szívből jövő sírás. A magyarnak filozófiai alkotásai alig vannak, de adomában, tré-

fás mondásokban, anekdotákban egész kincsesbányája van. A magyarnak nevető filozófusai vannak, akiknek nem filozófiai rendszerei, de az élet minden helyzetére éppen akkor alkalmazott adomái vannak. Gyermeki kedély a magyar, akinek száz évnél többet ér egy találó anekdota, és szellemes embernek sokat megbocsát. De éppen ennek az adomázó kedélynek fonákja a trágárság és az örökös kétértelműség, amely adomáit mindig az emberi nemiség köré bőí veszi s szemérmetlen szavaival és történeteivel hizlalja a maga és hallgatói fantáziáját. Vannak emberek, akiknek egész gyűjteményük van az ilyen csiklandós történetekből. Szívesen keresik a pornográf képeket és irodalmat, izlésük és érzékük egészen átítatódik ezekkel a képekkel, beszennyeződik képzeletviláguk, elveszítik a tisztaság iránt való érzéküket, szavaik durvák, trágárok lesznek s maguk pedig a tiszta és a szent kicsúfolói.

Befejezésül az alkoholizmusnak, mint a démoni fantázia fűtőanyagának kérdéséhez csak egy statisztikai kimutatást hallgassunk meg. Azok, akik bibliai képeket és idézeteket használnak fel az alkoholfogyasztás reklámjának, s azoknak, akik egyenesen a Szentírásból érvelnek az alkoholellenes mozgalom ellen, álljon itt is megdöbbenő például, hogy Németország 120 fogházában 32.837 elítélt közül

gyilkosság miatt elítéltek	46 %
súlyos testi sértés miatt elítéltek.....	74 %
könnyebb testi sértés miatt elítéltek	66 %
erkölcstelen cselekedet miatt elítéltek	77%

az alkohol miatt követte el jövátehetetlen tettét. Nincs kimutatás a tébolydák szomorú lakóiról, sem a nemi betegségek, a nyomorék, epileptikus gyermekek betegsége okozóiról, nincs kimutatás a társadalmi lecsúszás áldozatairól, de a vallomások monoton egyhangúsággal mondják: az *ital*, az *alkohol*.

Mint a háború kérdésében, amikor egy éjszaka egy millió város lakosságát pusztíthatják ki a mérgezett gázokkal, úgy az alkohol elleni küzdelemben is, amely nemzedékeket tesz degenerálttá, új keresztyén lelkiismeretnek kell ébredni a világban. Az alkohol ellen úgy kell felvenni a harcot,

mint a bálvány ellen, mert az alkoholizmus mint vallás vonul fel a maga élvezeti és üzleti haszna védelmezésére. Nemzetek parlamentjeiben, a keresztyén szószékeken, népgyűléseken, iskolák padjain kell megvívni a döntő harcot az alkohol ellen, a jövő nemzedék érdekében. Az alkoholról meg kell látni, hogy nemcsak a mámor és lelkesedés, a jókedv és vidámság szerzője, de amely nép elveszítette a józan mértéket, annak számára a butítás és lealjasodás lassan ölő mérge.

VIII. parancsolat.

Isten és a Nammon

II. Móz. XX. K. Ne loptj.

Heidelbergi káté, 110. kérdés. Mit tilt meg Isten a VIII-ik parancsolatban? Felelet: Nemcsak a lopást és rablást tiltja meg, amit a polgári hatóság is büntet, de lopásnak nevezi” mindazon gonosz cselekedeteket és terveket is, amelyek által felebarátunk tulajdonát magunkhoz ragadni szándékozunk, mint például hamis súly és csalárd mérték, hitvány árú cikk, hamis pénz, vagy uzsora által, vagy bármi más módon, amit Isten megtiltott. Ehhez számítandó még mindenféle fősvényesség és Isten ajándékainak hiábavaló eltékozlása is.

Ennek a parancsolatnak a magyarázatánál meg szoktam kérdezni a konfirmandusokat: álljanak fel azok, akik még sohasem hazudtak. Amilyen meglepő csend és mozdulatlanság követi a kérdést, ugyanolyan mozdulatlan marad az egész társaság erre a második kérdésre is: álljanak fel azok, akik soha nem vették el a másét. Ezeket a kérdéseket azért teszem fel, hogy az Isten parancsolat kérdéssé legyen, mert ezek a rövid, tiltó parancsolatok a gyakorlatban elvesztik eleven erejüket. Az önmagunk leleplezése is bizonyos pirulással jár, hát még mikor mások kapnak rajta bennünket akár hazugságon, akár a lopáson. Sohase felejtsem el annak a kis gyermeknek rémült ordítását, akit egy vásáros bódénál éppen akkor értem tetten, amikor egy szájharmonikára rátette a kezét. Sokáig figyeltem, milyen küzdelmet vívott bensejében a kicsiny gyermek, míg elszánta magát a lopásra. Talán az első lopásának a leleplezése mentette meg életét a börtöntől.

Az első emberpár bűne is a lopás volt, s nyomban utána következett a hazugság. Ha valaki úgy gondolkozna, hogy „Ádám csak almatolvaj volt” és az eredendő bűn rettentő büntetés egy ilyen jelentéktelen kárért, meg kell néki mondanunk, hogy ez az almalopás nagyon sokba került mindnyájunknak, mert nemcsak az almát lopta el, hanem az Istent lopta meg. Az a fa ott a paradicsomkert közepén az *Isten fenségét jelentette* s Ádám és Éva nemcsak az almáért

nyújtották ki kezüket, hanem azért is, amit a gonosz sugalt beléjük: ha „esztek a fának gyümölcséből, olyanok lesztek, mint az Isten”. *Azt akarta elrabolni az ember, amit az Isten nem adott önként s mihelyt evett a fának gyümölcséből*, azonnal elrejtőzött és szegyelni kezdte magát. Azóta az eredendő bűnnel együtt jár a máséra való áhítozás, a más tulajdonának titokban, erőszakkal, rászedéssel, hízélgéssel, ravaszággal, a törvény és jog látszata alatt való megkaparintás, hamis mértékkel, hamis anyaggal, hamis pénzzel az együgyű vagy a jóhiszemű lelkeknek megkárosítása. Ahol emberei javakat cserélnek ki, oda a lopás mindig odaférkőzik. A szolgák az urikat, a munkás felületes munkával a munkaadót, a munkaadó a méltányos bér lenyomásával, a munkaerő túlságos kihasználásával a munkást törekszik megrövidíteni. Minél komplikáltabb lesz a gazdasági élet, annál rafináltabbak és zseniálisabbak a betörőeszközök, a csalások és a zsarolások. Nemcsak az a tolvaj, aki pénzt lop vagy természetbeni javakat tulajdonít el, gabonát vagy érték tárgyakat, hanem az is, aki időt, vagy szellemi javakat tulajdonít el. Egész szövetkezetek létesülnek arra, hogy dologtalanul, a más verejtékéből és munkájának gyümölcséből éljenek meg. S bár a törvénykezés büntetéssel és börtönnel sújtja a tettenért, vagy kiderített tolvajlást, de a büntető törvénykönyvnek nagy hézagai vannak s legtöbbször a kis tolvajokat utóléri, de a nagy tolvajokat fölni engedi, pedig a nagy szélhámosságok, csalások, közjavaknak kifosztása, vagy a közjavakkal való panamázás éppen olyan lopás, mint amikor valakinek a zsebébe nyúl be a zsebmetsző, vagy mikor lakásába tör be a betörő.

A rendőrségi eseteknek és a nagy panamáknak sűrű egymásután ismétlődő jelenségei mögött lelepleződik a magát mindig elrejtő és áruhába öltözködő *nagy bálvány, a Mammon*. Nevét eredetileg egy jelentéktelen föníciai bálványisten elnevezésétől kapta. A sokféle bálvány között, amelyek nagy hatalommal rendelkeztek különböző korokban, a legnagyobb karriert a Mammon-bálvány futotta meg s ma világot átfogó erővé növekedett. Ne csodálkozzunk azon, ha Jézus az emberi lélek valamennyi ellenségei közül

a legveszedelmesebbnek a *hamis vallásoságot* és a *Mammon szolgálatát* jelölte meg. Az evangéliumokban Isten országának két fő akadályául csak ez a kettő van megnevezve s amilyen megsemmisítő kritikát gyakorolt a farizeizmus felett, éppen olyan megsemmisítő ítéleteket mondott a pénz szerelméről. Emlékezzünk csak azokra a szavaira, amelyeket a „*gazdagság csalárdságáról*” szólott, vagy a *gazdagról és a Lázárról* szóló példázatát, vagy amikor szuverén fenséggel jelenti ki: „*ne gyűjtsetek magatoknak kincseket, melyeket a rozsda és a moly megemész.*”. Alig van oldala az evangéliumnak, amelyen ne utalna lelkünknek a földi javakhoz való viszonyára és a földi javakban rejlő végzetes veszélyekre. Mindezeknek a betetőzéséül az ő ajkából hangzott el a feledhetetlen epigrammatikus kijelentés: „*könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bemenni a mennyeknek országába*”. A gazdag ifjútól a vagyont kívánja el, mert a mennyei országába való bemenetelnek a gazdag ifjúból egyetlen akadálya, hogy „*sok jószágá van*”. Az öskeresztyén egyházban megvesztegethetetlen érzék élt a gazdagság veszedelmeivel szemben. Jakab apostol mondja, hogy „*minden gonosznak gyökere a pénz szerelme*”. Ha Jézus ilyen élesen helyezkedett szembe a Mammonnal és a követői száunára föllállítja a nagy kérdést: *vagy az Isten, vagy a Mammon* — a keresztyén egyháznak szembe kell nézni az egyház Urának, a Krisztusnak ezekkel a kijelentéseivel s ebben a modern, nagy gazdasági válságban meg kell találnia a helyes álláspontot, amikor csaknem az egyetlen uralkodó kérdés a gazdasági kérdés lett.

Lehetetlen, hogy akár keresztyén ember, akár keresztyén igehirdető ne állott volna meg már mély megdöbbenéssel Jézusnak ezekkel a szavaival szemben és ne jött volna zavarba, amikor megkérdezték: hogyan alkalmazod ezeket a radikális gondolatokat a mai gazdasági berendezkedésekre? Érezzük, hogy feleletet kell adnunk, megoldást kell keresnünk, kibontakozásnak az útjait kell egyengetnünk, mindezek felett azonban azt érezzük, hogy az Úr Jézus Krisztusnak ezeket a kijelentéseit a keresztyénségnek sem lealkudni, sem elárulni nem szabad, mert a kibontakozást ma is az

Úr Jézus tanításaiban és szellemében látjuk, bármilyen komplikálttá vált is a világ gazdasági élete. Bármennyire nem a modern gazdasági viszonyok között élt is Jézus, de a mennyek országának ajtajában ma is ez a két ellenség áll lesben: a képmutatás és a Mammon, s a Krisztus egyházának mind a kettő ellen szakadatlan harcot kell vívnia.

*Az előtt a nagy kérdés előtt állunk a világban, hogy
a keresztyénség a Mammon diktatúrája alól föl
tudja-e szabadítani a világot.*

*

Nem áll egyedül a Szentírás a pénz szerelmének ilyen vést jósoló felfogásaiban. A népies mondák minden nép lelkében hasonló érületi magatartást tükröznek. Legtöbb népmesében a kincshez valami átok tapad, amely nemzedékről nemzedékre Kihat. Gonosz varázslat hatalma őrzi az elásott kincset, melyhez csak az jut hozzá, aki a varázslatot megtöri. A kővé vált pénz, mint közös motívum, a világirodalom meséin végigvonul. Sárkányok és törpék őrzik régi váromok és behorpadt sírok mélyén. A magyar népmesékben a vészthozó kincsek őrzője mindig az ördög. A Niebelungok kincse a Rajna mélyén, mely annyi férfit és nőt, nemzedéket és nemzetet gyűlöletre és gyilkosságra bujtogatott fel, klasszikus irodalmi kifejezése annak, amit ma a világ mozgató hatalmának neveznek: a *tőkének*. A tőke nem az a pénz, amit megkeresek és amiből megélek, hanem az, amit úgy halmoznak fel nemzedékek, vagy zseniális vállalkozók, egy emberöltő alatt szereznek. A tőke az a felhalmozott vagyon, amely uralkodni akar. Az összehalmozott vagyon pedig nagyon hamar megszüli birtokosaiban ezt a szenvedélyt és igen hamar nagyra növeli. Nemcsak mámorossá teszi birtokosait, lázassá agyukat, nyugtalanná, lelküket, de minden kényelem és gondtalan élet biztosítása mellett is ádáz küzdelembe rántja magával őket, csillapíthatatlan étvágyat támaszt a még nagyobb iránt, s pihenés nélküli hajsza indul meg a tőke megtartásáért csak úgy, mint annak növeléséért. Nagy tétben megy a játék s ebben a felújuló pénzszenvedélyben lassanként mindent a pénzen keresztül és a pénzért

kezd látni a birtokosa. Az egész életnek valósága elhomályosodik előtte s lassanként nem ért meg más embereket, csak azokat, akik hasonló nagy tétékben játszanak. Nemcsak a látását, hanem az eszét veszi el. Számukra az ember ott kezdődik, ahol tőke van, az élet ott kezdődik, ami megvásárolható, s ami pénzen nem vásárolható, vagy amin pénz nem kereshető, elveszíti komoly értékét.

Belép az életbe a hátsó gondolat, az érdek, érvényesülni kezd a kíméletlen törvény: a profit, a haszon s egyre brutálisabban mutatkozik meg természetete.

az elvek, az igazság, meggyőződés elalkuvása, s végkifejlésében kiüt legfőbb óhaja: az abszolút és feltétlen alárendeltség, a rabszolgotartás despotizmusa. Figyeld meg, ahol pénzügyekre tér át a tárgyalás, milyen lesz az emberek arca, hogy elváltozik a hang, mozdulat, tekintet. Éles, nyugtalan, ravasz, fölháborodott szemek villannak egymásra s ahol nem sikerül csellel, ésszel, vagy megelőzéssel az előnyt vagy nyereséget megszerezni, ott jön az erőszak, a nyílt vagy titkos harc, a hadüzenet, — s megindulnak a milliók, ontják a gyárak a fegyvereket, ágyúkat és robbanószereket.

Legtöbb meghasonlás a családban, a testvérek között az örökség miatt tör ki. A házastársak szívét sokszor a hozomány ígérete melegíti össze és szakítja el. Üzletfelek a pénz kérdése körül gyúlnak fel a legnagyobb szenvedélyességre. Nem látjuk e napról-napra, mint kerülnek szembe a pénz miatt szülők a gyermekekkel, gyermekek a szülőkkel, vad és olthatatlan gyűlöletben égnek a lelkek s a legtöbb gyilkosság oka a pénznek szerelme. Ki tudná leírni a tragédiáknak végeszakadatlan sorát, amely a pénzért kötött házasságokból indul el, s emberek szeme elől eltakarva játszódik le a családokban. Egy svájci lelkipásztor, aki talán a legmeggrázóbb prédikációt írta a XX-ik század elején a Mammon hatalmáról (Ragaz), írja le egyik prédikációjában a következő, nagyon jellemző tapasztalatát: „Egy világvárosnak a börzепalotájába mentem el. Ott álltam a karzaton és alátekintettem a férfiak százaira és ezreire, akik csoportok-

ban állottak s amint megszólalt a csengő, egyszerre megmozdult az embertömeg, egymásra rohantak, magukból kikelve ordítottak, kezükkel hadonásztak s mint az őrjöngők tomboltak. Fent a kupola boltozatánál a hangoknak, a lármának s a tombolásnak ez a zűrzavara úgy hangzott, mint a tengerzúgás. Röviddel ezután egy este egy másik városnak az állatkertjében sétáltam, éppen abban az időben, amikor az állatokat etetik. Az oroszlánok, a tigrisek, a hiénák, a medvék, a farkasok és a rókák üvöltése félelmetes koncertbe tört fel. Egyszerre ez a két kép és ez a két hangorkán olyan különösen hasonlított egymáshoz, mind a kettőben az állati, a nem emberi, a démoni, a vágynak és a dühnek ez a forró kiáltása érintette meg a lelkemet s mind a kettőtől megremegtem.”

*

Honnan van a pénznek ez a démoni varázsa és hatalma? Magyaroztat tudjuk-e adni, vagy örökre titok marad? Miért van a pénznek ekkora hatalma az ember felett? Miért készül ugrásra az ember, mihelyt veríték nélküli, hirtelen való nagy pénznyereség szele csapja meg agyát s hozza izgalomba fantáziáját? Az eddigi leírásunknál is mélyebbre kell hatolnunk. Kísérjük meg a Mammon titokzatos varázsának a leírását, még ha tudjuk is, hogy nincs reá elég erőnk, de érzékeltetni szeretnénk, mert senki sincs biztonságban, amikor a Mammon kecsgetető, kísérteties órája reá is elkövetkezik. A titokzatossága abban van, hogy

bár az élet gondtalan élvezetét és uraságot ígéri, de mégsem az ember lesz úrrá a pénzen, hanem a pénz az emberen.

Éppen azért gyakorol olyan kísérteties erőt az emberre, mert a Mammon a leglelketlenebb hatalom a földön. Nincs lelke, azért a léleknek a leigázására tör, ki akarja azt törölni, az ember isteni származását akarja elfelejtetni s megtagadtatni, a hitét veszi el s azt sugallja, amit Jézusnak is a harmadik megkísértetésében, mint nyílt ajánlatot tett meg: „*leborulva imádj engem*”. Minden bálványimádásnak ez az ősi ényege, de a mai emberre a Mammon-bálvány

imádása a legvégzetesebb s egyben ez is a ravaszabb és a legerőszakosabb bálvány. Mindent ígér és ad is: műveltséget, kultúrát, szellemi finomságot, humanizmust, társadalmi rendet, szabad vallásgyakorlatot, de a legfőbb bizodalmat az Isten iránt elveszi a szívből és a lélekben az Isten helyét akarja elfoglalni. Túlzottnak találja talán valaki a Mammonnak a lélek hajszálygyökeréig lenyúló hatását s azt mondja: „felettem nincs ilyen hatalma a pénznek, én nem vagyok a rabja és nem is lennék sohasé a rabja”. Vizsgálj meg csak magad, vajjon a napszámost és a milliomost egyforma tisztelettel köszöntöd és egyformán bánsz vele? Vájjon a selyembe és prémekbe öltözködő, arany- és gyémántékszerekkel csillogó dámát és a kartonruhába öltözött és fejkendő cselédleányt egyforma tekintettel tiszteled meg? Ugye milyen nagy a látszat hatalma? Vajjon hódolatod, amelyet mozdulatban, arckifejezésben az egyiknek bemutatasz, a személynék szól-e, vagy a vagyonnak? Szemléletesen fejezte ki egy háború előtti kupié ezt a lelkiületet, amikor így énekelt: *„ha nincs pénzed, senki sem vagy”*. Ebben a világban, amelyben olyan mindenható uralomra tett szert a pénz, ez a *sárga érc*, többé-kevésbé mindnyájan a rabságában vagyunk. Látod-e már a Mammonnak a hatalmát, amely elválaszt a *testvértől*, elválaszt önnön *lelkedtől* és elválaszt *Istentől*? Ezért mondja az Úr Jézus Krisztus olyan megalkuvást nem tűrő határozottsággal a *vagy-vagy-ot*, *„nem szolgálhatok két úrnak”*.

*

Hogyan szabadulhat meg az ember a Mammon hatalmától, amikor ebben a mai világban, a mai gazdasági berendezkedésben, akár remetének megy, akár kolostorba vonul, akár a pusztába menekül, ha csak ezt a gazdasági rendet és fölépítettséget szét nem dönti, nem élhet meg a pénz nélkül? Hiszen a mai nagy gazdasági harc a kapitalista és a kommunista világregnd képviselői között is azért folyik csak, hogy *ki legyen az úr a pénz felett s kié legyen a hatalom*. Világosan kell látnunk, hogy a Mammonnak a hatalma az emberi lélek fölött *nemcsak* abból származik, hogy az emberben lévő életéhség, amely hatalomra, gyönyörre, kényelemre,

magasabbrendű életszínvonalra vágyik, a minél nagyobb pénz bírásával csillapítja éhségét. Amilyen hajtóerő a Mammon szolgálatára az életéhség, ugyanolyan, vagy talán még félelmetesebb hajtóerő a nagy, beláthatatlan tömegek számára az *élettől való félelem*, a *gond*, hogy mi lesz holnap, a *bizonytalan lét*, a *bizonytalan jövő*, a betegségek, a munkaerő-csökkenés Félelme, gyermekeink neveltetési és ruháztatási gondjai, a nyomortól és az emberalatti életszínvonalról való irtózás, a lecsúszás rémülete. Bármennyire él is a szíve mélyén a vágy: „*sem nagy gazdagságot, sem nagy szegénységet ne adj nekem Uram*” s bármennyire drágábbak is számukra a földi javaknál a léleknek javai és s becsület, de a folyton súlyosodó gond s más oldalról a magát egyre szemérmelenebbül fitogtató gazdagság, könnyelműség napról-napra kiújuló kísértéssel ostromolja millióknak a lelkét: „*nem lehet a mai világban becsületes úton, tisztességes életmódra szert tenni*”. Így férközik oda a legnemesebb lélekhez is ajánlataival: „*kívánj engem, vágyj reájm*” s a millióknak a lelke megtelik a pénz után való reménytelen sóvárgással, a gazdag emberek iránti nevezhetetlen tisztelettel és irigységgel; bálványozással és gyűlölettel. Így fecskendi bele a léleknélküli Mammon a XX-ik század emberiségének a szervezetébe az osztály gyűlölség mérgeét. A vagyonnal bíró emberek hidegen, fölényesen, gögösen zárkóznak el palotáik vasrácsai mögé, gyűlölni kezdik a szegény embert és félni kezdenek tőle, a külvárosok tömeglakásaiban pedig izzó szenvedélyek gyúlnak ki, fűtetlen nyomortanyákon sötétben villannak meg a szemek s ugrásra lesve várják az alkalmat, hogy mikor adják ki a jelszót a *rablásra és fosztogatásra*.

Ilyen világban áll benne a Krisztus egyháza. Mindkét oldalról hangzik felé a fölhívás: *állj a mi igazunk mellé*, csak nem engedheted Te, aki a Tízparancsolat letéteményes öre vagy, hogy rablók törjenek a vagyonunkra és legyilkoljanak bennünket, azért mert többünk van, mint másoknak?! Magyarázd meg és tanítsd meg a tömegeknek, hogy tőke nélkül még nagyobb lesz a nyomorúsága, ismertesd meg vele a tőkének az áldásait, amit e világba belehozott, hiszen

mi ezeket és százezreket tartunk el, munkát szerzünk nekik gyárainkban, műhelyeinkben. Tanítsd megelégedésre az elégedetlen és bosszúra föllázított milliókat. Mutasd meg, most mutasd meg hatalmat a hit által a lélek fölött. Most mutassa meg Krisztus, hogy le tudja csendesíteni a vihart. A másik oldalról is hangzik a fölhívás: *állj ügyünk és igazságunk mellé*, légy szószólója az eltiport, a kizsákmányolt, a kiszipolyozott proletár millióknak: keresztyén egyház, aki a szegény Krisztusnak, a proletár Krisztusnak az igéit hordod az ajkadon, mutasd meg, hogy van szíved és van bátorságod a mi ügyünk mellé állni. Most mutasd meg, hogy nem mindenestől a kapitalizmusnak vagy szövetségese, mert ha nem mutatod meg, elfordul tőled s lerombolja templomaidat, szétszórja alkotásaidat, sötét és vak dühében az Isten nevét is kitörli lelkéből — a proletár. *Mit tenne egy ilyen felhívásra az Úr Jézus?* Aki tegnap és ma és holnap ugyanaz, ma se tenne mást, mint mikor két testvér eléje állt és kérte: „*Mondd az én testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökségét*”. Éles és hajszál-finom megkülönböztést teszünk a kapitalizmus és a mammonizmus között éppen úgy, mint a szocializmus és a bolsevizmus között. Úgy a kapitalizmusban, mint a szocializmusban óriási krisztusi erők működnek. De mind a kettő átkává válik az emberiségnek, mihelyt Isten nélkül fejt ki lényegét. Az atheista kapitalista világtrend éppen olyan rettentő, mint az atheista bolsevizmus.

A keresztyén egyház így áll a nagy szakadék közepett s mindegyik a *vagy-vagy* kérdést adja föl néki s a *Krisztin egyházának vállalnia kell a félreértést úgy az egyik, mint a másik oldalról, amikor egyiknek sem hajlandó a pártjára állni a másik rovására*. Mindegyik számára van üzenet: Az Isten nélküli pénz és az Isten nélküli munka számára is. És vállalnia kell azt az *emberfölötti föladatot, hogy a nagy szakadékba odaálljon élő hídnak? hogy az egymástól mind messzebbre eltávolodó osztályokat összekösse a mind a hét-tőjénél nagyobb igazsága erejével, a megváltásnak, az istenfiúságnak és az embertestvériségnek a vértanúságig menő hite vallásával*. Mind a két osztályt meg kell ragadnia, egyi-

ket az egyik, másikat a másik kezével, mint ahogyan az édesanya civódó gyermekeit megfogja és egymáshoz közelebb húzza őket. Mind a kettőnek megmagyarázza hibáját s mi-kor mind a kettő belátta, akkor azt mondja nékik: *csókol-játok meg egymást és béküljetek meg egymással*. A keresz-tyén egyháznak el kell végeznie ezt a nagy kibékítő *édes-anyai* tisztet. Egy hely van, ahol a szembenálló felek kibé-külhetnek és megcsókolhatják egymást. A *Golgota keresztje ez*, ahol a Mammon uralmától megváltott lelkek *már most* is testvérként találkoznak egymással.

Senki ne felejtse el annak az orosz papnak a szavait, aki egy dúsgazdag asszonyhoz azzal a kérései fordul, hogy beláthatatlan rengeteg erdőségeiből adjon néhány szál fát, amiből Isten templomát építi föl. A dúsgazdag asszony azt felelte: egy szál fát sem nélkülözhetek. A pap távozott, de búcsúzásul ezeket a szavakat mondta: *„ha te nem nélkülöz-hetsz egy szál fát sem, hat szál deszkával is meg kell élé-gedned, ami megmaradt rengeteg erdeidből”*. Az asszony nem értette meg a szavakat s tudakozódott szolgájától, hogy mi-lyen hat szál deszkáról beszél, de a szolga megértette és azt mondotta: *„az a hat szál deszka marad meg számodra, ami-ből koporsót csinálnak porhüvelyed befogadására”*. Az asz-szony megrémült és sietve hívatta vissza a papot és mondta néki: *„vigyél annyit erdeimből, amennyire szükséged van”*.

IX. parancsolat.

A nyelv ereje

Olvasandó Jakab levele III. rész 1-12-ig: mindnyájan sokféleképpen vétkezünk. Ha valaki beszédében nem vétkezik, az tökéletes ember. Képes az egész testét is megzabolázní.

Heidelbergi káté, 112. kérdés: Mit kíván a IX-ik parancsolat. Felelet: Azt, hogy senki ellen hamis tanúbizonyságot ne mondjak, senki szavait el ne csavarjam, rágalmazó és mást gyalázó ne legyek, senkit kihallgatás nélkül és könnyelműen ne kárhoztassak, hanem mindenféle hazugságot és csalárdságot, mint az ördögnek saját műveit, ha csak Isten haragját magamra vonni nem akarom, kerüljek, törvényes és minden más eljárásomban az igazságot kedveljem, őszintén kimondjam a felebarátom becsületét és jó hírnevét tehetségem szerint oltalmazsam és előmozdítsam.

Három nagy szenvedély, három ős erő, az uralkodás, a fajfenntartás és a létfenntartás mederbe szorítására adta Isten a VI., VII. és VIII-ik parancsolatokat. Van az embernek ezeken kívül még egy hatalmas képessége, *a nyelv, a beszéd*, hogy érzelmeinek és gondolatainak kifejezést tudjon adni, hogy megértesse magát másokkal. A szó a lélekből pattan ki, mint a szikra s egyszerre egész világokat tár fel, lelkeket hoz tűzbe, ezreknek és százezreknek mutat új utakat. Amilyen fájdalmas látvány a vakság, amilyen súlyos teher a süketség, éppen olyan szomorú sors a *némaság*. „Azt lehetne mondani, az ember akkor lesz igazán emberré, amikor beszélni kezd. Az embernek úgy tetszik, hogy az egész természet, minden élő lény, a lelketlen dolgok is beszélnek, pedig az állatok csak sikoltanak, az erdők sóhajtognak, a madarak éneket mondanak, de szavuk nincs. Ha lenne gondolatuk, azt sem tudnák továbbadni.” (Muraközy.)

Mindenek felett azonban azért adta Isten a nyelvet, hogy őt magasztalni tudjuk. Még a madárnak is adott hangot öröme vagy fájdalomra kifejezésére. A költő is éneklí: „a sebzett vad a rengetegben kínjának hangot ad, magát az eltiport magyarnak kisírni sem szabad”. A szóban, a beszédben mutatkozik meg a leghatározottabban Istenhez való

hasonlóságunk, ő az Ige, aki kezdetben vala, a teremtő beszéd, akinek „legyen” szavára állott elő a világ. Isten amikor közeledik hozzánk, az ő Igéjében közeledik. Mikor azt mondjuk, hogy köztünk az Isten, nem olyan szellemi megjelenésé gondolunk, akit látószerveink vesznek észre, hanem az Igére, akit fülünkkel fogunk föl. ő egyedül erős arra, hogy aki bejön szegényen és üresen, meggazdagodva távozzon el. ő teheti meg, hogy aki bánata terhei alatt roskadva jött, megvidámodva hagyja el a templomot. A gögös és elbizakodott lelkeket ő tudja megalázni. Amit a világ összes tudósai, szentjei, apostolai és prófétái nem tehetnek meg, Isten egy szavával megteszi: hitet támaszt a szívben, s világosságot gyújt a vak sötétben *s ez a szó annyira különbözik minden emberi szótól, annyira egészen más, hogy mikor meghallom, azt is bizonyosan meg tudom vallani, hogy Isten szólt.* Némából magasztalókat, káromkodókból imádkozókat teremt, s az emberi bölcsesség hitető beszédeit elnémítja. A Szentírás kettős tüzes nyelvek alakjában írja le a Szent Lélek kitöltését s a Jelenések könyve Krisztust úgy írja le, akinek szájából kard jó elő, kétélű kard, az Ige, amely öl és elevenít.

A IX-ik parancsolatot pedig azért adta Isten az embernek, hogy védelmező kezét terjessze ki az ember legféltve őrzöttebb kincsére: *a becsületére.* Amint a III-ik parancsolatban tulajdon szent nevét veszi védelembe, éppen úgy szent akarata, hogy a mi nevünk is sérthetetlen legyen az emberi nyelv gonosz rágalmaintól. Mert az ember, ha már semmiképpen nem árthat embertársának, egy gonosz fegyvere még mindig van, amelyet kártékonyán használhat fel: *a nyelve,* s Jakab apostol döbbenetes leírásában azt látjuk, hogy a nyelv lefegyverezése a legnehezebb harc. A hazugság, a rágalom, a gyanúsítás elnémítása nemcsak az embernek, hanem az Istennek is legfőbb gondot okozott. Amilyen nagy áldás és erő a beszéd, éppen olyan nagy átok és veszedelem is rejlik benne, ezért mondja az apostol, hogy: *„aki beszédben nem vétkezik, az tökéletes ember”.* Ezért alakultak a történelem folyamán szerzetes-rendek, mint a trappisták, akiknek a hallgatás a legjellemzőbb fogadalmuk.

Bernát egyházi atya fejezte ki nagyon találóan és szemléletesen, a nyelv veszedelmeit ezekben a szavakban: „a rá¹ galmazó és hazug nyelv olyan, mint a tör, de egyszerre háromat dőf keresztül: *azt, aki mondja, aki hallgatja, s akiről mondják*”.

*

Nem szólunk most részletesen a törvény előtt való valomásokról, ahol a keresztyén embernek a szíinigazságot meg kell vallani, mert a bírák azért rendeltettek fölénk, hogy az igazságot kiderítsék. Most inkább arra az „*édes méregre*” (Kálvin), irányítsuk figyelmünket, melyet minden ember gyönyörűséggel szűrcsől, mikor mások hibáit kikutathatja, vagy mikor titkot, kompromittáló dolgot, vagy csak valamely fonákságot hall is emberekről.

Vannak emberek, akiknek életelemük a pletyka és az emberszólás, az egyetlen szellemi élvezet és lelki kielégülés, ha má,s, távol levő emberekről közölhetnek kétes és kétértelmű híreket. Társaságok, melyek unatkoznak és unják egymást, egyszerre felvillanyozódnak, csupa fül lesz mindenki, mikor elhangzik a titokzatos szó: „*hallottátok róla?*”, „*elmondom, de ne mondjátok tovább, mert nem akarok pletykába keveredni*”, —: oh, mit szenvednek kisvárosi úri társaságok egymás nyelvétől, — hogy utálják egymást egymás háta mögött, s milyen édes és nyájas mosollyal enyeglegnek egymással szemben s egy életen keresztül egymás nyelvétől való félelem keseríti meg életüket. Az emberek kínosan vigyáznak szavaikra, hogy ne tulajdonítsanak szavaiknak más értelmet, de a bensőben kiveszett a bizalom egymá,s iránt s apró célzásokkal, túsúrásokkal vérzik meg egymást — s eltűnik végleg és örökre a társadalmi életből a derús, tiszta léggör s mindig attól lehet tartani, hogy a kék égből csap le hirtelen a villám — valakinek a nyelvéből. Vége-hossza nincs azután a kimagyarázkodásnak, de a lelkek mélyén visszamarad a keserűség, mint a pohár fenekén a seprű. Vannak emberek, akik a nyelvük által lesznek rettegett tényezőkké, — s valósággal kiüldözik a neme-sebb és halkabb lelkeket. A pletyka és a rágalom több lelket öl meg, mint amennyit a büntetőbiróság évenként tárgyi bi-

zonyítékok alapján nyilvánosan elítél. S míg a maga becsületére kényes mindenki, a más becsülete és neve értéktelen rongy a szemében.

A nyelv öl, mert a lelket öli meg és a lelket háborítja fel, mint a méreg is a vért forralja fel és szakítja szét a szívet. Gondoljunk csak a falu közvéleményére, amely ha egyszer szájára vett valakit, egy életen keresztül nincs számára jóvátétel. Az a sok csúfnév, amit falvakban az emberek egymásnak adnak és soha többé le nem mossa a csúfnevet az unokákról semmi hatalom, mutatja, hogy a nyelv milyen félelmetes hatalom. A „*falu nyelve*” élet és halál fölött ítélkező fórum, amely előtt a leghatalmasabb ember is meghunyászkodik. Nagy és áldott nevelő eszköz a szokás, a jóerkölcsnek leghatalmasabb öre, de mikor a hangadó nem a lelkiismeret, a legkegyetlenebb inkvizítorrá lesz.

Csak egy pillantás a modern sajtóra: egész félelmetes nagyságában bontakozik ki előttünk a nyelv hatalma. Nemcsak egyeseket, egész nemzeteket mérgez meg a rágalomhadjárat, amit nemzetek folytatnak nemzetek ellen. A fegyverek még pihennek, de a nyelv nem, s az újságghasabok készítik elő az újabb háborúkat. Az évtizedes, szakadatlan hamis és ferde megvilágítás, amelybe egyik nemzet sajtója a másik nemzetet beállítja, megtölti a nemzeti közvéleményt gyűlölettel és ellenszenvvel, s egyszer csak kirobban a gyűlölség és megszólalnak a fegyverek.

A nyelv bűnének következménye az, hogy bosszút forral és bosszúállásra sarkal. Feldúlja a lélek harmóniáját, kibillentli egyensúlyából s az ember elveszíti önuralmait s a lélek mélyéről kitör a vihar. A szemek vérben forognak, az ököl összeszorul, a szó éles, sértő és durva lesz, kiröppen mint a nyíl, elrepül mint a kő s „*ki tudja, hol áll meg, kit hogyan talál meg*”. Ha az ember meg tudná tenni ilyenkor, amit bölcs öregek tanácsolnak, hogy „*aludjunk egyet mielőtt választ adnánk*”, nem fájna a feje sok embernek, kimondott szavaitól, amely tulajdon fejére hullott vissza. Milyen csodálatos az hogy a megbántott és megrágalmazott ember nem tud magában maradni, — keres legalább egy embert, aki előtt ki kell öntenie felháborodását. Miért nem

elégszik meg az ember azzal, hogy csak magának mondja el sérelmét? Azért, mert kell egy élő emberi lény, akiben szövetségest keres, aki előtt tönkrezúzza a másikat, *hadd tudja meg a világ*, milyen nagy sérelem esett rajtunk. Nem bánom, haragudj, háborodj fel, törjön fel lelkedből az indulat és a keserűség, de menj be egy üres szobába s mond el ott hangosan, kiabálva dühödöt, tombold ki magad, csilapodj le. Miért nem teszi ezt az ember. Azért, mert ki venné észre akkor, hogy haragszunk?

*

„*Ne tégy a te felebarátod ellen hamis tanúbizonytságot*” — ez a tilalom a hazugság sötét birodalmának földjére visz bennünket s annak a legkülönfélébb válfajaival és fokozataival ismerkedünk meg — a gyermekfantázia hazugságaitól kezdve a notórius hazudozók, a tréfa-hazugságok, félelemből, hamis becsvágyból, hiúságból, gyávaaságból, a vallás ál-arca alatt, haszonért, bosszúból és az úgynevezett szükségből mondott hazugságokig. Minden hazugsággal legelőször is az ember önmagáról tesz hamis bizonytságot. Milyen félve és hangtalanul bújik ki, mint a kígyó a bokorból, a gyermek ajkán a hazugság. Először belepirul az arca, zavart lesz a tekintete, s az akadozó beszéd elárulja a gyermeket, hogy odabenn nagy küzdelem és meghasonlás van. De milyen hamar leveti a hazugság ezt a félelmet s az elpirulás elmarad! Felnőtt embernél a szégyenpír az a nagy büntetés, amelyet hogy elkerülhessen, hogy önmaga előtt ne kelljen szégyenkeznie, inkább messze elkerüli a hazugságot. Van a pirulásban valami éles fájdalom és nyilaló szemrehányás, amit nem lehet elhordozni és megszokni. Az Isten hangja szól, a lelkiismeret jelenti be nyomban tiltakozását. De nemcsak a durva hazugságok, a finom hazugságok is éppen olyan hazugok. A hízegés, amelyet akár neked mondanak, akár te mondasz másoknak, önmagádról való hamis bizonytságtétel. „A hízegők olyanok, mint a fecskék: csak addig maradnak, míg szép idő van.” — Ne tégy *önmagádról hamis tanúbizonytságot* azért, hogy mindenütt az énedet tolod előtérbe, s amit te tettél, azt minden áron el akarod mondani. Ne túlozz és ne dicsekedj, mert egy arasszal meg nem

növelheted termetedet, lábujjhegyen járni pedig, nem lehet egész nap, az ágaskodó ember pedig nem áll biztos alapon, meg kell fogódnia. A hazugsággal szerzett jóhírnév hamar eloszlik s csak a korma marad vissza. A jó névhez nem az tartozik hozzá, hogy híres ember légy az emberek előtt, hanem az Isten előtt. Különösen légy éber, ha dicsérnek. Néha sokkal többet látnak az emberek, mint ami vagy, te magad is jól tudod, — de nincs erőd alábbszállítani magadról a túlzott véleményeket. Pedig ha nem teszed, elér a veszedelem, magad is el fogod hinni.

Van egy fajta hazudozás, amelyet nem szavakkal követ el az ember, hanem maga az élet alapjában hazug, mert látszatokra épül fel, a látszatokkal beéri, sőt a látszatok kívánatosabbak előtte, mint a jellem és lélek egyszerűsége, őszintesége és természetessége. Minden ember alapjában véve szeret többnek látszani, mint ami valósággal, szeret kitűnni, s vágyik embertársai elismerésére, s a természeti ember önmagáról mindig többet tart, mint másokról.

Isten az alázatosság és az önismeret iskoláját azért járhatja ki azokkal, akiket fiává fogad, hogy ebből a hamis becsvágyból kijózanítson, észretérítsen, s a látszatelet helyett az alázatosság útján való belső növekedés igazi becsvágyát ébressze fel a bensőkben.

Aki ezt az iskolát nem járja meg, vagy megjárja ugyan, de amikor csak lehet megszökik az Isten órái elől, annak az egész lelki habitusán kiütközik, hogy a látszattal megelégszik. Torz elfajulásai azután a látszat életnek, amikor az emberen minden mesterkéltné, utánzótt és magáraerőszakolt lesz. Minden hazug lesz, a szó, a mosoly, a sírás, az öltözet. Legfonákabb megnyilvánulása a farizeizmus, a vallásos képmutatás. Az ilyen ember nem is tudja, hogy milyen nagy veszedelemben van, csak egy-egy világos pillanatban ébred rá, hogy hazug az egész élete, szemfényvesztés minden szava, — de aztán újból narkotizálja a lelkiismeretét, s folytatja ott, ahol abba hagyta. A kijózanítást nem végzi el mindig az élet iskolája. Az élet iskolája bár megpróbál min-

den embert és a kellő értékére szállít le minden túlfűtött ambíciót, de az élet iskolája gyakran nem az alázatosság hanem a megalázás útja, ami elkeseredetté teszi az embert. A Krisztus iskolájában szelíddé lesz az ember, az élet iskolájában gyűlölködővé. Csókold meg a kezét annak, aki a látszat-élet hazugságait leszaggatja rólad, s lényed igazi, természetes megnyilatkozására segít el. Ha azután ráébredtél, hogy a hazugság a jellem legbiztosabb megrontója, vigyázni fogsz a nyelvedre és sem haszon, sem bosszú, sem megszokás, sem a büntetéstől való félelem nem vesznek rá egykönnyen, hogy az igazságtól eltántorodj.

Mindeneket összefoglalva, három tanácsot fogadj a szívedbe. 1. *Érezd meg*, hogy gazdagság, hatalom, hírnév, dicsőség nélkül lehet élni, *de becsület nélkül ne m[^]* azért mikor az forog kockán, akkor az élet forog kockán. A becsületet azonban, hazugsággal nem lehet megmenteni.

2. Tanuld meg dicsérni, ami jó, ami szép és elismerésre méltó embertársadban. Legyenek hízélgés nélküli lelkes, meleg szavaid. Ilyen szóból a kevés is elég. Az elismerés és biztatás alvó erőket ébresztenek fel, a jó lelket növelik. Sok embernek éppen a te szavadra, biztatásodra van szüksége. Arra vágyik, hogy észrevedd és bátorítsd. Figyeld csak meg, olyan sok mindent két oldalról lehet felfogni és megítélni. Mondhatsz valakit takarékosnak vagy zsugorinak, könnyelműnek vagy jószívűnek, kegyesnek vagy képmutatónak, keménynek, vagy igaznak. Isten látja csak igazi valójában a lelkeket. Bizz az emberekben, — míg az ellenkezőjéről meg nem győztél.

3. S, tanulj meg hallgatni. A helyes hallgatás nagy jel lemerő és nagy művészet. „Beszélni rövid idő alatt meg tanulnak a gyermekek, a hallgatást egész életén keresztül tanulja az ember.”

Mindenekfelett dicsérd az Istent, szíveddel és nyelveddel, mert, aki Isten dicséri, az elfelejtett anyanyelvén szólal meg.

X. parancsolat.

A szív reformációja

II. Móz. XX. R. 17. v. Ne kívánd a te felebarátodnak házát. Ne kívánd a te felebarátodnak feleségét, se szolgáját, se szolgáló leányát, se ökrét, se szamarát és semmit, ami a te felebarátodé.

Heidelbergi káté 113. kérdés: Mit tilt meg a X. parancsolat? Azt, hogy soha még a legcsekélyebb kívánság se támadjon fel szíveinkben Isten egy parancsolata ellen sem; hanem minden bűnt, mindenkor teljes szívből gyűlöljünk, ellenben minden igazságot kedveljünk.

Reformáció emlékünnepe van. De most ne a történelmi jelentőségét méltassuk. Emlékezzünk inkább annak a sokat emlegetett 95 tételnek első pontjára, amely így hangzik: „*A mi Urunk Jézus azt mondotta, hogy térjetek meg. A keresztyén ember élete naponként való megtérés*”, örök bizonyság marad ez az első tétel, hogy reformátoraink az egyház reformálását az ember bensejében és önmagukon kezdték meg. *A szív megformálása* az az örök reformáció, amelyet egész életünkön keresztül kell folytatnunk. Mi más a Tízparancsolat is, mint az Isten reformációja a megromlott emberi életben. Ahol ezeket a parancsolatokat befogadják, ott az örök reformáló lélek, az Isten Szent Lelke kezdi meg tisztogató, újjáteremtő munkáját. így lesz a tizedik parancsolat a kívánságok forrásának, az emberi szívnek megtisztítója s így lehet reformáció ünnepi alapigénk.

*Míg a szív reformáción nem ment át, addig léte-
nyegbe vágó átalakulás nem történt az ember éle-
tében, csak külső átalakulások voltak, de mikor
Isten már a szívig eljutott, akkor belülről kifelé,
az élet legapróbb megnyilatkozásáig, a legfinomabb
rezgésekig és mozdulatokig kiható átváltozás tör-
tént meg.*

Különös tünetei vannak a szív megbetegedésének. Legtöbbször a szemén mutatkoznak kóros elváltozások. Nagyon

rossz orvos volna az, aki a basedowos embert a szemén kúrálná.

Az emberi szív egyik legnagyobb metegségére mutat rá Isten a tizedik parancsolatban: az *irigységre*. Nagyon jellemző, hogy az Úr Jézus két ízben is a szemekre hivatkozik, mint amelyek leplezetlenül megmutatják, ha a szív ebbe a betegségbe esett. A hegyi beszédben mondja: *„ha a szemed tiszta, az egész tested világos lesz, ha a szemed gonosz, az egész tested sötét lesz.”* (Máté VI. R.) Másik helyen pedig, a szőlőművesekről szóló példázatban a gazda ezekkel a szavakkal fordul az irigykedő munkásokhoz: *„avagy a te szemed azért gonosz, mert én jó vagyok?”* A magyar közmondás az irigységet nem a szemeken látja, hanem az arc színének elváltozásában s azt mondja: *„elfogta a sárگا irigység”*. Az irigység olyan látási hibát okoz, amelyből míg a szívet meg nem gyógyítják, nem szabadul meg az ember. Az *Úr Jézus azért, bár a szemre mutat rá, de a szívre teszi rá a kezét mint gyógyító orvos*, mert az irigység lelki betegség s nem büntetni, hanem orvosolni kell. Jött mint a szív reformátora, aki tüsszel és Szent Lélekkel keresztelve új szívet és új lelket ad a beteg szív helyett. S amint rendbe jött a szív a látási hiba is elmúlt.

*

Legtöbb ember boldogtalanságát — nagyon sok tapasztalatból leszűrt meggyőződéseim szerint — nem a valóságos baja okozza, hanem legtöbb bajt az irigység-okozta látási hiba szerzi számára. Ez az egy szócška: *„a másé”* rontja meg az emberek életét. Feledhetetlen őszinteséggel ad hangoztatott Ady Endre egyik költeményében ennek a lelkiállapotnak, mikor így szól:

*Mennyi arany cseng és mind a másé,
Mennyi asszony van s mind a másé,
Mennyi minden van és mind a másé.*

Nézd csak végig a Biblia alakjait. A paradicsomban ott áll egy fa. A kert minden fája az emberé, csak az az egy nem s az első ember s az örök ember attól *az egytől* nem látja a paradicsomot. Ez a látási hiba éppen abban

van, hogy nem látja azt, amije van, hanem csak azt amije nincs. Avagy nem a testvéririgység Józsefet Egyiptomba. Ahab és Jezabel király és királynő voltak s a szegény Nábót kunyhója miatt nem tudtak aludni. Dávidot Hítteus Uriás felesége megkínánása vitte gyilkosságra; más asszonya. Nem irigykedve néznek-e a tanítványok Jánosra és Jakabra? Nem az irigység miatt kísérik a farizeusok sanda szemmel Jézus minden lépését, s éppen azért nem látják meg benne a Messiást.

Avagy ne a Bibliából vegyek példákat? Ha a mai életből veszem, még sokkal félelmesebb alakjában ismerem rá erre a betegségre. Hiszen már nemcsak személyes, hanem kollektív- és osztály-irigységgel állunk szemben. Hiába próbálsz bizonyítani az irigy embernek, hogy rosszul ítéli meg a dolgokat és nincs igaza, mert hamis föltevésekből indul ki, ha angyalok nyelvén szólasz is, — nem értél egy hajszálnyi eredményt sem. A görbe tükör mindig torzán tükrözi vissza a tárgyakat és az arcokat. A görbe tükörben az angyal-arcok is rútakká válnak. Ez a szembetegség a mai kor legnagyobb bajainak forrása s ez az oka annak is, hogy a bajok külsőleg nem gyógyíthatók. A koldus a koldusnak irigyli a kevésbé foltos köntösét, a milliomos a másinak a millióját. A falusi ember a városinak kényeiméi, a városi pedig a falusi ember nyugalmát és jobb ellátása* A forgandó szerencse a tegnapi irigyeltet alulra fordítja és megfordítva, az irigyek máról-holnapra az irigyeltek közé sodródnak. Így nő és dagad az irigység, s keserűvé és elhordozhatatlanná teszi az életet úgy a maga, mint a mások számára is. Az irigykedő ember a társaságban nyomasztóvá teszi a társalgást, megmérgezi a levegőt, megmérgezi a legmeghittebb baráti szíveket, mint a szű a gerendába, úgy rág az emberi társadalomban, s mint a lappangó tűz, belülről pusztítja el a lelkek bizalmát és kiszikkasztja a legdrágább és legszentebb olajat az emberi szívből: *a bizaom és szeretetet*. Éppen az az átka az irigységnek hogy a *magadét megkicsinyíti és a másét megnagyítja, a magadét értéktelenné varázsolja szemeidben, a másét pedig megszépíti.*

Sikered van? Nem tudsz néki örülni zavartalanul, mert a másíknak nagyobb van. Jól megy házad népének? De megmérgezi örömodet, ha mindig azon a szemed, hogy a másík portája még jobban virágzik. Megdicsérnek valakit. Tudsz-e vele szívből örülni? Megáldott az Isten valakit tehetséggel, kellemes külsővel, vagy több földi jóval! Tudod-é jó szemmel szemlélni a boldogságát? Hiába is lepleznéd, ha nem tudsz, kiül az arcodra, hazuggá teszi köszöntésedet, megállítja az imádságot. Miért vagy néha nyugtalan? Mert az ismerősödet megdicsérték! Miért vagy lehangolt? Mert a társadat tiszteletben részesítik! Miért vagy ingerült? Mert akit irigyelsz, azt szeretik! Mi veszi el a munkakedvedet? Mért a másíknak jobban sikerül, mint neked! Miért veszíted el a hitedet az emberekben? Azért, mert csalódtál bennük? Oh, nem! Legtöbbször, mert

*többet igényeltél magadnak, mint amennyit meg-
érdemelsz!*

így írja le az irigység kártevéseit Bezzel többször idézett magyarázataiban. De nemcsak a hangulatod és nemcsak a kedély-életed árnyékolja be az irigység, hanem minden gonosz, gyűlölködő és pártütő gondolatnak, minden felelőtlenül elindított rágalmazásnak, pletykának és bosszúállásnak *a tisztátalan atyja lesz*. Mikor az, irigység lepi meg a lelket, *sötét erő lép be az életbe*, amely állandóan gyötör és kínoz. Lerombol benned mindent és pusztító dühvé növekedhetik. Annyira elrejtí magát kezdetben, hogy észre sem veszed milyen kerülő úton férkőzik a szíved belsejébe s olyan brutálisan törhet ki, gyakran egész jelentéktelen okok miatt, mint mikor egy égő gyufaszálat puskaporos hordóba dobnak.

A szemnek ez a betegsége nem a szemén, hanem a szíven keresztül gyógyítható. Az Úr Jézus is így gyógyította s a nagyszívű keresztyén lélek-orvosok csakúgy, mint a modern pszichologia, mindig ezt az elrejtett keserű gyökeret keresik, hogy a beteg szemekre gyógyírt tehessenek. Jó annak, aki ez alól a testet-lelket sorvasztó nyavalya alól az imádkozás tisztító tüzébe tud menekülni. Isten Szent Lelke

a csalhatatlan pszichoanalitikus, s az ő igéje kielemezti a lélek kusza vonalaiból és zavaros emlékeiből azt a gátlást, amely a lélek derűjét, közvetlenségét, őszinteségét elnyomja és nyomorgatja. Az imádkozó emberek olyanok, mint a jó kertészek, akik a virágos, vagy a konyhakertben minden nap gyomlálnak es nem engedik nagyra nőni a gázt. Az irigység ellen, amely sok szívből nagy feszítő és sarkaló erő is lehet a versenyre, *Isten és az emberek irántunk tanúsított jó tetteire való emlékezés a másik gyógyító orvosság. Ha megtanulod a Jeremiás próféta jelmondatát „kívánsz-é magadnak nagyokat. Ne kívánj!”* Ha számbaveszed naponként milyen nagy nyomorúságból, nagy kárhózból és sötétségből hozott ki Isten s ha megismered hogy a fiúvá fogadtatásnál nagyobb jó nem lehet osztályrészed az egész világon, egész egyéniségeden előmlik a legnemesebb vonás a

*szerénység édes testvére a háládatosság
ság. A hála a keresztyén élet valamennyi gyümölcs-
csei között a legkésőbbben érő gyümölcs, de a leg-
ízletesebb.*

Sajnos legtöbbször akkor érik meg szívünkben, amikor már késő, nem ízlelheti az, aki megérdemelte volna az életben. De ha megtermi életünk, akár csak a vénségében is ezt a nemes gyümölcsöt, s az élettől való búcsúzás pillanatában, az ajtóból visszatekintve ráemlékszik azokra, akik jók voltak hozzá, akkor sem vész kárba ez a gyümölcs. *Az egész református személyes kegyesség nem más, mint hálából egész életünknek Isten szolgálatára való felajánlása.* Ha mi igazán hálaadó imádságot tudunk mondani, rájöttünk, hogy nem jutnánk hozzá a kéréshez, Ha csak annyit kapnánk, amennyit kérünk, az életünk legnagyobb javait, legtisztább örömeit s a legdrágább ajándékait kellene nélkülöznünk. Bizonyos, hogy vannak dolgok, amiket Isten csak az imádkozó embereknek ad meg, *de mindig az imádsága mértékén felül.* Vigyázz azért, s ezt a kellemetlen vendéget ne engedd be az ajtódon és ha erőszakos és tolakodó, energikusan utasítsd el magadtól, vagy ha nem hagy békét, birkózz meg vele és számolj le vele. S ha néha úgy képzeld,

hogy szürke életed mellett kihívóan és ragyogóan suhannak el a sokak által irigyeltéknek az élete, gondold erre a régi mesére a *boldogság ezüst harangjára*. Egy király koronázása napján palotájának kapuja fölé egy ezüst harangot húzatott fel s megparancsolta, hogy ez a harang mindig csendüljön meg akkor, mikor a király boldog. A király gyakran nyúlt a harangkötél után, hogy meghúzza azt, de a boldogság eltűnt, mert vagy az este, vagy a reggel hozott valami szomorú hírt az ország valamelyik közeli vagy távoli falujából s a harang hallgatott, egész uralkodása alatt nem csendült meg egyszer sem. A király haja megfehéredett, kedve megfogyatkozott, a munka nehezebbé s az élet komollyá vált s közeledett a halál. S mikor utolsó órája eljött, a király betegágyához hangos sírás és zokogás hallatszott fel az utcáról, s palotájának az udvaráról. A körülállóktól a sírás után tudakozódott, s azt a választ adták: *a nép siratja haldokló urát.*” A harang kötele után nyúlt, a harang megszendült, mert a búcsúzó király boldog volt. Az nem lehet, hogy olyan boldog legyek, mint amilyen szeretnék lenni, de hogy hálás legyek, az elkerülhetetlen.

Kétszer különös erővel kísért meg az irigység. Először ifjúságodban, amikor az előtted járóknak, a beérkezetteknek boldog életét szemléled s elképzeled, milyen messze já, isz utánuk s némelyik milyen könnyen jutott terített asztalhoz, de nem látod az utat, a verítéket s a küzdelmeket, amelyeken át érték el az általad irigyelték pozíciójukat. (Pedig ha te lennél az ő helyükben, milyen másként állnád meg helyüket. Avagy, ha neked olyan körülményeid és előnyeid lettek volna, milyen más karriert futottál volna be.) Ez a lelkiület szülte meg ezt a tipikusan pesti, cinikus fatalizmus stófáit: „Az egyiknek sikerül, a másiknak nem.” Feszül benned a friss tavaszi erő s úgy érzed különben megállnád helyedet ott a magasban. Csak később szégyenled meg magad, mikor feljutsz magad is azokra a helyekre s elkezdesz szédülni, akkor tudod megbecsülni azokat, akik nem szédültek ezeken a helyeken. Ha az ifjúság szívét az előtte

járó nemzedék iránt nem a tisztelet, hanem az irigység tölti el, nem várhat jobbat nyomába lépő nemzedéktől.

Az irigység másik kísértése az öregedés kezdetén fog el, amikor nyomodba lép az új nemzedék „*új idők új dalaival*” s te ahelyett, hogy örömmel üdvözlődnél a friss rügyet s boldogan adnál hálát, hogy náladnál erősebbek lépnek a nyomodba s az az ügy, amelyet szolgálsz nem vesz el, mert Isten támasztott utódot és csendben neveli, hogy amikor kezded lehanyatlik átvegye tőled az égő fáklyát. Te hiúságodban és irigységedben nem a vad hajtásokat nyesegeted, hanem az egészszet ki akarod törni. Minden ember életfelfogása előbb-utóbb kijegecesedik, szilárd formákat vesz fel s új benyomások, új módszerek iránt egyre fogékatlanabb lesz s alkalmazkodó képessége is veszít rugalmasságából, különösen akkor, amikor az idő nem ólom lábakon jár, hanem a repülőgép szárnyain suhan. Az ilyen gyors ritmusú életben s a gyors átalakulások idején az ifjak hamar öregekké válnak s a legrugalmasabb férfiak is hamar rájönnek, hogy nem pótolhatatlanok. Ifjak csak azok maradnak, akik az ifjúsággal állandó összeköttetésben élnek és figyelik, mi üzenetei .küld Isten az ifjúságon keresztül. Isten igazságainak minden nemzedékben meg kell ifjodnia és minden nemzedékben meg kell érnie s a háladatosság édes gyümölcsseit megteremnie.

Amit Isten meg nem ad egy embernek, senki ember azt néki meg nem adhatja és semmi emberi fortélyal azt nem pótolhatja.

„Senki meg nem növelheti termetét csak egy arasszal is.”

*

A mi Urunk, Jézus Krisztus a Tízparancsolatot így foglalja össze: „*szeresd* a te Uradat Istenedet teljes szívből, teljes lelkedből és teljes elmédből és *szeresd* a te felebarátodat, mint magadat.” *A két kőtáblának* tízparancsolatja egyszerre eltűnik előlünk s csak két parancsolat áll rajta, az egyik az egyik táblád, a másik a másik táblán, de mind a kettőn ez az egy parancsolat, hogy *szeresd az Istent és szeresd az embert.*

Bűnhődés vagy kegyelem

Luk. XV. R. 1—32. A tékozló fiú példázata.

Isten segedelmével a Tízparancsolat magyarázatának befejezéséhez eljutottunk. Felérkeztünk a Sínai hegy csúcsára, ahol egykor menydörgés és villámlás között adta tudtul Mózesnek az Úr akaratát. Emlékezzünk vissza az első beszédben kitűzött célra, „a Sínai hegyről el kell jutnunk egy másik hegyre, a Golgota hegyére”. A Sínai és a Golgota, — ezek Isten hegyei. Az Izrael népe kétezer év óta nem tudta megtenni az utat a Sínai hegyről a Golgotára. Sőt a keresztyén emberiség nagy tömegei is megtelepesznek a Tízparancsolat alacsonyabb dombjain. A társadalom és az átlag közvélemény még ezt is sokalja. Egy-egy korszak nagy vallásos hérosza, vagy államalkotója felvitte, vagy felkényszerítette népét magasabb erkölcsi színvonalra, de a tömegek nem érezték magukat jól a magasban, nem felfelé akartak menni, hanem lassan, észrevétlen, ahogy a folyó, vagy tó apad, lefelé szállottak, néha már egészen elveszítették a Tízparancsolatot. S amilyen mértékben morális hanyatlás állott be a nemzetek, családok és egyesek életébe, — úgy kezdtek kiütközni a hullafoltok az emberiség arculatán.

Nem könyvből, hanem tapasztalatból tanulja meg a legtöbb ember a megváltozhatatlan törvényt:

ebben az életben senkinek sem lehet bűnhődés nélkül az Isten tízparancsolatja ellen vétkezni. Egyideig nem történik semmi baj. De csak egy ideig. Egy-szer azonban, mint a csalétekre ment vad, mikor vígan lakmározza falatját, — rémülve veszi észre, hogy csapdába került s mint a megfertőzött ember, borzadva ébred rá, hogy dagadnak a kezei, mint a veszett eb által megmárt, pár hét múlva nyugtalan lesz és kitör rajta a veszettség, — *a bűn bűnhődése is megjön.* Ha Isten azonnal küldené a büntetést, akkor mi mindnyájan már nem itt volnánk, s ha bűneinknek megfelelő büntetését már elvettük volna, én nem tudom, hogy egy is közülünk megállhatna-e ott

és azon a helyen, ahol most van. Én önmagamról nem merném elmondani. De az is bizonyos, hogy a bűnhődésnek valamilyen fokát már mindnyájan megízleltük és utolért bennünket egyes bűneinknek a következménye és *senki sem lehet biztos, — hogy már mindenért megbűnhődött.* Nemzeti himnuszunkban is a „*megbűnhődte már e nép a múltat s jövődőt*” csak költői túlzásként tűrhető meg, de ez a sor nem illik bele egy nép imádságába semmiképen. És ki merné mondani, hogy a mai emberiségnek a bűnhődése már véget ért? Nem napról-napra arra ébred-e fel az ember, hogy várja a jobbat és rosszabb következik? Néha olyan irtózatossá válik az ember, hogy csap le a bűnhődés, mint a villám s belenyög az egész ország. Ki merné azt mondani magából, hogy biztonságban van s neki nincs oka semmiért sem félni a bűnhődéstől!

Az egész Tízparancsolat-magyarázat hiábavaló volt, ha a biztonságérzetnek ezt az elbizakodottságát nem törte darabokra és az önismeretnek erre a minimális mértékére el nem juttatott, hogy megérdemlem a büntetést.

Vannak, akik arra a meggyőződésre jutottak: „*ha így áll a dolog, akkor jöjjön, aminek jönni kell!*” Ez a fatalizmus nem a mi keresztyén hitünk és nagyon nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy ez nem is a predestinációs kálvinizmus, hanem annak éppen a *torzképe*, csak a szavaiban egyezik meg a reformárus ember elszánásával. Vannak, akik megkísérlik a lehetetlent. Menedéket keresnek a bűnhődés elől s úgy bujkálnak előle, mint a szökött fegyverek s az egész életet a bűnhődés elhárítására, kijátszására fordítják. Mikor aztán már látják, hogy nincs menekvés, megátkozva a kegyetlen sorsot, mint Jób felesége, válnak el az élettől. Vannak, akik tompa megadással vonszolják az életet, mint a maguk bűnének büntetését, *vagy a más bűnének tragikus következményét*; érzik, hogy áldozatok és óhajtják a halált, mint megváltást. Hát csakugyan nincs senki, aki megállítsa a végzetet, feltartóztassa a bűnhődést s megfordítsa a sors kerekeit? Itt

nem lehet semmit jóvátenni, *nem* lehet semmit kiengesztelni, levezekelni, itt ahol nem lehet bűn nélkül maradni, — hát nem lehet megtisztulni? *Csak bűnhődés van, de kegyelem nem lehetséges?*

El kellett vezetnem benneteket ezekhez a szakadékokhoz. Csak mikor a Tízparancsolat csúcsára felértünk, nyílnak meg ezek a tátongó mélységek.

Van aki megállítja a sötét végzetet, feltartóztatja a bűnhődést és megfordítja a sors kerekét, de ez nem a Sínai hegyen van, hanem a Golgota hegyén.

Azért kell nekünk odamennünk. Vannak, akiknek irtózatosságnak látszik. Pedig az a két csúcson nagyon közel van egymáshoz. Jertek, hadd mutatom meg ezt a keskeny utat, amely oda vezet, — még ma, még ebben az órában megérkezhetsz oda, mert a Golgota mindenkinek egy predikációs idő alatt elérhető.

I.

Nézzétek ezt a tékozló fiút. A Tízparancsolatnak mind a tíz pontját megszegte. Nem talál sz bünt, ami ne volna rajta. Megunta az atyai házat. Meghasonlott az atyjával, háttal fordított neki, önállósította magát, független életet akart, hogy kiélje az életet, amint kénye-kedve tartja. Az örökségre számot tartott. El tudjátok-e képzelni a tékozló fiút imádkozni, zsoltárt énekelni, templomba menni, úrasztalához járulni? Ahol a szíve, ott az istene, — sa szíve a Mammonon és az élvezeteken. Aki a legfőbb tekintélyt lábbal taposta, — milyen tekintélytisztelet élhetett annak szívében? Azt hiszem, semmi más, csak a magáé és senki másé. Vér talán nem tapad kezeihez, de aki közelébe került, a lelkét ölte meg. A tékozló fiú „barátai”, „szeretői” lopott vagyonból dözsöltek. Mit számított ott a gyermek, család, otthon, házassági hűség, veríték, becsület, takarékoság. Ezek mind nagyon unalmas dolgok. Életművészet, szabad-szerelem, túl az erkölcs világán, munka nélkül — könnyen és vígan élni, nem gondolni a holnappal, *ez a tékozló fiú életeivé. A tékozló fiú befelé fordította a Tízparancsolatot és*

hátsó lapjára maga írt újat. És ez ment sokáig, vígan, — míg tartott az örökségből. Az atya pedig odahaza mind-
ezt tudta — és a testvérbátyja rendesen járt ki a munkába. Egy napon arra ébredt, hogy mindenki elhagyja. Az örök-
ség elfogyott — és nagy éhség lón abban a tartományban
s kezdődött csendesen, de biztosan a bűnhődés, de a bűn-
hódését már nem akadt ember, aki megossa vele. Aki
aranyserlegből ivott és patyolatba öltözött — a disznók
vályújához csúszott, hogy egy falatot szerezzen magának.

Mélyen, nagyon mélyen át kell élni ezt a példázatot. Látnod kellene ezt a tékozló fiút, nem úgy, mint a festők festik, hanem amint a valóságban van. Nagyon nehéz ezt átélni annak, aki sem a maga, sem a más sorsába nem szeret belemélyedni. De

*gondold el, ha egy barátod volna a tékozló fiú,
vagy a testvéred, vagy a fiad — vagy gondold el:
te m a g a d vagy az a tékozló fiú, aki mind a tíz
parancsolat ellen vétkezett!*

Ellene fordult a múlt. Hogyan jut el mégis arra a gon-
dolatra, hogy visszatér? talán megtörte az élet? Talán mert
a korgó gyomor és az üres erszény hazakergette? Talán
mert atyját olyan puha és légyszívűnek ismerte, hogy mi-
helyt rongyaiban meglátja, mégis csak nem uszítja rá az
ebeket? Vagy éppen a bűnbánat adta neki ezt a tanácsot?
Csodálatos ez a tékozló fiú, aki eljátszott mindent és aki
*tudta, hogy otthon a szülői házban a Tízparancsolat teljes
szigorúságában és szentségében áll,* tudta, hogy nem lehet
csalni, mert leálcázzák, még sem választja az öngyilkossá-
got, mint utolsó menekvést s az eljátszott életet nem dobja
el magától. *Mi viszi haza?* Semmi más, az az egyetlen tudat,
hogy *neki atyja van, megcsúfolt, megtagadott, megbántott
és megkeserített atyja, de még atyja.* Mind a tíz, lábbal tiport
-parancsolat reá kiált és útjába áll: — nem mehetsz haza,
hiába is próbáld meg. Lehetnél olyan arcátlan, hogy *most*
jelenj meg a küszöbön?

*És a fiú, — bár mind a Tízparancsolat, mint égő,
tíz seb vádolta — mégis hazament.*

És mikor az atya meglátta, eléje futott és átölelte és örömkönnyre csordult, legszebb köntösét hozatja, gyűrűt húz az ujjára, sarut a lábára és megparancsolja, hogy tulkot vágjanak le.

Atyámfia, mondd meg őszintén, hiszed te ezt, hogy ez így történt? Nem jól mondom! Hiszed te ezt, hogy ez így történik ma is? A tékozló fiú tündöklését és bukását még csak át tudod élni, de ezt a visszafogadtatást, — valld meg őszintén, — ezt *túlságos soknak tartod*. Nem hiszed másra nézve sem s magadranézve sem. Nem is tartod okos, igazságos dolognak, hiszen ez csak tápot ad a bűnre. Az egész Tízparancsolatot, annak minden szigorúságát neveltségessé teszi, sőt annak Istenét hazudtolja meg.

Te és én legjobb esetben azt mondjuk, az már mégis sok, *elég ennek a nagylelkűségnek a fele is*. Hogy béres legyen, jó, de ez a gyűrű, a legszebb köntös, a saru, mind a fiúság jogaiba való visszahelyezés jele s még hozzá, a vigadozás, a levágott tulok. *Fél bocsánatra kész az emberi szív is*. Hadd érezze mindig a szégyent és a bűnnek keserű utóízét, aki vétkezett. Sőt, tovább még igazságosságodban és azt mondd te és mondom én: aki ezt a példázatot mondta, nem ismeri az emberi természetet emberi bölcsességében fel-fuvalkodva.

De ez a példázat éppen azt mondja el, amit te és én nem ismerek, az Isten természetét, — azét az Istenét, aki a Tízparancsolatot adta. Látod, ez az az út a Sínai-hegyről a Golgotára, a törvénytől a kegyelemhez, büntől a bocsánatra.

Mi nem tudunk megbocsátani csak félig, a tékozló fiú sem remélt többet, csak fél bocsánatot, „tégy engem olyanná, mint a te béreseid közül egy”, csak túrt személy akart lenni az atyai házban, de

az atya, itt az Isten — és az teljes, egész és fenn-tartás nélküli bocsánatot tud adni. Az Isten teljes és

egész bocsánatot ad, vagy semmilyen, — de félbocsánatnál nem áll meg.

A Tízparancsolatból megismerhetem Istent az ő bünt gyűlölő szentségében. Isten ma is olyan az atyai házban, amilyennek a Tízparancsolatban szól hozzám és *ha a tékozló fiú történetének folytatása volna, az volna benne elmondva, hogy a hazatérés után a visszafogadott fiú mint igazodott bele az atyai ház rendjébe*, mint adta magát készséggel és engedelmesen az atyai ház örök rendje alá. De ahhoz, hogy a tékozló fiú hazakerülhessen, nem elég a Tízparancsolat, hanem *ez a kegyelem, ez az irgalom, ez a bocsánat, ez a bűn utálata felett győzedelmes szeretet elégséges ...*

Oh, ha mi ezt a bocsánatot hinni tudnánk, *ha mi ezt a bocsánatot hirdetni tudnánk!* A keresztyén egyháznak nagy adóssága van a világgal, az egyháztól és az Istentől elidegenedett tömegeivel szemben. Míg a Tízparancsolatot magyaráztam, egyre jobban éreztem, hogy ennek a mai nemzedéknek az Isten törvényét olyan erővel kell tanítani, hogy elkábultságából és aluvásából felriadjon. A velők megosztásáig, a legfinomabb és a legrejtettebb ösztönökig be kell hatolni, mert a bűn mindig beljebb ássa magát, mint a lyukába szorított róka. Le kell leplezni, elő kell hurcolni, néven kell nevezni, tetten kell érni, le kell vágni a bünt. *A hétköznapi életbe kell kimenni, mert itt, a templomban már nagyon biztonságban érzi magát.* De amint közeledtem a vége felé, egyre világosabb lett előttem, Isten lelke maga vezetett rá, hogy

amire a mai embernek legnagyobb szüksége van, az a bűnbocsánatnak valami szokatlanul bátor, biztos, fenntartás nélküli hirdetése.

Az egyháznak nem az erkölcsök megjavítása a legfőbb feladata, amint azt a világ, vagy az állam kiosztja számára, — hanem a hit ébresztése, ennek a hitnek hirdetése a hitetlen és tékozló világ számára, — hogy *teljes, egész, fenntartás nélküli bocsánat várakozik számára.* És ezt a mai egyház

nem tudja olyan erővel és biztonsággal, mint arra ennek a mai embernek szüksége volna. *Ennek a mai embernek nyelvén kell hirdetni a bűnbocsánatot és pedig mindenki számára.*

Hirdetni a pénzembernek, hogy van számodra bűnbocsánat, a politikusnak, van számodra bűnbocsánat, az atheistának, van számodra bűnbocsánat, a kommunista agitátor számára van bűnbocsánat, a börtönben ülő és a börtönön kívül való számára van bűnbocsánat,

— mihelyt megismerted bűnödöt és ráemlékeztél, hogy egy atyai szív váraozik reád.

*

És még van egyfajta ember, akinek ezt egészen ősi bibliai erővel és nyíltsággal hirdetni és tanítani kell — az *otthonmaradt testvérek, az egyházban bent élő, az Isten törvénye alatt dolgozó, a megfogyatkozott kegyes és istenfélő emberek számára.* Hirdetni kell, hogy mindezek számára *legyen benned is* bocsánat, nemcsak, hanem készség, nemcsak készség, hanem öröm, amint Istenben, az Atyában megvan — a megbocsátásra. Nagy feladat ez. Nagyon nehéz — én tudom, — de az otthonmaradt testvér duzzogása miatt nem maradhat kívül a hazatérni kívánczó — mikor az Atya azt mondja: *az én fiam meghalt és feltámadott.*

Ma pedig nagyon nagy a veszély, hogy a haza vágyakozó tékozló fiú *előbb találkozik* az otthonmaradt testvérel és tőle nem jut az Atyához. Ez az a fajta vallásosság, amely azt mondja: Én szeretem az Istent, de az ember olyan utálatos, hogy nem tudom szeretni.

*

Mi segít ki ebből a nagy meghasonlásból?! Először is az, hogy a bűnbocsánatnak ezt a hódító nagyságát meg kell tanulni hirdetni olyan erővel és olyan hatalmasan, hogy elhasson a *legzüllöttebb* helyre is.

Nem akarunk olyan beszédet mondani se, hallani: - se, amely itt, a templomban érvényes, de odakünn: már nem, mert akkor itt sem érvényes.

Túl a megbotránkozó, otthonmaradt testvérek duzzogásán — hangozzék ki a világba: van bűnbocsánat mind a Tízparancsolat — áthágói számára az Atyánál, ma is van nála gyűrű, új köntös és saru, ma is vigadozás van a menyekben a megtérő bűnösön.

A második, amit gondolj meg: vajjon mire mennél, ha veled szemben nem ugyanilyen kegyelmes lett volna az Isten. Hát már elfelejtetted, hogy a te bűneidet hogyan bocsátotta meg s hogyan fogadott kegyelmébe. Úgy hogy téged is, aki mind a tíz parancsolatot megszegted, — ez az atyai irgalom fogadott be. Vagy neked nincs szükséged bűnbocsánatra, úrvacsorai kenyérre és borra, nincs szükséged szeretetre, nincs szükséged gyengédségre?

Avagy teéretted nem kellett meghalni a Krisztusnak?

Keresztje a Golgotán feléd nem tárja ki karját?

Nem! Nem! Az Isten törvénye bűnhődést hirdet, — de a kereszt kegyelmet, s én

„jövök semmit nem hozva, keresztbe fogózva”.

Én is ezentúl minél szigorúbban hirdetem a törvényt, annál hangosabban kiáltom: *van irgalom, van kegyelem.* A keresztyén ember sorsa nem bűnhődés, hanem kegyelem!

TARTALOM

BEVEZETÉS. ISTEN TÖRVÉNYÉNEK HASZNÁRÓL.

1-13. *I.* Az elveszített Tízparancsolat. 1. 1. Az új kőtáblafaragók. 2. 1. Ki adta a parancsolatokat? Mózes? 2. 1. Isten és önmagam ismerete elválaszthatatlanul összefügg. 3. 1. Az önismeret magasabb iskolája. 4. 1. Ludendorff és az ótestamentum. 5. 1. A kálvinizmus ótestamentomi komorsága. 6. 1. A református emberlátás gyökere. 6. 1. A törvény, mint tükör, zabla és ösztöke. 8. 1. Az engedelmesség fokozatai. 11. 1. Út a Sinai hegyről a Golgotára. 13. 1.

1. PARANC SOLAT. ISTEN ÉS A MODERN BÁLVÁNYOK.

11-26. *I.* Melyik a legfontosabb parancsolat? 14. 1. A Tízparancsolat és a modern ember. 15. 1. A parancsolatok kettős arca. 16. 1. Én vagyok. 18. 1. A szövetség Istennel. 20. 1. Idegen Istenek. 21. 1. A bálványok szerelme. 22. 1. A bálvány: Isten elembe-riesztése és az ember istenítése. 23. 1. A kerepesi-temető síremlékei. 23. 1. Apolló és Dionisios. 24. 1. A bálványok megkeresztelése? 26. 1. Istennel szemben nincs semlegesség. 26. 1.

II. PARANC SOLAT. AMI ISTEN ELŐTT UTÁLATOS. 27-

38. *I.* Az ember-csinálta Istenisztelet. 28. 1. Van-e a kálvinizmusnak érzéke a művészetek iránt? 29. 1. A művészet és vallás örök ellentéte. 30. 1. A pici bálványok. 32. 1. A hívő és hitetlen babona. 32. 1. Isten utálata a bálvány iránt. 33. 1. A bálványimádás bibliai nyelven paráznság. 34. 1. „Megbüntetem 3-4-iziglen.” 34. 1. Az átöröklés. 35. 1. A jónak is van örökösödési joga. 36. 1. A megállított végzet. 37. 1. Jézus vérenek ereje. 37. 1. Az imádat. 38. 1.

III. PARANC SOLAT. KÁROMKODÓK ÉS IMÁDKOZOK.

39-53. *I.* A lélek rejtelmes világa. 39. 1. Az emberi szív nagy ellentmondásai. 40. 1. Melyik nyelvben van a legtöbb káromkodó szó. 41. 1. Isten nevének szentsége. 43. 1. Hogyan beszél a magyar ember állatjaival? 45. 1. A durva és a nyafogó káromkodás. 16. 1. Az esküdözés lélektana. 46. 1. A gyakorlati reservacio mentalis. 47. 1. Mikor szabad csak esküdni? 48. 1. A varázslás. 49. 1. \?k vallások. 49. 1. Az egyház és a tévtanítások. 49. 1. A médiu-mok. 51. 1. A babonáság. 51. 1. Spiritizmus 52. 1. Krisztus követésének bolondsága és józansága. 52. 1.

IV. PARANC SOLAT. A VASÁRNAP MEGSZENTÉLÉSÉ-RŐL. 54--63. I.

A régi és új utak. 55. 1. Ismerd meg korodat. 55. 1. Az élet meggyorsult ritmusa. 56. 1. Vasárnap a szövetség lássósága. 60. 1. A vasárnap van az emberért. 61. 1. A vasárnap titka. 63. 1.

V. PARANCSOLAT. A SZÜLŐI TEKINTÉLYRŐL. 64—80. I.
 Apák és fiak. 64. 1. A tekintélyek alkonya és az ál-tekintélyek diktatúrája. 65. 1. Isten atyasága és anyasága. 67. 1. A tekintély elleni lázadás. 70. 1. Tekintélyrombolás a szülők által. 71. 1. A nagyszülők. 72. 1. A lelkipásztor tekintélye. 75. 1. A felsőbb-ség tekintélye. 77. 1. Isten ál-tekintélyeket nem tűr sokáig. 77. 1. A serdülő ifjúság. 73. 1. Lear király és leányai. 79. 1. A csorbítatlan tekintély. 80. 1.

V. PARANCSOLAT. A CSALÁDI NEVELÉSRŐL. 81-93. I.
 A családi légkör pótolhatatlan. 82. 1. A boldog házasságok. 83. 1. A szülők önmaguk-nevelése. 83. 1. A lélek csendje. 84. 1. A ket-tős kormány. 85. 1. A fegyelmezésről. 86. 1. A büntetésről. 87. 1. A cselédek. 89. 1. A tekintély felépítése. 89. 1. A bizalom szín-aranya. 91. 1. Az igazság tekintélye és a tekintély igazsága. 92. 1. Kálvin a szabadságjogokról. 92. 1.

VI. PARANCSOLAT. NE ŐLJ! 94-100. I. Nobel-díj. 95. 1. Világerők a kémiai képletekben. 95. 1. Új keresztyén lelkiismeret ébredése. 96. 1. Az élet védelme. 97. 1. A felsőbb-ség kardja. 97. 1. Machbet a tett elkövetése előtt és után. — Ágnes asszony. 98. 1. A vér misztikus ereje. 99. 1. Krisztus és a nyárspolgári keresz-tyénség. 100. 1.

VII. PARANCSOLAT. A HÁZASSÁGON KÍVÜL ÉS A HÁ-ZASSÁGON BELÜL. 101—111. I. A halál tükre. 101. 1. Medúza-arccá változott a szexuális élet. 101. 1. A házasság modern forra-dalmárjai. 102. 1. Pajtásházasság, szovjetházasság — prostitúció. 103. 1. Az Eros ethos nélkül undorban végződik. 104. 1. A paráz-naság. 104. 1. A házasság felelőssége. 106. 1. Az egészséges és beteges nemiség a szerelmi költészetben. 107. 1. Kinek szabad há-zasodni és férjhezmenni? 107. 1. Szüzesség és papi nőtlenség. 109. 1. Eljegyzés. 110. 1. Házastársak elhidegedése. 111. 1. Asz-szony-mártíriumok. 111. 1. Elválások. 112. 1. Mit tanít a refor-mátus egyház az elválásról? 112. 1. Nemi felvilágosítás. 113. 1. Megtisztulás. 114. 1.

VII. PARANCSOLAT. A FANTÁZIA MEGTISZTÍTÁSÁRÓL. 115-125. I. Vallás és a szexualitás. 115. 1. Az emberi nemiség Isten szolgálatában. 116. 1. A reformáció két irányban kifejtett ellensúlya. 116. 1. A megzabolázott és megszentelt nemiség. 117. 1. A hívő fantázia. 118. 1. A Szent Lélek fuvalma és szélcsendje. 119. 1. Égi és démoni inspirációk. 120. 1. A divat. 120. 1. A szim-bólumok elemi ereje. 121. 1. A ruhák filozófiája. 121. 1. A divat gazdasági háttere. 122. 1. A ruha mint hitvallás. 123. 1. A humor mint isteni ajándék. 123. 1. A magyar életfilozófia kincsesháza az anekdota. 124. 1. A trágár emberek. 124. 1. Ébredő új keresz-tyén lelkület az alkohol-kérdéssel szemben. 125. 1.

VIII. PARANCSOLAT. ISTEN ÉS A MAMMON. 126-135. I.
 A tettenért ember. — Ádám almatolvaj. 126. 1. Ki a tolvaj? 127. 1. Mammon, a nagyranőtt bálvány. 127. 1. Farizeizmus és a

Mammonizmus az Istenországa kapujában. 128. 1. A Mammon diktatúrája. 129. 1. Mi a tőke? 130. 1. A börze és az állatkert. 130. 1. A pénz mint az életéhség és az élettől való félelem „megváltója”. 132. 1. Az örök Vagy-vagy. 132. 1. A kapitalizmus üzenete s a proletariátus üzenete. 133. 1. A különbség a kapitalizmus és a mammonizmus között. 134. 1. A keresztyénség osztályharcot kibékítő küldetése. 134. 1. Az egyház anyasága. — Nem marad más, csak 6 szál deszka.

IX. PARANC SOLAT. A NYELV EREJE. 136-142. 1. A három ősi ösztön. 136. 1. A néma ember szomorú sorsa. — Az emberi becsület védelme. 137. 1. A nyelv mint tűz és mint tör. 138. 1. A pletyka mint „éltető” elem. 138. 1. A „falu nyelve”. 139. 1. A hazugság sötét ingoványai. 140. 1. Hamis tanúbizonyosság önmagunkról. — A hízelgők. — Légy éber, ha dicsérnek. 140. 1. A látszat-élet. 141. 1. A narkotizált lelkiismeret. 141. 1. Becsület nélkül nincs élet. — Tanulj meg dicsérni. — A hallgató ember. 142. 1.

X. PARANC SOLAT. A SZÍV REFORMÁCIÓJA. 143-149. 1. A naponként való megtérés. 143. 1. A szem vagy a szív betegsége az irigység? 144. 1. A másé! — A forgandó szerencse. 145. 1. Az irigy ember kínjai. 146. 1. A sötét erő. — A Szent Lélek pszichoanalízise. 147. 1. A szerénység és a hála gyógyszerei. 147. 1. A boldogság ezüst harangja. 148. 1. Az ifjú és az öregedő kor irigysége. 148. 1. A két kőtábla két nagy parancsolata. 149. 1.

BEFEJEZÉS. BŰNHŐDÉS VAGY KEGYELEM. 150-157. 1. Nem lehet bűnhődés nélkül vétkezni. 150. 1. A szökött fegyencek. 151. 1. Ki állítja meg a végzetet? 152. 1. Aki mint a Tízparancsolat ellen vétkezett. 153. 1. A fél bocsánatot adó s fél bocsánattal beérő emberek. 154. 1. Isten nem ad fél bocsánatot. 155. 1. Ha mi igazán bocsánatot tudnánk hirdetni. 155. 1. Az otthonmaradt testvér. 156. 1. A református szószerk ígérete. 156. 1.